

SZENT ISTVÁN
UNIVERSITY

FACULTY OF ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES,
GÖDÖLLŐ

Acta Regionis Rurum

Acta Regionis Rurum

12. kötet

Faluszemináriumi kutatások - Komlóska

12. kötet

ACTA REGIONIS RURUM

12. kötet

Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Faluszemináriumi kutatások Komlóska

Gödöllő
2018

Fővédnök: Dr. Káposzta József dékán
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Szent István Egyetem Gödöllő

A sorozat főszerkesztője: Molnár Melinda egyetemi docens

Technikai szerkesztő: Molnár Melinda
Borítóterv: Áldorfai György

Nyelvi lektor: Bogárdi Tünde

Szakmai lektorok:
Ekéné Zamárdi Ilona
Kovács Tibor

A fotók készítője:
Kápolnai Zsombor: 15,16 kép
Molnár Melinda: 1-14, 17-24 kép

E kötet és a tábor anyagi támogatója:

Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola
Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány
Doktoranduszok Országos Szövetsége Közgazdaságtudományi Osztálya
SZIE GTK HÖK
Komlóska önkormányzata

ISSN 1789-5588
DOI 10.21408/SZIE.ACTAREG.2018

Készült a Szent István Egyetemi Kiadó (Gödöllő) sokszorosító üzemében

2018.

10.21408/SZIE.ACTAREG.2018

Tartalom

ELŐSZÓ.....	2
FALUKUTATÁS KOMLÓSKÁN	
Molnár Melinda.....	4
KOMLÓSKA DEMOGRÁFIAI HELYZETE	
Kápolnai Zsombor.....	10
NŐTÖBBLET KOMLÓSKÁN A 19. SZÁZAD KÖZEPÉN	
Kőrös Ákos.....	18
TÁRSADALMI SZERVEZETEK KOMLÓSKÁN	
Kassai Zsuzsanna	26
KOMLÓSKA TÁRSADALOMSZERVEZŐ JELLEMZŐI	
Gerencsér Ilona	36
A KOMLÓSKAI ÖNKORMÁNYZATI MODELL EREDMÉNYEI ÉS ÉRTÉKELÉSE	
Tóth Alexander József.....	46
A MEZŐGAZDASÁG JELENTŐSÉGE KOMLÓSKÁN	
Demeter Petra, Ritter Krisztián	52
TERMÉKMÁRKÁZÁS KOMLÓSKÁN	
Kovács Csaba József.....	68
KOMLÓSKA KÖZSÉG MINDENNAPJAI KÖZLEKEDÉSFÖLDRAJZI SZEMPONTBÓL	
Nagy János	78
ÉLELMISZER-VÁSÁRLÁSI JELLEMZŐK KOMLÓSKÁN	
Kápolnai Zsombor.....	96
ÖKOZSÁKFALU? – EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET KOMLÓSKÁN	
Bálint Csaba	102
SZOCIÁLIS ÉS OKTATÁSI KÖZSZOLGÁLTATÁSOK SZERVEZÉSE ÉS BIZTOSÍTÁSA KOMLÓSKÁN	
Bogárdi Tünde.....	116
FÖLDRAJZI ÉS MENTÁLIS TÉR-ÉRTÉKELEMZÉS KOMLÓSKÁN	
Molnár Melinda.....	124
ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A KOMLÓSKAI KUTATÁSUNKRÓL	
Molnár Melinda	130

ELŐSZÓ

Hálásan köszönjük a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar vezetőinek, munkatársainak és diákjainak, hogy kiemelt figyelemmel foglalkoznak Komlóskával.

2010-ben voltak az első falukutatások, melyek számunkra jelentős értéket képviselnek. Most ismét a komlóskaiakat vizsgálták. Érdekes lesz összehasonlítani az előző vizsgálatokhoz képest eredményeinket.

Itt Komlóskán, azóta a Magyar Falumegújítás bajnokai lettünk, és 2014-ben a Falumegújítás európai díját is átvettük. Amikor Magyarországon ezer falu rohan a kihalás felé, Európában és a világon pedig sok ezer község pusztul, érdekes lehet, hogy miért is tudunk kiemelkedően sikeresek lenni.

Gyakran elmondom, hogy a 300 komlóskai ma szintén az életéért és a fennmaradásáért küzd, hasonlóan, mint Leonidász király és serege vagy az ószövetségi Gedeon és kiválasztottai. A komlóskai modell bármely más településen annak részeiben vagy teljes egészében átültethető és megvalósítható. Érdekes látni a folyamatokat, hogy egy közösség önerőből mire képes, hogyan fejlődik, hogy megfelelőek-e az anyagi forrásai vagy elegendőek-e a pénzügyi bevételekben bízni. A megjelenő kötet átfogó képet ad Komlóskáról jelenlegi állapotáról. Remélem, tükrözik eredményeink az erőnk feletti ragaszkodásunkat intézményeinkhez, hagyományainkhoz, szokásainkhoz. Érdekes lesz látni, hogy a helyi lakosságnak és a vállalkozásoknak nyújtott rendkívüli kedvezmények elegendőek lesznek-e a faluközösség életben tartásához. Én azt is látom, hogy bármit is teszünk, önerőből nem állíthatjuk meg a falvak elnéptelenedésének világjelenségét. Lehetünk a legszebb és legvirágosabb falu, a népesség növekedését csakis minőségi munkahelyek létesítésével lehet elérni.

Büszke vagyok a komlóskaiakra, hogy áldozatos munkájukkal példászerűen éltetik faluközösségüket. Hálásan köszönjük Dr. Nagyné Dr. Molnár Melindának és minden munkatársának az értünk végzett tevékenységét.

Köteles László
Polgármester

1. kép: A SZIE hallgatói és diákjai ismerkednek a faluval

2. kép: A falu címere

FALUKUTATÁS KOMLÓSKÁN

VILLAGE RESEARCH IN KOMLÓSKA

Molnár Melinda egyetemi docens, SZIE GTK
Melinda Molnár associate professor, SZIU

Absztrakt

A 2018-as komlóscai faluszemináriumi kutatásunk előzménye egy 2010-es, szintén itt zajlott kérdéseinek rövid összegzésére kerül sor, valamint bemutatkozik a komlóscai falukutató-csapat.

Abstract

The village seminar research conducted in Komlóska in 2018 is based on a previous research conducted there in 2010. In this study I shall summarize the basic framework and methodology of the 2018 research, and introduce the Komlóska village research team.

Visszatérés Komlósikára

A Faluszeminárium, és így az Acta Regionis Rurum 2017-ben új korszakába lépett. A Faluszemináriumi kutatások 2006-os alapításakor a tervünk egy monitoring kutatás volt, amelynek lényege, hogy néhány, valamely vidékjelenséget jól mintázó település rendszeres, visszatérő vizsgálatát tervezzük meg (Molnár M. 2009). Akkor kilenc helyszín kijelölésére került sor: Siklód (Hargita megye), Bag (Pest megye), Komlóska, Tiszaladány (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), Átány, Egercsehi (Heves megye), Hollókő (Nógrád megye), Pázmánd (Fejér megye) és Baks (Csongrád megye). 2017-ben tértünk vissza először korábbi kutatási helyszínünkre, Bagra, amit 2018-ban Komlóska követett. A mostani visszatérést tehát megelőzte egy 2010-es felmérés.

Miért éppen Komlóska?

Komlóska a Sárospataki járásban, Borsod-Abaúj-Zemplén megye észak-keleti szegletében, a Tokaji történelmi borvidék északi, a Zempléni Tájvédelmi körzet déli határán található. Természetföldrajzi értelemben a Komlóscai medence a Kárpátok belső vulkáni vonulatához tartozó Tokaj-Zempléni-hegyvidék Háromhúti hegycsoport kistájcsoportjának önálló kistája (Dövényi Z. 2010). A peremhegyek átlagosan 2-300 méterrel emelkednek a medence fölé, ami különlegesen szép tájképi arculatot ad a falunak. A zárt mélyedésben elhelyezkedő kis falu számára az egyetlen természetes kijárat a Komlóska patak völgye. Ebből adódik, hogy bár ennek a kis zsákfalunak a járásszékhelye, Sárospatak légvonalban mindössze 8 km-re van, autóval ennek háromszorosát kell megtenni. A megyeszékhely, Miskolc közúton kb. 70 km-re található a településtől. Itt fontos megjegyezni, hogy a falu az első katonai felmérések tanúsága szerint (1763-1787), valamint a második felmérés idején (1806-1869) még nem volt zsákfalú; azaz megvoltak az északi, déli, keleti összeköttetések is, melyek mára már csak erdészeti és/vagy turistautak (Komlóska településképi arculati kézikönyv).

2010-ben Tamás E. az Acta Regionis Rurum 4. számának bevezetőjéhez meglehetősen pontos leírást adott arról, hogy a falu miért különleges, kutatásra érdemes helyszín. Ez a mindössze

270 lelket számláló falu (2018) különleges mintahelye a rendszerváltást követően újraalakuló önkormányzatiság újraéledésének, egy kis közösség újraszerveződésének. A település jól példázza azt is, hogy a rendszerváltást követően miként tudott előtérbe kerülni a ruszin nyelv és kulturális örökség. Az is különlegessége a falunak és egyben kutatásra predesztináló adottsága, hogy az 1990-es évek közepe óta a település élén tevékenykedő polgármester munkáján keresztül nyomon követhető a település menedzselésének szinte minden részlete. Akkor 2010-ben, és 2018-ban is úgy gondoltuk, hogy a Komlós-káról készült látlelet nem csak Komlóska számára fontos, mert egyrészt a róla leírt gondolatok megtestesítik a kistelepülések, a zsákfalvak problematikáját, másrészt a lokális identitás megőrzésére, az életben maradásra irányuló helyi próbálkozások útmutatást adnak más települések számára is, akik osztoznak valamilyen szempontból Komlóska sorsán.

A kutatásnak 2010-ben három iránya volt:

1. társadalomnéprajzi, amely a jelen társadalom működését, a lokális identitást, a hagyomány és a modernizáció egymás mellett élésének tereit és a település belső társadalmi kohézióját vizsgálta.
2. társadalomföldrajzi, amely Komlóska népesedési és foglalkozásszerkezeti kérdéseire, problématerképének megrajzolására helyezte a hangsúlyt.
3. természetrajzi, amely a helyi élő és élettelen természeti erőforrásainak leírását szolgálta.

A 2018-as visszatérésünk során a kutatási célok megfogalmazásakor egyrészt a korábbi kutatási tapasztalatokból indultunk ki, másrészt a két kutatás között eltelt idő alatt létrejött új társadalmi, gazdaság folyamatokat terveztük jobban megismerni. Az alábbi öt kérdés foglalkoztatott bennünket a 2018-as kutatás során:

1. Milyen alapvonásai vannak a települési térnek?
2. Milyen jellegzetes vonásai vannak a helyi társadalomnak népesedési és közösségi szempontból?
3. Milyen jellegzetességei vannak a helyi alapellátásnak?
4. Milyen modell értékű gyakorlati elemei vannak a helyi önkormányzásnak?
5. Hol tart az időközben fölépült helyi településmarketing és területi termék-építkezés?

A munkavégzésről röviden

2018 februárjától a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán a Komlóska kutatására összeállt kutatócsapatban a félévnyi szakmai előkészület után kijelölésre kerültek az egyéni kutatómunka feladatai. A terepi kutatásra 2018 június 28- július 3 között került sor. A kutatómunka irányítója, szervezője Kassai Zsuzsanna egyetemi docens és Molnár Melinda egyetemi docens lett. A kutatómunka irányításában továbbá Ritter Krisztián egyetemi docens is részt vállalt. A műhelymunkát végzők neve és témája a következőképp alakult:

Lőrinc Balázs BSc hallgatónk Komlóska társadalmának fontosabb ismérveit vizsgálta a jelenben.

Kőrös Ákos Ph.D. hallgatónk történeti demográfiai kutatásokat végzett

Nagy János volt hallgatónk Komlóska közlekedésföldrajzi helyzetét vizsgálta

Demeter Petra volt hallgatónk és **Ritter Krisztián** egyetemi docens a mezőgazdaság tendenciáit kutatta

Kovács Csaba József Ph.D. hallgatónk a termékmárkázás kérdéskörét vizsgálta

Kápolnai Zsombor Ph.D. hallgatónk az élelmiszervásárlási jellemzők vevői oldalát vizsgálta

Tóth Alexander BSc hallgatónk a komlóscai önkormányzati gyakorlatot, annak modellértékű vonásait kutatta

Gerencsér Ilona egyetemi tanársegéd a helyi közösség működését vizsgálta

Kassai Zsuzsanna egyetemi docens a közösségi szervezeteket kutatta

Bálint Csaba egyetemi tanársegéd felmérést készített Komlóska népességének egészségügyi állapotáról és ellátásáról

Bogárdi Tünde predoktor a helyi oktatás és szociális ellátás működését, aktuális kihívásait kutatta

Molnár Melinda egyetemi docens a falu tér-érték elemzését végezte el.

A Komlóscai kutatás módszertani háttere

Szakirodalom-, dokumentum- és adatbázis- elemzés

A Komlósikról elérhető szakirodalmi források közül kiemelkedik a Szabadfalvi szerkesztésében 1981-ben kiadott gyűjteményes kötet. Az etnikai tárgyú források közül Udvari J (1992) és Tamás E. (1996) munkáját emelem ki, melyeknek középpontjában a ruszinság nyelvi és kulturális identitás-kérdése, valamint ezek földrajzi lehatárolásának problémaköre áll. A monografikus leírások egy része nem tudományos igényű, inkább tájékoztató jellegű (Kiss G- Havassy G- Barkó O 1999), más része viszont komoly kutatómunkával készült leírás (Tamás E. 1998, 2002). A szakirodalmak áttekintése háttérmunkaként a kutatási terveink kidolgozásában volt a segítségünkre.

Természetesen a helyszín jobb megismerésére sok esetben a helyi önkormányzattól kellett összegyűjteni azokat a jelentéseket, térképeket, pályázatok, programok dokumentációit, melyek aztán később érdemben segítettek a munkánkat. Ami az adatbázis-használatot illeti, ezek forrásai főleg az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), a KSH által üzemeltetett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) voltak, de használtunk papír alapon rendelkezésre bocsájtott jelentéseket, adatközléseket is.

A személyes interjú

A kutatott témák egy része megkívánta, hogy releváns információkkal rendelkező szereplőkkel interjú is készüljön. Ezzel a „puha” módszerrel nem egyszerűen csak vélemények feltérképezése volt a cél, hanem a nem ismert vagy nem teljesen tisztázott ok-okozati összefüggések tisztázásában is hasznos volt. A falukutatás során alkalmaztuk a strukturált, *zárt interjúk* formáját, amikor előre kialakított forgatókönyv mentén gyűjtöttük az információt. Ugyanakkor alkalmaztuk a kötetlen beszélgetéseken alapuló *informális* módot is. Az egyes tanulmányok külön-külön jelölik a forrásul szolgált interjúalanyokat.

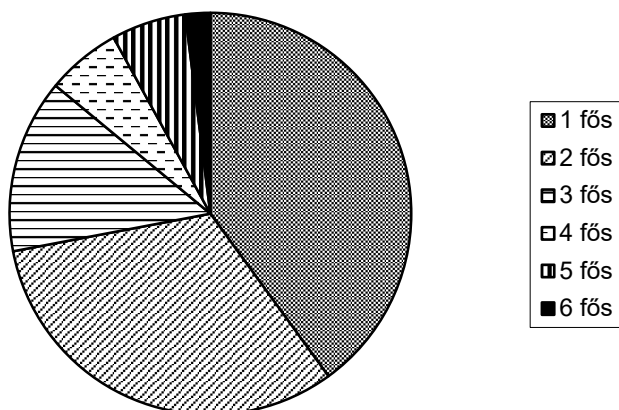
A személyes megfigyelés

A személyes megfigyelés, mint módszer olyan tapasztalaton alapuló információszerzés, amivel közelebb juthatunk egy-egy helyi jelenség, intézmény, program stb. mechanizmusához. A *részvétel nélküli megfigyelés* során úgy gyűjtöttünk információt, hogy a kutatás során végig kívül helyeződtünk, csak szemléltük a folyamatokat, jelenségeket. Ilyen volt például a tér-érték –elemzés helyszíni megfigyelése. A *résztevő-megfigyelés* során a folyamatban résztvevőként is jelen voltak a diákjaink (pl. a termékmárkázás, a helyi gazdaságfejlesztés kulcsszereplőinek

tanulmányozásakor). Az így nyert adatok, információk a tanulmányokba fotografikus és szöveges formában épültek be.

A kérdőíves felmérés

1. ábra: A válaszadók háztartásaiban élők száma (%)

Forrás: A 2018-as kérdőíves felmérés alapján készítette Molnár M.

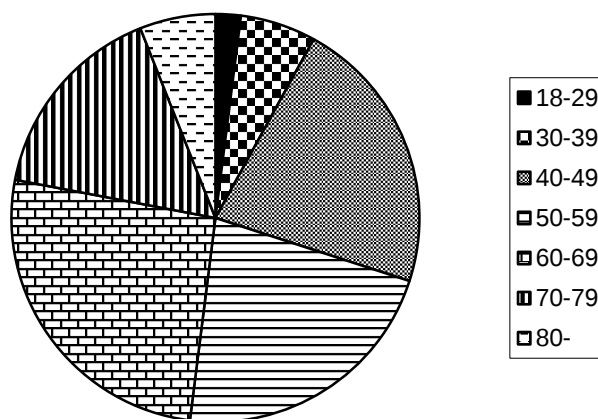
A 270 főt számláló (2018) Komlósán 2010-ben 53, 2018-ban 50 kérdőívet töltöttünk ki. (Sajnálatos módon a vizsgált hét év alatt közel 13%-kal csökkent Komlóska állandó népessége, amely -a demográfiai adatok jelen fejezetben nem tárgyalt részletes ismerete nélkül- feltételezhetően gyorsuló ütemű előregedésre, illetve elvándorlásra enged következtetni. Mivel a kérdőíves felmérésünk háztartásokra készült, ez azt jelenti, hogy ennyi háztartásból gyűlt össze adat. Mindkét vizsgálati időben törekedtünk arra, hogy a falu egészéről lakottság-arányosan, véletlenszerűen, arányosan legyen mintánk. A 2018-ban összegyűlt összesen 50 db értékelhető kérdőív alapján (a háztartásban élők tagjainak összeszámlálásával) elmondhatjuk, hogy egy 106 főt magában foglaló népességet vizsgáltunk meg (ami az összlakosság közel 40%-a). A megkérdezett háztartások 40%-a volt 1 fős, 32%-a 2 fős, 14%-a 3 fős, és ugyancsak 14%-a 4-6 fős(1. ábra.).

A kérdőíves felmérést úgy állítottuk össze, hogy valamennyi releváns, kutatott témához járuljon hozzá valamilyen információval. A kérdőívben éppen ezért meglehetősen szerteágazó témakörökkel lehetett találkozni. Vizsgáltuk a helyi identitástudatot, felmértük a helyiek véleményét a falu jelenlegi egészségügyi, közigazgatási-adminisztratív, kereskedelmi és egyéb ellátások terén, vizsgáltuk a helyiek saját közösségi szervezeteikről alkotott véleményét, de kíváncsiak voltunk a falu térkapcsolataira, és vizsgáltuk az emberek jövőképét is.

Ha a megkérdezett személyek nemi hovatartozását nézzük, akkor a válaszadás meglehetősen kiegyenlített volt: 52%-uk nő, 48%-uk férfi. Korcsoport szerint vizsgálódva megállapítható, hogy a megkérdezettek 70 %-a 50 év feletti volt. A 18-29 közötti korosztály 2%-ban képviseltette magát, a 30-39 év közöttiek 6%-ban, a 40-49 év közöttiek 22 %-ban, az 50-59 év közöttiek 23%-ban. A 60-69 év közöttiek 26%-ban szerepeltek a mintában. A 70-79 év közöttiek %-aránya 16 % volt, a megkérdezettek 6%-a pedig a 80 év feletti kategóriába volt sorolható. Mintavételünk korcsoport-szerkezetében az idősebb korosztály felülreprezentált, mivel a faluban a statisztikai adatok szerint csak kb. minden harmadik lakó számít 60 év

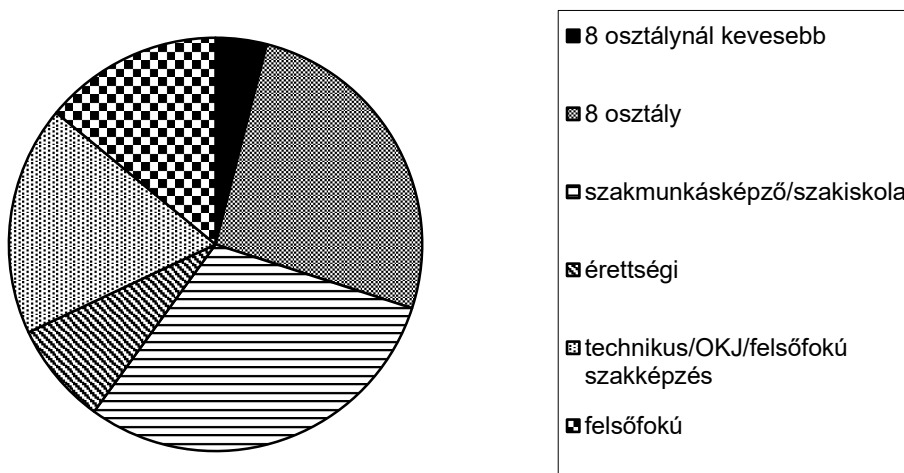
felettinek, miközben a mi mintánkban majdnem minden második válaszadó (48%) ebbe a korosztályba tartozott. (KSH Népszámlálási adatok 2011) (2. ábra)

2. ábra: A válaszadók korcsoportonként (%)

Forrás: A 2018-as kérdőíves felmérés alapján készítette Molnár M.

3. ábra: A válaszadók iskolai végzettség szerint (%)

Forrás: A 2018-as kérdőíves felmérés alapján készítette Molnár M.

Ami a megkérdezettek iskolai végzettségét illeti, mindössze 4%-uk nem fejezte be a 8 osztályt. Népesnek tekinthető a megkérdezettjeink között a maximum általános iskolai végzettségűek tábora (26%). A mintavételünkben alulreprezentált a maximum 8 osztályt végzettek aránya, mivel a KSH-adatokban ennek a részaránya meghaladja a 40 %-ot. (KSH Népszámlálási adatok 2011) A legnépesebb a szakmunkásképző/ szakiskolai végzettséggel rendelkezők csoportja volt (30%). Legmagasabb iskolai végzettségként érettségivel a megkérdezettjeink 8%-a rendelkezett. A mintavételt összevetve a hivatalos lakossági statisztikákkal (KSH

Népszámlálási adatok 2011), a vizsgálatunkban résztvevő megkérdezettek körében egyértelműen felülreprezentált a felsőfokú végzettségűek aránya, lévén a 2011-es statisztikák szerint a faluban a jelenlétük hivatalosan nem éri el a 10 %-ot, miközben a mintavételünkben 14% az arányuk. Ha ehhez hozzászámoljuk a technikus, felsőfokú szakképzés, OKJ végzettséggel rendelkezők arányát (18%), akkor még inkább nyilvánvaló, hogy a mintavételünkben elég magas az értékes munkaerőpiaci állomány részaránya. (3. ábra).

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki Komlóska minden lakójának, akik munkánkat bármi módon segítették. Külön köszönet a polgármester úr útmutatásaiért, a faluban folyó munkánkhoz nyújtott segítségért, és a tanulmánykötet kiadásához szükséges lektori munkáért. Az Önkormányzat valamennyi dolgozójának köszönettel tartozunk. Köszönet a helyi konyha finom ebédjeiért, a komfortos szálláslehetőségért. Minden interjúalanyunknak szeretnénk továbbá köszönetet mondani, akik a kérdéseink felé nyitottak voltak. Mindenkinek köszönet, aki akár a kérdőíveink megválaszolásával, vagy bármilyen más módon segítséget nyújtott abban, hogy terveink szerint sikerüljön a munkánkat elvégezni. Hosszú lenne a sor, ha minden segítőtnek fel szeretnénk sorolni. Köszönet, hogy bizalmukba fogadtak és ismereteik átadásával, véleményük kinyilvánításával a segítségünkre voltak! Ehelyütt köszönjük az Egyetemünk, az Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, a SZIE GTK HÖK, valamint a gödöllői Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány és a Doktoranduszok Országos Szövetsége Közgazdaságtudományi Osztályának az anyagi támogatását, mely nélkül a kutatómunkánk nem valósulhatott volna meg.

Irodalomjegyzék

- Dövényi Z.* (2010): Magyarország kistájainak katasztere MTA FKI Budapest
- Kiss G.- Havassy G.- Barkó O.* (1999): Komlóscai „Telér” tanösvény- kirándulásvezető füzet Komlóska
- Molnár M.* (2009): A faluszemináriumi kutatások és a területi folyamatok monitoringozása Acta Regionis Rurum 2009 10-12 pp.
- Tamás E.* (1996): A szlovák-magyar-ruszin nyelvhatár a történelmi Zemplén és Ung megyében In: Katona J.- Viga Gy. (szerk.): Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei
- Tamás E.* (1998): Komlóska. Nyíregyháza p 179.
- Tamás E.* (2002): Komlóska- egy ruszin település a Zempléni-hegységben In: Frisnyák S.- Gál A. (szerk): Szerencs és környéke. Szerencs-Nyíregyháza 279-286 pp.
- Szabadfalvi J.* (1981): Néprajzi tanulmányok a Zempléni hegyvidékről, Miskolc
- Udvari I.* (1992): Ruszinok a XVIII. században. Nyíregyháza

Egyéb forrás

- KSH Népszámlálási adatok 2011
- Komlóska településképi arculati kézikönyv

KOMLÓSKA DEMOGRÁFIAI HELYZETE

THE DEMOGRAPHIC SITUATION OF KOMLÓSKA

Kápolnai Zsombor, PhD hallgató, SZIE
Zsombor Kápolnai, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Az innovatív településmenedzselési megoldásokról ismert Komlóska, a példaértékű gazdasági és közösségi eredményei mellett a jelentős arányú ruszin közösségéről is ismert. Jelen tanulmány célja a település demográfia állapotának bemutatása, külön tekintettel a népesség nem, kor, nemzetiség és vallás szerint megoszlására, valamint a gazdasági aktivitás jellemzőire.

Abstract

Komlóska is known for its innovative urban management solutions and besides its remarkable economic and social results, the village is also noted for its significant Rusyn population. The goal of this study is to present the demographic situation of the settlement, with special emphasis on the distribution of the local population by gender, age, ethnicity and religion as well as the characteristics of economic activity.

Anyag és Módszer

A tanulmány elkészítéséhez főként a Központi Statisztikai Hivatal TSTAR adatbázisát, valamint Települési Információs Rendszert (TEIR) használtam. A statisztikai adatforrások mellett szakirodalmi forrásfeltárást is végeztem településföldrajzi és a ruszin nemzetiség jelenlétére vonatkozóan etnikai tartalmú művekben is. A szekunder adatgyűjtés mellett primer adatgyűjtésre is támaszkodom. Ebben a témában is voltak a falukutató tábor ideje alatt tapasztalatok, részben a résztvevő megfigyelés, részben az interjúk és a kérdőíves felmérés révén.

Bevezetés

Érdekes onnan kiindulni, hogy a hazai településállomány fejlődési lehetőségét messzemenőig befolyásolja a nagyságrendi tagozódása. A kicsiny települések kialakulásának egyik fontos oka, hogy főként a II. világháború után a zömmel agrárkeresők által lakott kistelepülések kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetűvé váltak. A foglalkozási átrétegződés-ingázás gyorsította a falvakból történő elvándorlást. A szocializmus időszaka a hazai kistelepülések számára negatív hatású volt, mivel a népesebb településekbe koncentrálták az alapfokú intézményeket (Beluszky P. 1999). Itt fontos azonban megjegyezni, hogy a hazai aprófalvakat sújtó demográfia problémák nem kizárólag a szocializmus idején bontakoztak ki. Számos jelenség már a második világháborút megelőzően is megjelent (Beluszky P.- Sikos T. 2007, Kiss J.P. 2008, Andorka R.1979).

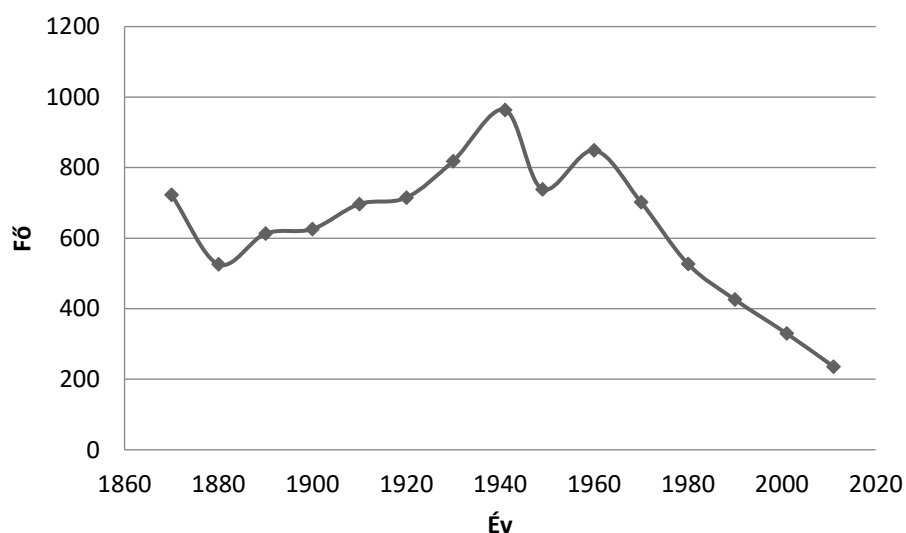
Az aprófalvak kutatása az 1980-as évektől népszerű kutatási téma a hazai társadalomkutatásban, holott e településtípus népességszáma országos viszonylatban nem meghatározó. Ugyanakkor az ország területéből mára közel 15 százalékkal részesednek, miközben a településeknek közel egyharmadát adják. Kiss János Péter egy 2008-as tanulmányában kifejti, hogy e fokozott érdeklődés hátterében a magyarországi aprófalvak nagy

többségére jellemző általános problémahalmaz áll; amelynek lényege a falvak átlagát meghaladó mértékű és sebességű demográfiai erózió (Kiss J.P. 2008).

Komlóska, az aprófalu

Komlóska első írásos említése a középkorból, 1396-ból való (Tamás E. 1998), tehát egy több mint 600 éves településről beszélhetünk. E hat évszázad alatt Komlóska lakossága is átélte a magyar falvakat is érintő történelmi sorsfordítókat, háborúkat, forradalmakat. Komlóska lakossága a magyar modernkori népszámlálások (1870) óta közel 60 éven keresztül növekedést mutatott. A falu népességszámának csúcsát 1941-ben érte el, ekkor közel 1000 lakosa volt a településnek. Az azóta eltelt évtizedek viszont a népességfogyás árnyékában zajlottak. Komlóska lakosságszáma 1941 óta körülbelül a negyedére zsugorodott. Napjainkban már 250 lakosa sem maradt (1. ábra).

1.ábra: Komlóska népességének alakulása 1870-2011 között

Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

A népességfogyás a II. világháború után az igazán látványos. Ennek több oka is volt. Részben a II. világháború okozta veszteségek, valamint a csehszlovák-magyar lakosságcsere, amely érintette a falut. A csehszlovák lakosságcsere érdekesen zajlott le Komlósán. A szlovák állam propagandistái a ruszin település lakóit is a népességcsere potenciális résztvevőinek tekintették. Az áttelepítési propagandáról részletesen ír Tamás Edit (Tamás E. 1998).

A szocializmus időszakában az aprófalvakat érintő negatív diszkrimináció Komlósát is érintette. A település önállóságának megszüntetése, a tanácsrendszer bevezetése, a nem fejlesztendő települések közé sorolása nehéz helyzetbe hozta az amúgy is kis népességű falut.¹

A népességfogyás azonban nemcsak Komlósát, hanem Borsod-Abaúj-Zemplén megyét is érinti. A megye lakónépessége 1980-tól folyamatosan csökken. A népességcsökkenést természetes fogyás (halálozások száma meghaladja a születéseket), valamint negatív migrációs folyamatok egyaránt évtizedek óta meghatározzák. A 2011. évi népszámlálás adataiból jól

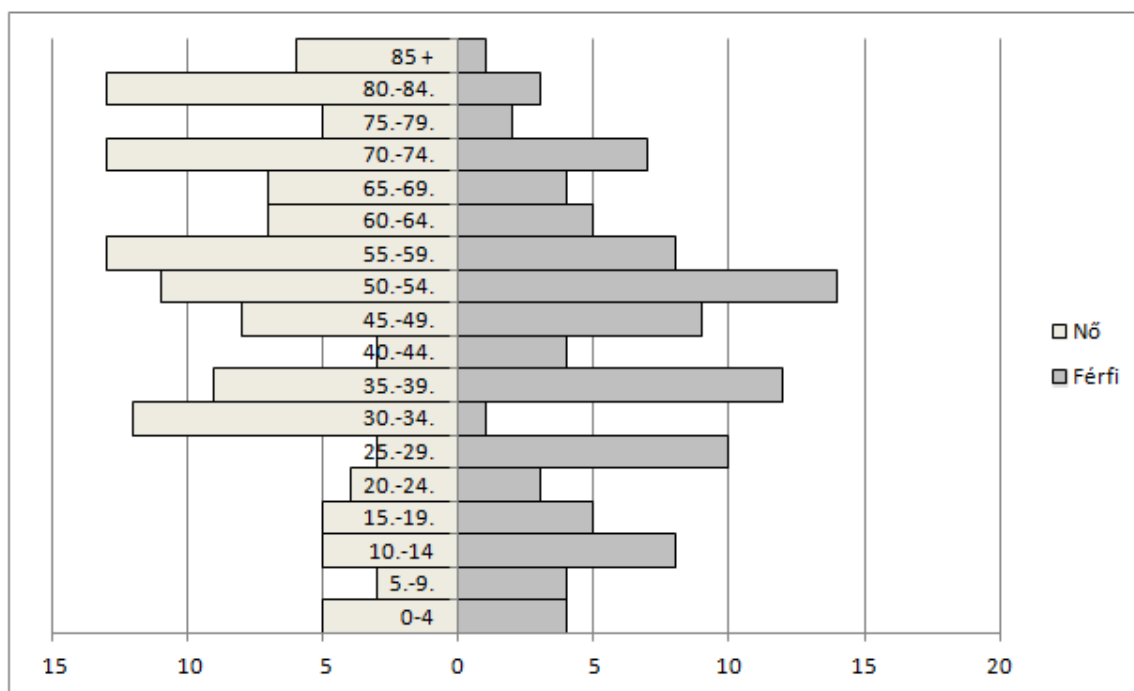
¹ Köteles László Komlóska polgármesterének szóbeli közlése nyomán

látszik, hogy minden településtípusban negatív migrációs egyenleg és természetes fogyás mutatkozik meg (2011-es Népszámlálás).

Megállapíthatjuk, hogy bár a falu országos szinten is elismerésre méltó fejlesztések, kezdeményezések színtere - melyek e kötet más tanulmányaiban részletesen elemzésre kerülnek -, mindezekkel együtt sem sikerült azonban Komlóska népességfogyását megállítani.

Komlóska, az elöregedés útján

2.ábra: A komlóscai népesség korfája 2011

Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

A település népességvesztésével a korfa torzulása is együtt jár. A korfa a népesség nem- és korcsoport szerint megoszlását bemutató diagram. Komlóska népességének korszerkezetére vonatkozóan a tapasztalat urna alakú korfa-rajzolat, azaz a népesség elöregedő. A falu ezen demográfiai problémája nem új keletű (Molnár- Zala 2010) A 2011-es korszerkezetet tanulmányozva, a fiatalabb korcsoportok esetében tapasztalható az országosan is jellemző férfitöbbség. Az idősebb korosztályban itt is egyértelmű nőtöbbség van jelen (2. ábra). Itt fontos megjegyezni, hogy az elöregedő településen az önkormányzat az idősellátást is stratégiai fontosságú feladatként határozza meg.

Komlóska, a ruszin falu

Komlóska „1404-ben említik először Komlóstelek néven. 1592-ben a Rákócziak birtokába került. A család a birtokaira rendszeresen telepített ruszin jobbágyokat. A mai lakosság ősei 1720 után érkeztek a faluba. 1792-ben a lakosai száma 346 fő (Sasvári, 1996: 22.). Sasvári (1996) szerint a ruszinok tekintetében egyetlen falu van, ahol a ruszin nyelv használatos a mindennapi érintkezésben, ez Komlóska. „Itt egy lengyelországi, ún. lemko jellegű nyelvjárást

beszélnek. A komlóskaik nagyon számon tartják egymást, még akkor is, ha a faluból elszármaztak. Egy példa: a nyári szünidő valamelyik vasárnapján elsőáldozás van, nem a helybeli gyerekeknek, hanem az elszármazottak gyerekeinek, akik nyárra elhozzák őket szülőfalujukba” (Sasvári, 1996: 6.). A település egyediségét a mai napig, az itt élők büszkén vállalt ruszin identitástudata adja.

A magyarországi ruszin közösségek közül Komlósán élnek a legtöbben. A település a hazai ruszinok egyik központja. A ruszin hagyományok a hétköznapi élet részét képezik. A ruszinok a Rákóczi család révén települhettek Komlósára, a tizenötéves háború során népességpótlás céljából. A település és környezete a 16. század során a Rákóczi család tulajdonát képezte. A komlóscai ruszinok körében a II. világháború után a ruszin-szlovák tudat-összemosódása általánossá vált. A falu lakosai hivatalosan szlovákká minősültek, a statisztikákban szlovákként lettek feltüntetve, és magukat is „tótként” említették (Tamás E. 1998).

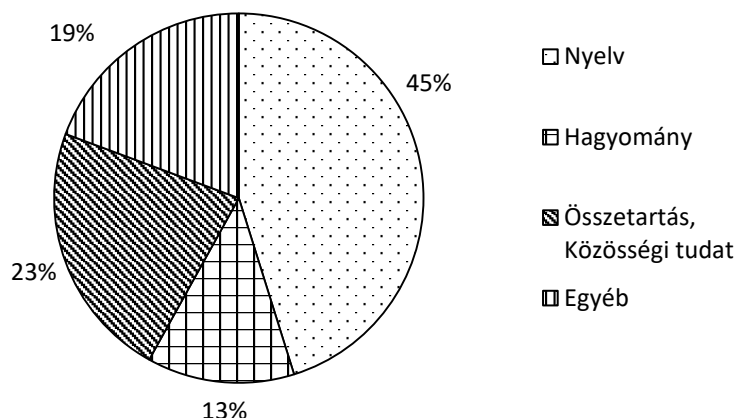
A 2011. évi népszámlálás adatai alapján Komlóska nemzetiségi megoszlása jelentősen eltér Borsod-Abaúj-Zemplén megye egészétől. A településen a magyar nemzetiségűek aránya közel 20 százalékponttal alacsonyabb, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A cigányságság aránya megyei szinten közel 10 százalék, míg Komlósán senki sem vallotta magát a cigánysághoz tartozónak. A ruszin nemzetiségűek aránya megyei szinten az egy százalékot sem éri el, ami Komlósán több mint 40 százalék (1.táblázat). A megye ruszin népességének több mint 10 százaléka élt a népszámlálás idején Komlósán (159 fő).

1. táblázat: A népesség nemzetiség szerinti megoszlása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Komlósán 2011

	Magyar	Cigány (Romani, Beás)	Ruszin	Hazai nemzetiségek együtt (Cigány és Ruszin nélkül)	Egyéb	Nem kívánt válaszolni, nincs válasz
Borsod-Abaúj Zemplén megye	79%	7,9%	0,2%	0,9%	0,1%	12%
Komlóska	59%	0	41%	0	0	0

Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

3.ábra: Ön szerint mit jelent ruszinnak lenni?

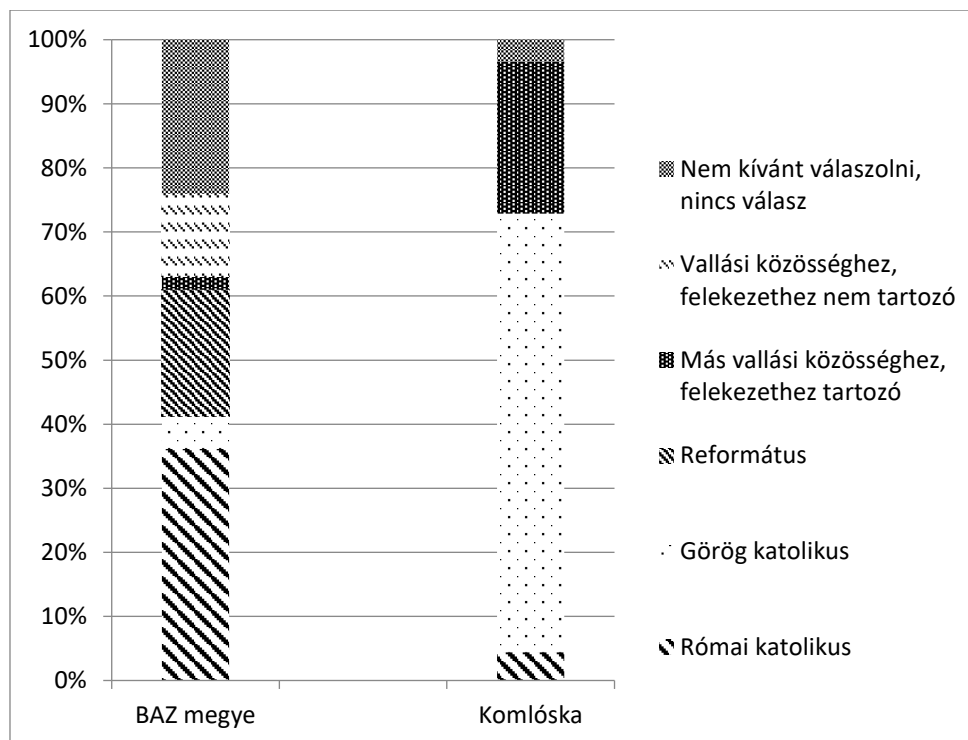
Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

A ruszin identitás a faluszemináriumi kutatótábor során is vizsgálati téma volt. A „Mit jelent önnek ruszinnak lenni?” kérdésre a válaszadók 28 százaléka válaszolt. A választ adók azt fogalmazták meg, hogy a közös nyelv, a szláv nyelvek megértése a lényege a ruszinságnak. Emellett az összetartozás érzése, valamint a hagyományok továbbéltetése is megjelent a válaszokban (3. ábra). A ruszin identitás a település- imázs fejlesztésében is szerepet kap az önkormányzat tevékenysége során (Gugi et al. 2010). A falu identitásának része a zártság is. Ezt mintázza egy komlóscai lakos megfogalmazása, amit a „Mit jelent Ön szerint ruszinnak lenni?” kérdés kapcsán adott válaszul: „Szégyen volt a másik faluba férjhez menni.”

Komlóska, a görög katolikus falu

Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Komlóska felekezeti megoszlása a 2011-es népszámlálás adatai alapján kerül bemutatásra. A nemzetiségi jellemzőkhöz hasonlóan Komlóska felekezeti megoszlása is jelentős mértékben eltér Borsod-Abaúj-Zemplén megye egészétől. Az eltérés oka a ruszin nemzetiségűekre jellemző görög katolikus vallásban van, amit a hívek rendszeresen gyakorolnak is. Komlósán a lakosság közel 70 százaléka görög katolikus vallású, ami megyei szinten csupán 3 százalék (4. ábra). A görög katolikus vallás tehát valódi identitásformáló tényező, mely a hétköznapiakat is meghatározza. A falu görög katolikus papja, akit a helyiek *pancsóként* emlegetnek- egyben a település egyik legfontosabb véleményvezére. Szerepe a székelőföldi falvak „papbácsijához” hasonló. A vallásosságot jól mutatja, hogy Komlósán senki sem vallotta magát ateistának, míg ez az arány Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében több, mint 10 százalék (4. ábra).

4.ábra: Felekezeti megoszlás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Komlósán 2011

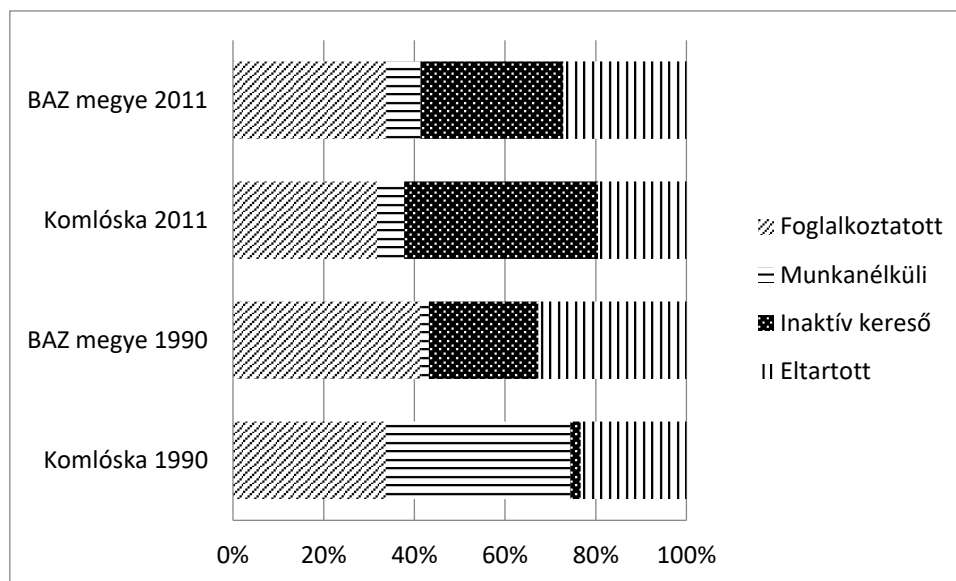

Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

A népesség gazdasági aktivitása Komlósán

Komlóska lakosságának a gazdasági aktivitása Borsod-Abaúj –Zemplén megyéhez hasonló. A leglényegesebb különbség az inaktív keresők magasabb aránya. Ennek az eltérésnek a komlóscai időskorú népesség magas aránya az oka. A munkanélküliségi adatok a megyeinél valamelyest kedvezőbbek, ugyanakkor a faluban a foglalkoztatottak aránya alacsonyabb. Mivel a fiatal felnőtt-korúak jelenléte szerény, ezért az eltartottak aránya is csekély (5. ábra).

5. ábra: A népesség gazdasági aktivitásának változása Komlósán és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1990-2011

Forrás: KSH adatok alapján szerkesztette a szerző

Összefoglalás

Komlóska a magyarországi aprófalvak egyik ismert képviselője. A hazai kistelepülések jellemzői közül itt leginkább az idős népesség nagy aránya szembetűnő. Különbség azonban, hogy míg a hazai rurális térségek aprófalvaiban gyakran a cigányság magas aránya figyelhető meg, számos gazdasági, társadalmi problémával együtt; addig ez itt nem jellemző. Ugyancsak kiemeli a falut a ruszin öntudat és az azzal együtt járó görög katolikus vallás, ami sajátos közösségépítő erőt képvisel, mely egyúttal a település társadalmi értelemben vett zártságát is erősíti.

Különleges helyzetet teremt továbbá az a tény, hogy a magyarországi aprófalvak többségére jellemző népességsökkenést a számos elindult kedvező folyamat ellenére sem sikerült megállítani. A komlóscaiak azonban a passzív önfeladás helyett cselekvőek: „*Akkor is csináljuk a dolgunk, ha nincs esélyünk.....*” mondta az egyik megkérdezett válaszadónk.

Irodalomjegyzék

Andorka R.(1979): A magyar községek átalakulásának jellemzői. Magvető Kiadó, Budapest.p. 166.

- Beluszky P.* (1999) Magyarország településföldrajza: általános rész. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 584. p.
- Beluszky P.- Sikos T. T.* (2007): Változó falvaink. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.p. 459.
- Gugi B.- Buza B.- Molnár M.*(2010): Népesedési és foglalkozásszerkezeti változások Komlósán. In. :Acta Regionis Rurum 4. kötet Szent István Egyetemi Kiadó Gödöllő pp.26-33.
- Kiss J.P.* (2008): Aprófalvasodás és aprófalvaik sorsa- történelmi metszetben. In.: Kistelepülések lépéskényszerben Váradi Mónika (szerk.) Új Mandátum Kiadó Budapest 660 p.
- Molnár M- Zala V.* (2010): Komlóska problématerképe Acta Regionis Rurum 4. pp.59-68.
- Sasvári L.* (1996): Ruszin hagyományok görög katolikusságunk néprajzában. Etnikum.
- Tamás E.* (1998): Komlóska. Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza p. 179.

Egyéb forrás

2011. évi népszámlálás 3. területi adatok 3.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye Központi Statisztikai Hivatal. Miskolc p. 326.

3.kép: II. Rákóczi Ferenc szobra

4.kép: Falukép a görög katolikus templommal

5. kép: Ruszin tájház

NŐTÖBBLET KOMLÓSKÁN A 19. SZÁZAD KÖZEPÉN

THE MAJORITY OF WOMEN IN KOMLÓSKA IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

Kőrös Ákos, PhD hallgató, SZIE

Ákos Kőrös, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Tanulmányomban történeti demográfiai kutatást végzek azzal a céllal, hogy az 1857-es népszámlálás alapján bemutassam, hogyan nézett ki Komlóska lakossága a 19. század közepén. Kutatásom segítségével ebben a tanulmányban képet kapunk a település lakosságáról, alapvető demográfiájáról. Mivel különös vonása a falunak a nőtöbbség, amely jelentősen eltért az országos és a régiós átlagoktól is, így ezzel a kérdéskörrel részletesebben is foglalkozom.

Abstract

In my study I shall conduct a demographic research in order to present the population of Komlóska in the middle of the 19th century based on the 1857 census. My research will help forming an image about the basic demography of the inhabitants. As the majority of women is a curious feature of the village, which differed significantly from the national and regional averages, I shall deal with this issue in more detail.

Bevezetés

A faluszemináriumi munka keretén belül Komlóska település történeti demográfiai kutatásait kívántam bővíteni. Eredetileg az volt a tervem, hogy a Bagon végzett munkámat (Kőrös, 2018) ismétlem meg a zempléni településen, csak hogy az anyakönyvek olvashatósága eltérített ettől az úttól. Végül az 1857-es népszámlálást választottam ki azzal a céllal, hogy bemutatom, hogyan nézett ki a falu lakossága a 19. század közepén. Ez részben teljesült is, hiszen ebben a tanulmányban képet kapunk a település lakosságáról, alapvető demográfiájáról, azonban a figyelem a nőtöbbségre irányul, amely jelentősen eltért az országos és a régiós átlagoktól is.

A település első említése 1396-ból származik. A Zsigmond király (1387–1437) idejéből származó oklevél említi Komlós elnevezéssel. A település a környező falvakkal együtt Tolcsvai Uza birtoka volt (Tamás, 1998. 12–16. pp.) később, a 17. század elején a regéci uradalom részeként a Rákóczi családhoz került. Ekkor már ruszinok és magyarok is laktak a települést. A század végén a lakosság a jobb megélhetés reményében továbbköltözött, az 1712-es összeíráskor a telkek 70%-a pusztá, az 1725-ösben pedig nem szerepel. Az északról betelepülő ruszin lakosság aktívan kivette a részét a Rákóczi-szabadságharcból (1703–1711) és elnyerték a *gens fidelissima*, azaz a leghűségesebb nép elnevezést II. Rákóczi Ferentől (Tamás, 1998. 52–55. pp.).

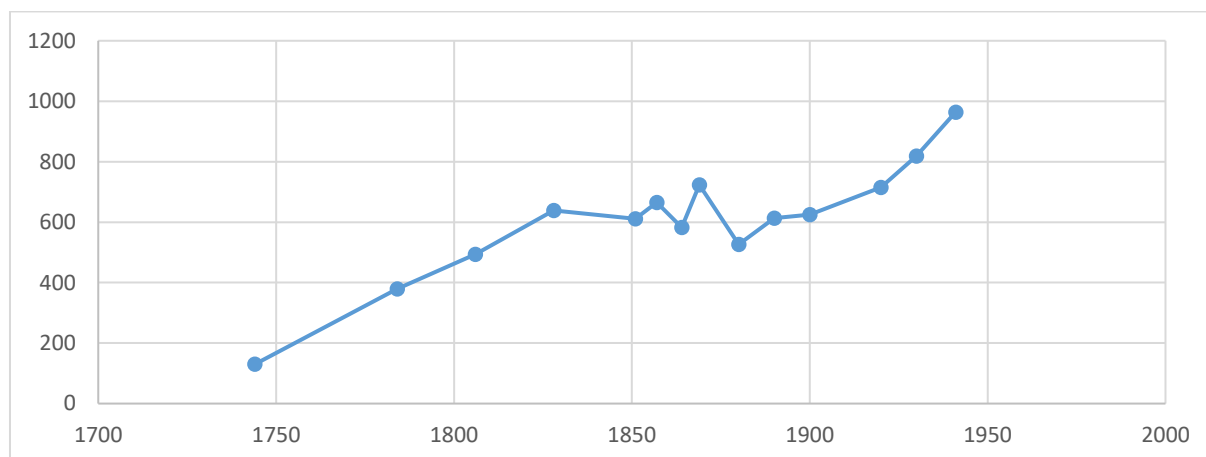
A szabadságharc után a település újkori történelmébe lépett, amelyben jelentős szerepet játszottak a ruszinok. A Rákócziak helyét Trauthson Donát herceg vette át, azonban a család egy emberöltővel később kihalt, így az uradalom a koronára szállt vissza és kamarai birtok volt 1776 és 1808 között, amikor is a király a birtokot Komlóskaival együtt Bretzenheim Ágost Károlynak adományozta. (Tamás, 1998. 56–58. pp.)

Amint az az 1. diagramon látható, a 18. században a lakosság több mint duplájára nőtt. A görögkatolikus ruszin lakosság az egri püspökség alá tartozott, mindaddig amíg 1771-ben létre nem jött Mária Terézia közbenjárására a Munkácsi Egyházmegye, amelyet immár a Szentszék is elismert (Tamás, 1998. 20–26. pp.).

Nagy Ludovicusnál látjuk, hogy a 19. század elején a falu lakossága tovább gyarapodott. 1828-ra elérte a megyei átlagot. A lakosság túlnyomó többsége római vagy görögkatolikus, 16 zsidó és 2 fő református volt. Előbbiek mennyisége negyven év alatt a kétszeresére nőtt (Nagy, 1828. 13. p.).

Fényes Elek munkássága alapján látható, hogy a lakosságszám a század közepére elérte a felső határát. 1851-ben már kevesebben éltek Komlóskán, mint harminc évvel korábban, aminek az okait az 1831–32-es kolerajárványban érdemes keresni (Fényes, 1851. 244.). V. Hornyánszky adatai alapján a falu lakossága tovább csökkent a század derekán. Mind Fényes, mind Hornyánszky egyértelműen ruszin településként tartja nyilván Komlóskát (Tamás, 1998. 95. p.).

1. ábra: Komlóska népességének alakulása a 18–20. században.

Forrás: Tamás, 1998. 56–57., 95–99.; Nagy, 1828. 13.; Fényes, 1851. 244.; Dányi, 1993. alapján szerk. Kőrös Ákos, 2018.

A népesség változásának dinamikájából egyértelműen kiolvasható, hogy a 18. században a növekedést a betelepülés ösztönözte, majd a 19. századra a falu elérte eltartóképességének maximumát. Ekkor a két kolerajárvány jelentősen megtizedelte a lakosságot és számát tekintve stagnálásra készítette. A 20. században az ipari forradalom társadalomra gyakorolt hatásainak következtében a népesség soha nem látott növekedésbe kezdett.

Nőtöbblet a 19. század derekán

Az adatbázisom forrását Komlóska település 1857. évi népszámlálása adta, amely eredetiben megtalálható Kassán az Abaúj Megyei Levéltárban². Az eredeti íveket nem állt módomban látni, a Tamás Edit monográfiájában megjelentetett táblázatokkal (Tamás, 1998. 77–90. pp.) dolgoztam. Az adatbázis összesen 665 bejegyzést tartalmaz, amely egyenlő a

² ATZ 266 jelzeten.

népességszámmal. A későbbiekben látni fogjuk, hogy nem minden elemzést tudtam elvégezni az összes bejegyzésre, az adatok hiánya vagy értelmezhetetlensége miatt.

A 665 személy összesen 139 háztartásba lett sorolva. A háztartásokban átlagosan 4,8 fő élt. A lakosság túlnyomó többsége görögkatolikus volt (93%). A nemzetiségi különbségekre nincs adatunk. A férfiak a lakosság 47,1%-át, míg a nők az 52,7%-át tették ki. A nők 24 fővel voltak többen, mint a férfiak, ami összesen 12%-ot tesz ki. Ez nagyon magas érték és mind az országos, mind a régiós átlagból kilóg.

A 18. század végén országos szinten erős férfitöbbség figyelhető meg, ami jelentősen megváltozott a 19. század második felében. Thirring szerint a férfitöbbség az elmaradottabb országrészekre jellemzőbb, míg a városokban – az európai trendeknek megfelelően – a nők voltak a többségben (Thirring, 1938. 37. p.).

Komlóska a Thirring által felvázolt Vas–Szepes vonalon helyezkedik el, amely a 18. században a férfitöbbséget adó területeket elválasztotta a nőttöbbséggel rendelkezőktől. A Zemplén megyére vonatkozó adatokról azonban csak azt állapítja meg, hogy a nők aránya a férfiakhoz viszonyítva átlag feletti volt, de tényleges többséget nem alkottak. A 20. század elejére Zemplén megye már a legmagasabb női arányokkal rendelkező megyék közé tartozott, immáron tényleges nőttöbbséggel. Ekkor a nemek arányát az elvándorlás határozta meg, és így a maradásra hajlamosabb nők a nőttöbbség felé mozdítottak el a mérleg nyelvét. Míg a 18. század végén a török utáni bevándorlás okozott férfitöbbséget, addig a 19. század második felében a kivándorlás okozta a nőttöbbséget. A többnyire Amerikába történő elvándorlás előbb a fiatal korcsoportokat érintette, majd a század végén a többi korcsoportot is. Ekkor a nők időskori halandóságának javulása az idősebb korosztályok esetében is nőttöbbséget produkált (Farágó, 2011. 41–43. pp.). A nőttöbbség már a házassági hajlandóságban is megmutatkozott a 19. század végén (Farágó, 2011. 65. p.).

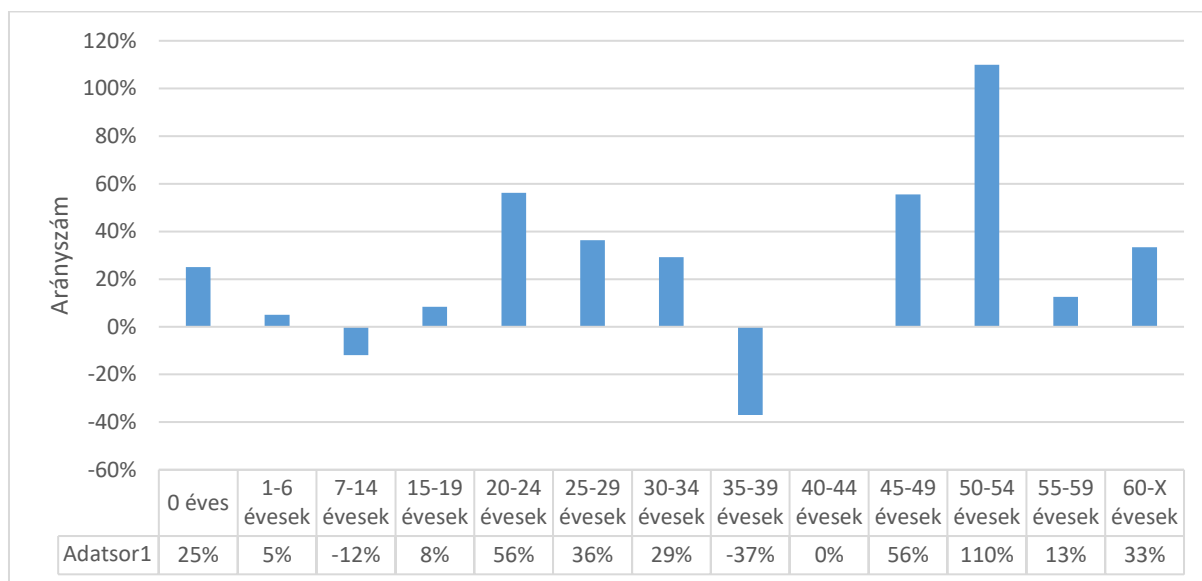
A 19. század közepére országos szinten már a legtöbb helyen nőttöbbséget lehetett kimutatni, 1850-ben még jelentősebb eltérések nélkül. Majd az 1857-es népszámlálás alatt már csak három vármegyében volt férfitöbbség (Dányi, 1993. 40–41. pp.). Ebbe a trendbe illeszkedik bele Komlóska is, azonban a nők aránya a férfiakhoz viszonyítva jelentősen magasabb, mint az országos értékek.

Nőttöbbség korcsoportonként

A korcsoportok megállapításánál igyekeztem az összehasonlíthatóságot szem előtt tartani. Ezért került külön a csecsemők csoportja (holott ebben az esetben a csoport biztosan hiányos, hiszen csak az 1857-ben születetteket tudtam belevenni, nem a kérdőív felvételét megelőző egy évben születetteket). A gyermekek (1–6 évesek) csoportja a halandósági statisztikákhoz igazodik, míg a 15-dik életévtől ötévenként vannak csoportok, igazodva a munkaképes korosztályhoz az eltartottsági statisztikák alapján. A gyermek és a munkaképes korosztály között találhatók az „ifjak”, akik e két korcsoport közé kényszerültek, bár egyetlen másik statisztikához sem tudtam igazítani ezt a csoportot. Az időseket 60 év felett vettem figyelembe a történeti demográfia módszertana alapján.

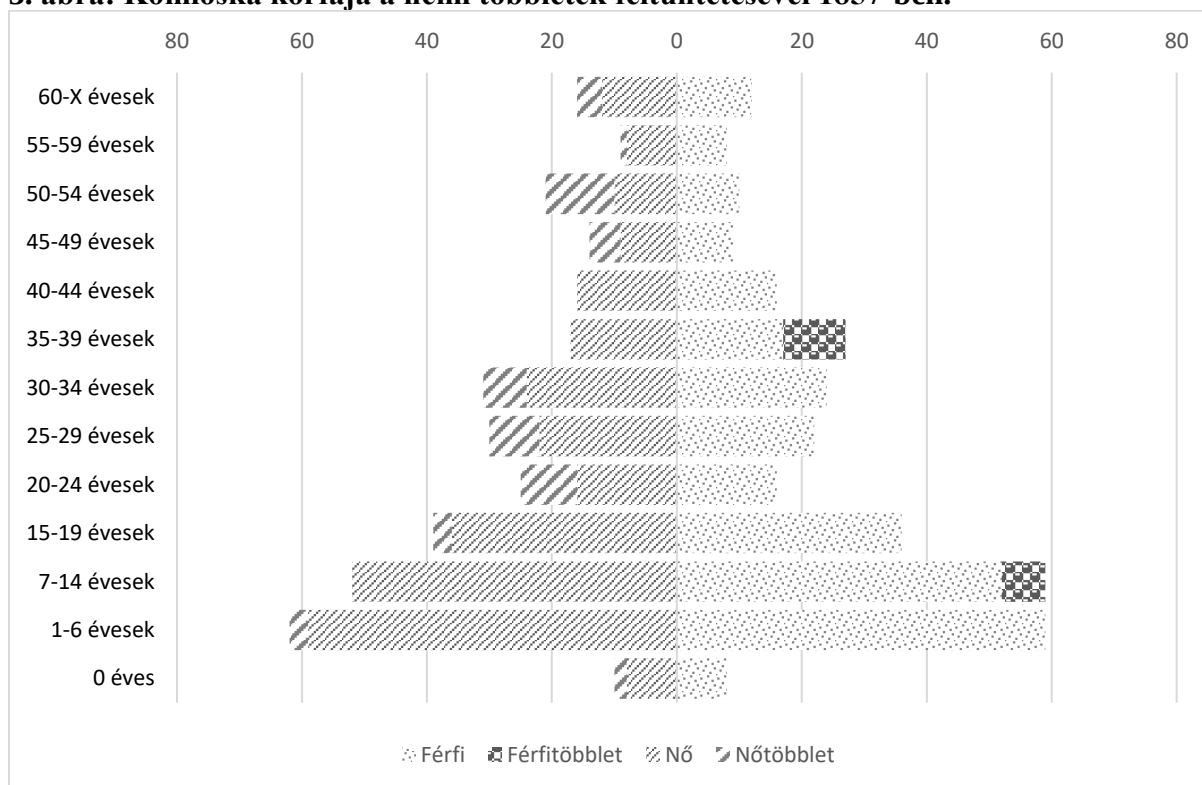
A nőttöbbség korcsoportonként igen eltérő volt, amint az a 2. diagramon látható.

2. ábra: A nőtöbbség aránya a férfiakhoz viszonyítva korcsoportonként Komlósán 1857-ben.

Forrás: Az 1857. évi népszámlálás Tamáska, 1998. 77–90. pp. alapján szerk. Kőrös Ákos, 2018

3. ábra: Komlóska korfája a nemi többletek feltüntetésével 1857-ben.

Forrás: Az 1857. évi népszámlálás Tamáska, 1998. 77–90. pp. alapján szerk. Kőrös Ákos, 2018.

Az eltérések korcsoportonként igen hektikusak. Alapvetően minden korosztályban a nők voltak többen. A legérdekesebb mind közül a gyermekek korosztálya, ahol a csecsemők jelentősen felülreprezentáltak leányokban és ezt a túlsúlyt a 7–14 évesek fiútöbblete sem ellensúlyozta. Ez azért is különleges, mivel rendszerint több fiúgyermek születik, mint leány. Ráadásul kilenc

évvel a szabadságharc után vagyunk, és háborúk után, általában megnövekednek a fiúgyermek születések (2. ábra).

A munkaképes korosztály (15–59 évesek) esetén összesen 20%-kal több nő volt Komlósán, mint férfi. Ennek egyik oka a munkaerővándorlásban kereshető. Ezzel kapcsolatban azonban több probléma is felmerül. Egyrészt a foglalkozásra vonatkozó adatok igen hiányosak. Összesen tizenhöz bejegyzésnél található csak ilyen megjegyzés. A női munkaerővándorlás pedig jellemzően csak a 19. század végén erősödött fel, így inkább gyanítható, hogy a nőtöbbletet nem az indokolatlanul több nő, épp ellenkezőleg, a kevesebb férfi okozta. Ezt nyomon lehetne követni, ha megvizsgáljuk a távolmaradókat, azonban erre vonatkozó információkból szintén kevés van, 16 bejegyzés esetében van adatunk erre, és ennek is a fele nő volt.

A nőtöbbletet bemutató korfa (3. diagram) további információkkal lát el bennünket. A 20–34 éves korosztály nőtöbbletét emeli ki a legegységelműbben, ami véleményem szerint bizonyítékként szolgálhat a szabadságharc hatására, azonban erre vonatkozó veszteséglistákat nem vizsgáltam.

Nőtöbbség családi állapot szerint

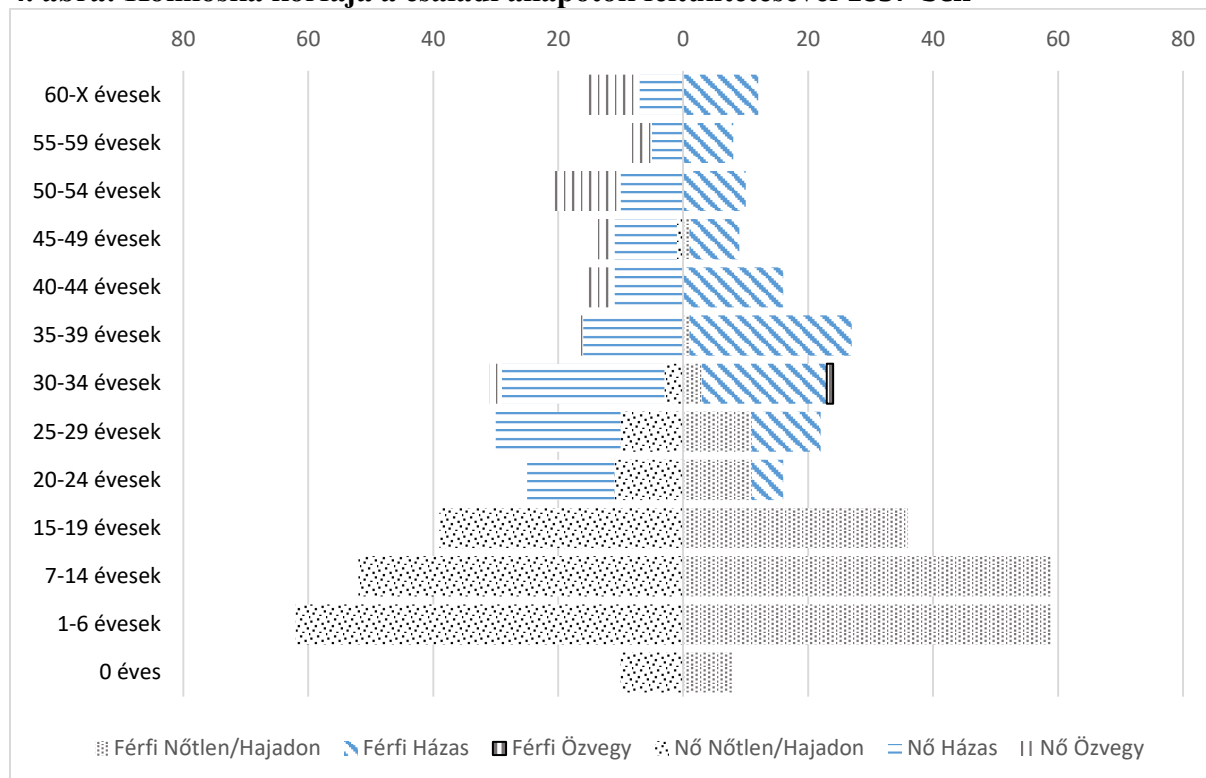
Komlósán a század közepén a lakosság 36%-a házas, több mint a fele, 58%-a hajadon vagy nőtlen és 6%-nyi özvegyel lehetett találkozni. Számunkra a nőtöbbletet vizsgálva az özvegyek a legérdekesebbek. Amint az a 4. diagramon látható, összesen egy férfi volt özvegyként feljegyezve, ezzel szemben 35 nő. Főleg a 40–X korcsoportok esetében – ahol a női özvegyesség a legjellemzőbb – egyértelműen kimutatható, hogy férjük halála után nem házasodtak újra, és ez jelentős férfivesztés volt a falu lakosságának.

Pozsgai hasonló esetről számol be a szomszédos Torna megyéből, ugyanebből az időszakból. Az özvegyasszonyok a paraszti társadalmakban a férj halála után annak funkcióit és feladatait magukra vállalva vezették tovább a háztartást, a családot és nemritkán a gazdasági feladatokat is ellátták. Ezt az önállóságot az özvegyasszonyok ritkán adták fel (Pozsgai, 2006. 160. p.). Ezt az esetet írja le Laslett is (2005. 55. p.) Nyugat-Európára vonatkoztatva.

Magyarázó tényező lehet a halandóság nemek szerinti különbsége is. Erre mutat rá a népszámlálásban Dányi is, mikor azt ecseteli, hogy Magyarország népessége 1857-ben minden kerületben és tartományban nőtöbbletet produkált (Dányi, 1993. 42. p.). Faragó országos szinten szintén a halandóságban keresi a különbségeket, illetve a 19. század végére vonatkoztatva magyarázatként a kivándorlást is megemlíti (Faragó, 2011. 43.).

Én Komlóska esetében inkább Pozsgai és Laslett eredményeit gondolom valósnak, mivel a nőtöbblet egyértelműen tetten érhető a 40–44 évesek, az 50–54 évesek és a 60–X évesek korcsoportjában (4. ábra). Ugyanakkor a temetési anyakönyveket érdemes lenne megvizsgálni ebből a szemszögből legalább az 1850-es évekre vonatkozóan. Sajnálatos módon ebben az időszakban a forrás nyelve azonban ószláv.

4. ábra: Komlóska korfája a családi állapotok feltüntetésével 1857-ben

Forrás: Az 1857. évi népszámlálás Tamáska, 1998. 77–90. pp. alapján szerk. Kőrös Ákos, 2018.

Az is jól megmutatkozik a 4. diagramon, hogy a házassodási kor tekintetében átmenetről beszélhetünk. A 20–24 éves korosztályban a nők fele házas, míg a férfiaknak több, mint a fele nőtlen. A házassulatlanok aránya a következő korcsoportokban egyre alacsonyabb, azonban azt jól bizonyítja, hogy a házassodási kor bizonyos esetekben kitolódott. A háztartások szerkezetének mélyebb vizsgálata nélkül is megállapítható, hogy nagyon kevés esetben található olyan összetett háztartás, ahol a házas családfő a már házas gyermekeivel él együtt. A kései házasság oka tehát az életszínvonal alacsony mivoltában keresendő, ugyanis a felek, amíg nem voltak képesek önálló háztartás kialakítására, addig halogatták a házasságot is.

Összefoglalás

Az 1857. évi népszámlálás ívei alapján Komlósán az országos trendbe illeszkedő, de attól arányaiban jelentősen eltérő nőtöbbséget találtam. A jelenséget megvizsgáltam korcsoportok és családi állapotok szerint, valamint összevetettem a szakirodalom korábbi eredményeivel. A kutatásból jól látható a nemek eltolódása, a nőtöbbséget.

A kilakulás hátterében számos ok áll. Bizonyítható, hogy az özvegyen maradt asszonyok nem házasodtak újra és ez jelentős veszteség volt a falu férfitársadalmára nézve. Az is kedvezőtlenül hatott, hogy az első házasság kora kitolódott. Kimutatható, hogy bizonyos esetekben, az önálló háztartás reményében a felek később házasodnak össze. Ennek a tényezőnek a részletesebb vizsgálatához további legalább tíz év elemzése lenne szükséges.

Az 1848/49-es szabadságharc hatásaira is következtetni lehet az adatok alapján. A 20–34 évesek korcsoportjaiban tapasztalt nőtöbbséget valószínűleg erre az eseményre vezethető vissza

leginkább, illetve itt számottevő lehet a munkaerő elvándorlás, és az esetleges migráció is. Sajnos ezekre kézzelfogható bizonyítékot nem sikerült találnom.

Az eredmények további pontosításához érdemes lenne megvizsgálni a halandósági statisztikák nemi különbségeit is, ugyanis előfordulhat, hogy az időskori nőtöbbletet nemcsak az újrահázasodás hiánya, hanem a férfiak korábbi halálozása is magyarázhatja.

Irodalomjegyzék

- Dányi D.* (szerk.) (1993): Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Faragó T.* (2011): Bevezetés a történeti demográfiába, Budapest.
- Fényes E.* (1851): Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. 1. [reprint] Budapest: Állami Könyvterjesztő, 1984.
- Kőrös Á.* (2018): Házasság Bagon a preindusztriális korban. *Acta Regionis Rurum*, 11. 42–49.
- Laslett, P.* (2005): A nő szerepe a nyugati család történetében. In Faragó Tamás (szerk.): Bölcsőtől a koporsóig. Szöveggyűjtemény a történeti demográfia tanulmányozásához. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 52–58.
- Nagy L.* (1828): *Notitiae politico-geographico-statisticae incluti regni Hungariae*. 1-2. Buda.
- Pozsgai P.* (2006): Családok és háztartások. Torna megye társadalma a 19. század közepén. [Doktori disszertáció] Budapest: ELTE BTK.
- Tamás E.* (1998): Komlóska. Komlóska, Polgármesteri Hivatal.
- Thirring G.* (1938): Magyarország népessége II. József korában. Budapest.

6.kép: Temető

7. kép: Életkép az utcán

8.kép: Életkép a vasárnapi szentmise után

TÁRSADALMI SZERVEZETEK KOMLÓSKÁN

SOCIAL ORGANISATIONS IN KOMLÓSKA VILLAGE

Kassai Zsuzsanna, adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, CLC
Zsuzsanna Kassai, assistant professor, Eötvös Loránd University, Faculty of Informatics, CLC

Absztrakt

Jelen tanulmányban a helyi közösség egyik alapkövének, a komlóscai társadalmi szervezeteknek a működését mutatom be. A községben található társadalmi szervezetek céljait, tevékenységeit, nehézségeit és néhány egyéb gazdasági-társadalmi jellemzőjét ismertetem. Emellett feltárom a lakosság véleményét is ezeknek a szervezeteknek szükségességéről, továbbá azt is, hogy mennyire ismertek e szervezetek a helyiek körében. Egy átfogó dokumentumelemzést követően 2018 júniusában a falukutató tábor résztvevőivel kérdőíves felmérést végeztem Komlóska lakossága körében és interjúkat készítettem az itt működő társadalmi szervezetek vezetőivel, tagjaival. Az így kapott legfontosabb kutatási eredményeket összegzem az alábbi írásomban.

Abstract

In the current study, one of the cornerstones of local community, namely the operation of social organizations in Komlóska village, is examined. A comprehensive overview is given below about the goals, the main activities, the difficulties and some other important characteristics of the social organizations operating in Komlóska village. In addition, the opinions of the inhabitants regarding the necessity and the reputation of these organizations have been revealed, too. After an overall document analysis, interviews with the leaders and members of social organizations were made and a questionnaire survey among inhabitants of Komlóska village was conducted in June 2018. The so gained research findings are summarized in the paper below.

Bevezetés

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény részletesen szabályozza a társadalmi szervezet fogalmát és jogállását. Társadalmi szervezet minden olyan tevékenység végzése céljából alapítható, „*amelyet törvény nem tilt. Társadalmi szervezet elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység végzése céljából nem alapítható. Az egyesülési jog alapján fegyveres szervezet nem hozható létre.*” (2.§) Azóta ugyan ez a törvény hatályát veszítette és a társadalmi szervezetek egyes fajtáit ma már külön-külön törvények szabályozzák – pl. civil szervezeteket a „Civil törvény”, a szakszervezeteket Magyarország alaptörvénye és a munka törvénykönyve stb. –, de jelentősen mégsem változott a fogalma.

A társadalmi szervezetek közé tartoznak a civil szervezetek, a nonprofit szervezetek (pl. közalapítvány, alapítvány, egyesület, egyház, párt, szakszervezet, lakószövetkezet, klub, kör stb.), a jótékony szervezetek és a politikai szervezetek (Ecopédia, 2016).

A társadalmi szervezet bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre. Nem minősül társadalmi szervezetnek a magánszemélyeknek az egyesülési jog alapján létrehozott olyan közössége, amelynek működése nem rendszeres, vagy nincs nyilvántartott tagsága (Kákai, 2009).

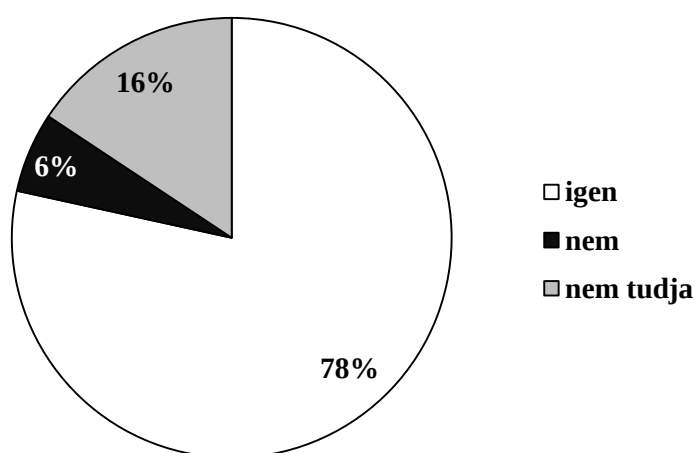
A társadalmi szervezetek különböző közfeladatokat látnak el és közszolgáltatásokat nyújtanak, olyan társadalmi problémákat oldanak meg, amelyeket az állam, illetve az üzleti szféra nem tud, vagy nem kíván kezelni (Nárai, 2004; Reisinger, 2012). Jelentős szerepük van a helyi közösségi élet, a társadalmi tőke, a bizalom és az együttműködés fejlesztésében, emellett képesek aktivizálni a helyi lakosságot és elősegítik a társadalmi integrációt is (Kuti, 1996; Nárai, 2008; Putnam, 2000; Szakál, 2004).

Írásom célja a Komlósán működő társadalmi szervezetek legfőbb jellemzőinek, céljainak, tevékenységeinek, problémáinak a feltárása. A terepi kutatást megelőzően a Civil Szervezetek Névjegyzékében a bejegyzett civil szervezetekkel kapcsolatos adatokat, szervezeti leírásokat és egyszerűsített beszámolókat tanulmányoztam. 2018 júniusában interjúkat készítettem a Komlósán található társadalmi szervezetek vezetőivel, tagjaival, amelyekben a szervezetek céljaival, kialakulásával, felépítésével, működésével, addig elért eredményeivel kapcsolatos kérdéseket tettem fel. Emellett a falukutató táborban végzett közös kérdőíves felmérésben is szerepelt néhány kérdés e szervezetek szükségességével, ismertségével és tagságával kapcsolatban. Az alábbiakban a legfontosabb eredményeket ismertetem.

A helyi társadalmi szervezetek jelentősége, ismertsége

A terepi kutatás keretében a fent említett kérdőíves felmérés segítségével vizsgáltam, hogy a helyiek szerint vajon szükség van-e a közösségi szervezetekre. A felmérésből kiderült, hogy a válaszadók túlnyomó többsége (78%-a) szükségesnek tartja a társadalmi szervezetek meglétét a településen. A válaszadóknak mindössze a 3%-a vélte úgy, hogy nincs szükség a társadalmi szervezetek jelenlétére Komlósán. Meglepően magas azonban azok aránya, akik nem tudták megítélni, hogy vajon szükség van-e ezekre a szervezetekre a községben (lásd 1. sz. ábra).

1. ábra: Szükségesek-e a közösségi szervezetek Komlósán? (%)

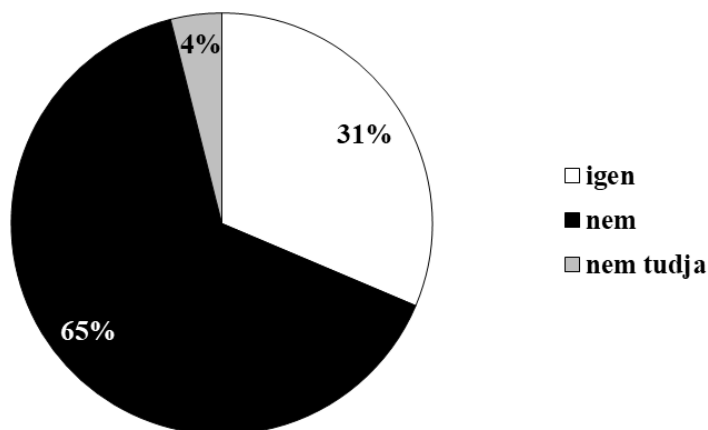

Forrás: A komlóscai kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2018

Ha már ilyen sokan tartják fontosnak a közösségi szervezeteket, azt is érdemes megvizsgálni, hogy a megkérdezettek közül ténylegesen hányan tagjai legalább egy helyi társadalmi szervezetnek. Itt már kevésbé kedvező eredményeket kaptam, hiszen a válaszadók kevesebb,

mint egyharmada (31%-uk) volt tagja saját bevallása szerint valamelyik helyi szervezetnek (lásd 2. sz. ábra). A válaszadók csaknem kétharmada viszont egyetlen közösségi szervezetnek sem tagja Komlósán. Ez összességében mégis kedvező érték, mivel magasabb a résztvevők aránya a korábbi vizsgálatainkban résztvevő többi település esetében kapott eredményeknél (pl. Bagon 2017-ben 27%; Egercsehiben 2016-ban 23%; Hollókőn 2015-ben 23%; Átányon 2014-ben 24% volt a tagok aránya) (ld. Kassai, 2014; 2015; 2016; 2017). Ráadásul azok kétötöde, akik nem tagjai társadalmi szervezeteknek, időnként részt vesznek e helyi szervezetek rendezvényein.

2. ábra: Tagja Ön valamelyik helyi társadalmi szervezetnek? (%)

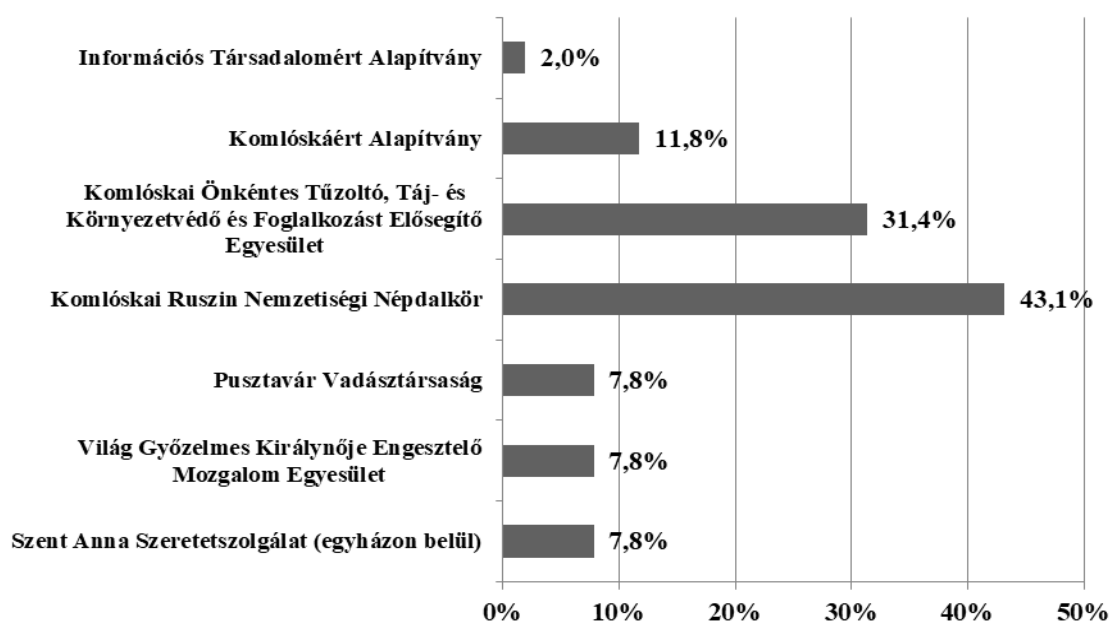
Forrás: A komlóscai kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2018

A társadalmi szervezetek munkájában való aktív részvétel hiánya különböző okokra vezethető vissza. Az előző kérdésre nemmel válaszolóknak több, mint fele (56%-a) nem tudta megmondani, hogy miért nem tag e szervezetekben. A többiek általában időhiánnyal, magánéleti és szakmai elfoglaltságaikkal indokolták távolmaradásukat, illetve többen azzal, hogy máshol élnek, az évnek csupán kis hányadát töltik a faluban. Többen arra hivatkoztak, hogy a munkájuk vagy a családjuk minden idejüket, energiájukat lekötöti, így nem tudnak közreműködni önkéntes tevékenységekben. Az idősebbek közül pedig többen is említették, hogy egészségügyi problémáik miatt nem tudnak részt venni társadalmi szervezetekben. Emellett néhányan azt állították, nem látják értelmét annak, hogy aktívan szerepet vállaljanak valamely társadalmi szervezet tevékenységeiben.

Ezután azt vizsgáltam, hogy a helyi társadalmi szervezetek mennyire ismertek a komlóscai lakosok körében. Annak ellenére, hogy a válaszadók túlnyomó többsége szerint szükség van közösségi szervezetekre a településen, mégis a meglévő társadalmi szervezetek többsége kevésbé ismert a helyiek körében. A válaszadók közel egyharmada (31%-a) egyetlen szervezetet sem tudott megemlíteni. Váratlan eredmény egy ilyen aprófaluban, hogy ilyen sokan nem ismertek egyetlen szervezetet sem a saját településükön.

A 3. ábra a leggyakrabban említett szervezeteket szemlélteti. Látható, hogy a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Népdalkört ismerik a legtöbben, ám még ezt is a válaszadók kevesebb, mint fele (43%-a) nevezte meg. A második helyen a Komlóscai Önkéntes Tűzoltó, Táj- és Környezetvédő és Foglalkozást Elősegítő Egyesület (31%), míg a harmadikon a Komlóskaért Alapítvány (12%) áll. A 3. ábrán még négy olyan társadalmi szervezet neve látható, amelyet a válaszadók kevesebb, mint egytizede említett.

3. ábra: A helyi társadalmi szervezetek ismertsége a vizsgált háztartások körében (%)

Forrás: A komlóscai kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2018

A komlóscai társadalmi szervezetek bemutatása

A kutatás idején öt civil szervezet volt bejegyezve komlóscai székhellyel a Civil Szervezetek Névjegyzéke alapján. Ám a kérdőíves felmérés és interjúk alapján megállapítottam, hogy két további társadalmi szervezet található még Komlósán.

1. táblázat: A komlóscai társadalmi szervezetek fő tevékenysége

A TÁRSADALMI SZERVEZET NEVE		A FŐ TEVÉKENYSÉGE
1	Információs Társadalomért Alapítvány	foglalkoztatási csoportokat összefogó tevékenység (informatika, kutatás, oktatás)
2	Komlóskaért Alapítvány	kulturális, szociális
3	Komlóscai Önkéntes Tűzoltó, Táj- és Környezetvédő és Foglalkozást Elősegítő Egyesület	polgárvédelem
4	Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Népdalkör	kulturális
5	Pusztavár Vadásztársaság	sport, vadgazdálkodás
6	Világ Győzelmes Királynője Engesztelő Mozgalom Egyesület	egyházi, szociális
7	Szent Anna Szeretetszolgálat	egyházi, szociális

Forrás: Civil Szervezetek Névjegyzéke és az interjúk adatai alapján saját szerkesztés, 2018

A legrégebbi a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Népdalkör (alapítva: 1970-ben), míg a legfiatalabb a Világ Győzelmes Királynője Engesztelő Mozgalom Egyesület, amelyet 2012-ben hoztak létre. A komlóscai társadalmi szervezetek igen eltérő tevékenységeket folytatnak. Van olyan szervezet, amely a kultúra megőrzését tűzte ki legfőbb céljául, más szociális vagy vallási

szolgáltatást nyújt, de akad közöttük olyan is, amely polgárvédelmi, oktatási feladatokat, vagy épp sport célokat szolgálnak (lásd 1. sz. táblázat).

A fenti szervezetek tagsága is jelentős eltéréseket mutat: 7 fő (a Komlóskaért Alapítvány) és 230 fő (Világ Győzelmes Királynője Engesztelő Mozgalom Egyesület) között változik. A következőkben ezeknek a szervezeteknek a legfőbb céljait, tevékenységeit és a nehézségeiket mutatom be röviden.

Információs Társadalomért Alapítvány

Az alapítványt 1997-ben alapította három magánszemély az információs társadalom fejlesztése céljából (interjú Dr. Kiss Ferenc, kutatás-fejlesztési igazgatóval, 2018). Célul tűzték ki a magyarországi infrastruktúra fejlesztését, ezen belül elsősorban a magyarországi számítógép felhasználás elterjesztését. További céljuk, támogatni az önszerveződő helyi közösségeket, az önkormányzatokat, főként az informatikai struktúrájuk kiépítését és a helyi kulturális életet. Az informatikai tevékenységgel kapcsolatos tudományos tevékenységet és kutatást és az ezekkel foglalkozó információs központokat is támogatják. Emellett segítenek a helyi közösségeknek az ismertségük növelésében, kiemelten a helyi közösségek ismertségének informatikai eszközökkel történő fejlesztését. Céljaik között szerepel még, hogy az informatika segítségével közreműködjenek a munkanélküliség csökkentésében, támogassák a környezetvédelmi gondolkodás elterjedését az informatika segítségével és az információs társadalom kialakítását elősegítő tanulmányokat, kutatásokat (Civil Szervezetek Névjegyzéke, 2018).

Szolgáltatásai közé tartozik az örökségvédelem és a turizmus támogatása. A modern technika lehetőségeit felhasználva elő kívánják segíteni az örökségi értékek megőrzését, így hozzájárulva a kulturális identitás erősítéséhez. Digitalizálási munkáik között a honlapjukon is kiemelik a komlóscai tájház bemutató anyagának elkészítését, amelyet a Kötábla projekt keretében végeztek. A reklámozási célokon kívül, oktatási és tudományos-turisztikai termékként is fel lehet használni ezt a bemutató anyagot. Ez az anyag információt, tájékoztatási lehetőséget biztosít az érdeklődő turistáknak és a népi építészettel foglalkozó szakembereknek egyaránt (<http://infota.org/>).

Az Információs Társadalomért Alapítvány keretei között 2006 óta működik az INFOTA Kutatóintézet tudásközpontként. Kutatási, fejlesztési, innovációs, alkalmazásfejlesztési és tanácsadási tevékenységet végez, egyedi megoldásokat kínál ipari, kereskedelmi és szolgáltató ágazatok szervezetei számára, itthon és külföldön (<http://infota.org/>).

Ugyan Komlósán található a székhelyük, de Budapesten van a telephelyük. Az itt bejegyzett vállalkozások többségéhez hasonlóan elsősorban az adókedvezmények miatt helyezték Komlósra a székhelyüket (interjú Köteles László polgármesterrel). Így természetes, hogy nem napi szinten, hanem csak egy-egy projekt erejéig működnek együtt a komlóscai önkormányzattal, óvodával, iskolával. Egyes képzési programjaikat a Sólýomvár Panzió és Étteremben tartják (interjú Dr. Kiss Ferenc kutatás-fejlesztési igazgatóval, 2018).

Komlóskaért Alapítvány

A szervezetet 1997-ben alapították. Az önkormányzat kezdeményezésére, a Tölgyesbérc Erdő Szövetkezet, a Görögkatolikus Egyházközösség és a Magyarországi Ruszinok Szervezetének támogatásával hozták létre (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

Az alapítvány céljai között szerepel a településen élők szociális felkarolása, az egyházi, kulturális, népművészeti, műemlékvédelmi, sport, oktatási és környezetvédelmi feladatok, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében tevékenykedők támogatása, az egészségmegőrzés, szociális tevékenység, időskorúak gondozása és a családsegítés (Köteles, 2016).

Az alapítvány segítségével kábelt-tv-t építettek ki a községben és közösségi buszt vásároltak, amelyet az önkormányzat tart fenn. A szervezet helyi fiataloknak ösztöndíjakat adott, különböző egyházi tevékenységeket és kutatásokat is támogatott, és több kiadványt is megjelentetett már magyar, illetve angol nyelven (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018). Emellett Komlóska ismertségét nagy felületű reklámokkal javították, azzal a céllal, hogy a látogatók nagyobb számban érkezzenek (Civil Szervezetek Névjegyzéke, 2018). Komlóska népszerűsítése érdekében képeslapot és emléktárgyakat is készítettek. Gyűjtést szerveztek az óvoda újjáépítéséhez, segítséget nyújtottak az óvodások programjaihoz. Támogatták a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Óvoda kültéri játékainak beszerzését, díjazták a „Magyarország legszebb konyhakertjei” program komlóscai résztvevőit, megrendezték a Komlóscai Tisztás elnevezésű rendezvényt (<https://www.komloska.hu/civilek/>).

Az alapítvány szorosan együttműködik céljai elérése érdekében a görögkatolikus egyházzal és az önkormányzattal is. Az utóbbi időben azonban jelentősen megcsappantak a bevételeik, mivel drasztikusan visszaestek az adó 1%-ából származó felajánlások (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

Komlóscai Önkéntes Tűzoltó, Táj- és Környezetvédő és Foglalkoztatást Elősegítő Egyesület

A térség egyik legnagyobb önkéntes tűzoltó egyesületét 2003-ban hozták létre. Nagy szükség van erre a szervezetre, mert a közelben nincs tűzoltóság és több tarló-, erdő- és lakástűz is volt az utóbbi években. Nemcsak Komlósán tevékenykednek, hanem a környező településen is segítenek tűz vagy bel- vagy árvíz esetén. A kutatás idején 75 tagja volt a szervezetnek, akik túlnyomó többsége komlóscai lakos volt, és mindössze 4-5 külsős tagja volt. Köztük tíz tag nő volt (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

A szervezet legfőbb céljai a következők: a jogszabályokban meghatározott tűzvédelmi feladatok helyi megvalósításának társadalmi elősegítése, és ennek ellátására önként jelentkezők szervezése, tagjainak közösségi életre történő nevelése, a helyi tűz megelőzése, tűzoltási és műszaki mentési tevékenység biztosítása (Köteles, 2016). Nagyjából hetente-kéthetente gyakorlatoznak a falu elején található füves részen. Rendelkeznek egy szertárral is a falu közepén, ami az önkormányzat tulajdonában van.

Országosan ismert és elismert szervezet, mivel érték már el első helyezést megyei tűzoltóversenyen, valamint országos versenyeken is második, illetve harmadik helyezéseket.

Az ország több pontján segítettek már jégverési (pl. Szabolcsban), illetve vihkárokat (pl. Megyaszon) enyhíteni (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

Az egyesületet ugyan önkormányzat és magánszemélyek is támogatják, mégis vannak anyagi nehézségeik. Például hiányoznak speciális tűzoltó berendezések, eszközök és az egyesület nem rendelkezik tűzoltóautóval sem.

Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Népdalkör

A népdalkör elődje, a Komlóscai Pávakör 1970-ben alakult. A kutatás idején lévő felállásban azonban – kisebb változtatásokkal – 1986-tól működik. Céljuk a nemzetiségi hagyományok ápolása, a ruszin nyelven énekelt népdalok összegyűjtése, tanulása (Köteles, 2016)

A népdalkörnek a kutatásunk idején 10 tagja volt. Komlósa Község Önkormányzata, a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat és az Országos Ruszin Önkormányzat is támogatta a népdalkört.

Az utóbbi évtizedekben számos díjat nyertek, többek között többszörös aranyminősítéses és KÓTA-díjas, valamint Hodinka Antal-díjjal kitüntetett. Emellett 2017-ben a hazai ruszin nemzetiség kulturális örökségének megőrzéséért, valamint a közösségi élet területén végzett kiemelkedő munkájáért a Pro Cultura Minoritatum Hungariae kitüntetésben részesült. Rendszeresen fellépnek falunapokon, rendezvényeken és versenyeken. Magyarországon kívül Kárpátalja és Szlovákia színpadjain is gyakori vendégek (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

Pusztavár Vadásztársaság

A Pusztavár Vadásztársaságnak viszontagságos története van. Előd szervezete, a Hubertus Vadásztársaság, ami az 1980-as években élte fénykorát. Ekkor több, mint tízezer hektáros terület tartozott hozzá, ám az 1990-es évek közepén feldarabolták kisebb vadásztársaságokra. 1996-ban alapították az Aranyagancs Vadásztársaságot, amely Erdőhorváti, Komlósa, Olaszliszka, Sárazsadány és Tolcsva települések területét fedte le, ám 2006-an ez a vadásztársaság is megszűnt a helyi és a nem helyi tagok között kialakult konfliktusok következtében. 2007-ben hozták létre a Pusztavár Vadásztársaságot, amelyhez Erdőhorváti, Komlósa, Sárazsadány, Tolcsva és Vámosújfalú 3270 hektáros területe tartozik (interjú Haluska Istvánnal és Rácz Dezsővel, 2018).

A vadásztársaság célja, hogy a fegyver és lőszer tartására, valamint használatára vonatkozó jogszabályok és szabályzatok megtartásával, a környezet- és természetvédelmi előírásokat figyelembe véve, szakszerű és tervszerű vadgazdálkodással, tagjai számára kulturált sport-vadászati lehetőséget biztosítson (Civil Szervezetek Névjegyzéke, 2018).

Bérvadászatot nem végeznek. Bevételeik főként a tagdíjakból és a vadhús eladásából származnak. Habár nem szoktak rendszeresen együttműködni más komlóscai társadalmi szervezettel, a Falunapra viszont rendszeresen biztosítanak vaddisznót és őzet (interjú Haluska Istvánnal és Rácz Dezsővel, 2018).

A Pusztavár Vadásztársaságnak 23 tagja van, akiknek kb. a fele aktív, a többi tag csupán havi 1-2 alkalommal vadászik. A tagok többsége helyi, de van néhány hajdúszoboszlói, nyíregyházi tag is (interjú Haluska Istvánnal és Rácz Dezsővel, 2018).

Világ Győzelmes Királynője Engesztelő Mozgalom Egyesület

2012-ben magánszemélyek alapították. A mozgalomnak számos célja van, amelyek közül csupán a legfontosabbakat fogom kiemelni terjedelmi okok miatt. A mozgalom alapvető céljai közé tartozik Szűz Mária, a Világ Királynője tiszteletének elterjesztése, Mindszenty Bíboros atya és Natália nővér szellemi hagyatékának folytatása, zarándokutak szervezése, erkölcsi és vallási nevelés segítése előadások tartásával, a szegények, rászorulókat támogatása, szenvedélybetegségben élők segítése, imaközösségek szervezése, engesztelő felajánlások gyűjtése (Köteles, 2016). Emellett Engesztelő Kápolna építését szorgalmazzák, amelyhez a kutatás idejéig 330 település fejezte ki támogatási szándékát (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

Az egyesületnek 158 tagja volt a megalakulásakor, a kutatásunk idején azonban már mintegy 230 tagsággal számolt, ám közülük csak 50 fő mondható valóban aktívnak. A tagok túlnyomó többsége magyar származású, de egyre több külföldi tagja is van az egyesületnek (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

2012-ben Engesztelő Zarándoklatot szerveztek, amely közel 1000 km-en keresztül az egész országot kereszt irányban átölelte. Sok ezer ember összefogásával keresztet vittek a Parlamentbe (Köteles, 2018). 50 kisebb és 8 nagyobb rendezvényt szerveztek. 2017-ben 21 csoportot, mintegy 680 főt fogadtak, akiknek bemutatták Komlósukat és a mozgalmat. Kiadványokat jelentettek meg és harangot öntettek (interjú Köteles László polgármesterrel, 2018).

A tagok éves tagdíjat fizetnek, emellett az egyesület rendszeresen gyűjt adományokat is. Az anyagi nehézségek mellett, időközben sajnos belső konfliktusok is kialakultak a tagok között néhány interjúalany állítása szerint, megosztottá váltak a tagok, mivel eltérően látják az egyesületi célokat.

Összefoglalás

A kérdőíves felmérés és az interjúk alapján úgy tűnik, hogy közepes mértékű a civil aktivitás a településen. A legnagyobb aktivitást a polgármester, Köteles László mutatja, aki számos kezdeményezés és civil mozgalom (pl. Kisposta Mozgalom, Nemzeti Zarándoklat, Engesztelő Zarándoklat, Világ Királynője Engesztelő Mozgalom stb.) alapítója és kulcsszereplője.

A falu lakói viszonylag jól mozgósíthatók egy-egy közösségi ügy érdekében, így például rendszeresen tartanak Faluszépítési Napokat és Falunapon is összefognak. Ugyanakkor az interjúkból az is kiderült, hogy régebben sokkal aktívabbak voltak a helyiek. Feltehetően a falu elszigeteltsége, hányatott sorsa és az erős vallásos hagyományok miatt régebben erősebb volt az összefogási hajlandóság. Mára azonban a lakosság jelentős hányada közömbösebbé, passzívabbá vált és némi megosztottság is tapasztalható a helyi közösségben. Sokan ezt a kedvezőtlen változást a munkájuk miatti elfoglaltságaikkal és az idős korukkal indokolták.

Néhányan azt állították, hogy egyáltalán nincs igényük a közösségi életre. Ez a hozzáállás idővel könnyen a helyi közösség széthullásához vezethet.

A kedvezőtlen változások ellenére, még ma is elmondható, hogy vannak kisebb csoportok, társadalmi szervezetek, amely tagjai továbbra is összetartó mini közösséget alkotnak és nem csak magukon és egymáson, hanem kívülállókon is szívesen segítenek (ld. pl. Komlóscai Önkéntes Tűzoltó, Táj- és Környezetvédő és Foglalkoztatást Elősegítő Egyesület tevékenysége). Részben ezért is adhat otthont a falu, az egyházközség számtalan rendezvényének, nyári táboroknak, erdei iskolának. Szívesen fogadják a településre ellátogató turistákat is.

A település aktív magját azok az emberek alkotják, akik egyben a társadalmi szervezetek aktív tagságát is képezik. A szervezetek tagságában sok átfedés van, ezért időnként nincs elég ember a párhuzamos tevékenységek megvalósításához. A település méretéhez képest meglehetősen magas a társadalmi szervezetek száma, bár itt meg kell jegyezni, hogy a civil szervezetek közül van olyan, amely ténylegesen nem Komlósán tevékenykedik, csak itt van a székhelye.

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a komlóscaiak többsége (78%-a) szerint ugyan szükség van a közösségi szervezetre, ám a válaszadók egy jelentős hányada még csak nem is ismeri a településen működő társadalmi szervezeteket. A legismertebb szervezet a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Népdalkör, ám még ezt is a megkérdezettek kevesebb, mint fele említette a felmérésben. Véleményem szerint a jövőben érdemes volna nagyobb hangsúlyt fektetni arra, hogy a helyi társadalmi szervezetek erőteljesebben éljenek a köztudatban. Ezzel feltehetően növelni lehetne a helyi civil aktivitást, és ez hozzájárulhatna az utánpótlás, a fennmaradás biztosításához.

Megállapítottam, hogy a komlóscai társadalmi szervezetek meglehetősen heterogén összetételűek, mivel nagy különbségeket tapasztaltam a taglétszámuk (7-230 fő), a tevékenységi szerkezetük, valamint az aktivitásuk szerint. Közös vonás bennük, hogy többségük anyagi nehézségekkel küszködött a felmérésünk időpontjában.

Habár a tanulmányban is említettem néhány pozitív példát a társadalmi szervezetek közötti összefogásokra, mégis viszonylag ritka közöttük a tartós együttműködés. Véleményem szerint a jövőben érdemes volna még jobban kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket.

Irodalomjegyzék

- Kákai B.* (2009): Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon. Publikon Kiadó, 119.p.
- Kassai Zs.* (2017): Társadalmi szervezetek Bagon. In: Acta Regionis Rurum: Faluszemináriumi kutatások – Bag. 11. kötet
- Kassai Zs.* (2016): Társadalmi szervezetek Egercsehiben. In: Acta Regionis Rurum: Faluszemináriumi kutatások – Egercsehi. 10. kötet, pp. 120-127.
- Kassai Zs.* (2015): Társadalmi szervezetek Hollókőn. In: Acta Regionis Rurum: Faluszemináriumi kutatások – Hollókő. 9. kötet, pp. 82-91.
- Kassai Zs.* (2014): A civil aktivitás jellemzői Átányon. In: Acta Regionis Rurum: Faluszemináriumi kutatások – Átány. 8. kötet, pp. 50-61.
- Köteles L.* (2018): Komlóska, a hagyományaiban élő önfenntartó ökofalu: Utolsóból első. Komlósa, pp.1-2.

- Köteles L.* (2016): A vidék fennmaradásának (jövőjének) stratégiai feltételei és lehetőségei az önkormányzatok nézőpontjából. Komlóska, pp. 105-116.
- Kuti É.* (1996): A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. In: Közgazdasági Szemle, 1996/1, pp. 18-30.
- Nárai M.* (2008): A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében – A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása. Doktori disszertáció, ELTE Szociológiai Doktori Iskola, Budapest.
- Nárai M.* (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. In: Education, 2004/4, pp. 616-634.
- Putnam R.* (2000): Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster, New York.
- Reisinger A.* (2012): Civil/nonprofit szervezetek a kohéziós politikában – elméleti alapok. In: Tér és társadalom, 26 (1), pp. 41-65.
- Szakál Gy.* (2004): A társadalmi tőke hatása az oktatásra, egészségre és a civil szférára. In: Szakál Gy. - Gergely A. (szerk.) (2004): Társadalmi tőke, karrieresélyek, viselkedésminták. MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont, pp. 6-20.

Egyéb források

1989. évi II. törvény az egyesülési jogról
 Civil Szervezetek Névjegyzéke (<http://birosag.hu/allampolgaroknak/civil-szervezetek/civil-szervezetek-nevjegyzeke-kereses>). Letöltve: 2018.10.21.
- Ecopédia: Társadalmi szervezet (<http://ecopedia.hu/tarsadalmi-szervezet>). Letöltve: 2018.10.21.
- komloska.hu: Komlóskaért Alapítvány. (<https://www.komloska.hu/civilek/>) Letöltve: 2018.10.30.

Interjúalanyok

Haluska István, Pusztavár Vadásztársaság
 Dr. Kiss Ferenc, Információs Társadalomért Alapítvány
 Köteles László, polgármester
 Rácz Dezső, Pusztavár Vadásztársaság

9.kép: Egy Engesztelő Zarándoklat dokumentumai

KOMLÓSKA TÁRSADALOMSZERVEZŐ JELLEMZŐI

THE SOCIAL FEATURES OF KOMLÓSKA VILLAGE

Gerencsér Ilona, PhD hallgató, SZIE
Ilona Gerencsér Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

A vidéki aprófalvak sajátos arculattal rendelkeznek. Társadalmi berendezkedésük ugyancsak egyedinek mondható, amelyet az ott élők együttélésének meghatározó, közös elemei teszik különlegessé. Ezek a tényezők képezik az emberek közötti kapcsolatok „ragasztóját”, illetve alapozzák meg adott településen való letelepedést, és ott maradást. Komlóskán ez az egyedi jellegzetesség a lakosság ruszin nemzetiségi identitástudata és a vallásos életmódja. Az itt élők leginkább ezzel jellemzik önmagukat, közösségüket. A tanulmány a helyi közösséget e két tényezőn keresztül kívánja bemutatni.

Abstract

Rural small settlements have a unique image. Their social structure is also unique, which is due to the decisive, common elements of living together. These factors are the "adhesive" of relationships between people, and they are the basis of settling and staying there. In Komlóska this unique characteristic is the Ruthenian national identity and religious lifestyle of population. The people living here mostly characterize themselves and their community with these features. The study intends to present the local community in the settlement through these two factors.

Bevezetés

A tanulmány fő célja a Komlóskán élő ruszin és nem ruszin lakosság közösségi életének, jellemzőinek bemutatása.

Változó vidéki tér

A vidéki települések jelentős változáson esnek át, állítja Ludescher (2017). Ezt a kijelentését Enyedi (1980) *Falvaink sorsa* című írásának elemzésére és saját kvalitatív kutatására alapozza. Állítása szerint a falvak olyan demográfiai és gazdasági átalakuláson estek át az elmúlt közel fél évszázad alatt, ami „*kihat a lakosság életmódjára, gondolkodására és közösségi életére is. A rendszerváltás fő vesztesei a vidéki térségek és települések voltak*” (Ludescher, 2017: 4.). Az aprófalvakra egyre inkább az elnéptelenedés lesz jellemző. Míg 1970-ben a magyar lakosság 20,7%-a élt aprófalvakban, addig napjainkban már csak 3%-a él aprófalvakban. A falvokról egyre inkább kiszorul a korábban jellemző gazdálkodói életforma, amely a vidéket szinte a mezőgazdasággal azonosította. Az ebben az ágazatban dolgozók száma fokozatosan csökkent az elmúlt négy évtized alatt. Egyre kevesebb azon családoknak a száma, akik főállásban vagy a munkájuk mellett folytatnak, akár csak önellátás céljából, valamilyen gazdálkodói tevékenységet. Gazdasági oldalról emiatt nincs meg a földhöz, a településhez való ragaszkodás kialakulásának lehetősége (Enyedi, 1980; Káposzta et al. 2015).

A lakosság (kor)összetétele is meglehetősen sokat változott a vidéki térségekben. A gazdasági problémákon kívül ma nehézséget jelent az előregedés és a gettósodás is. A falvakban korábban

jellemzőbb volt az erős rokoni, baráti kapcsolati háló. A megélhetés, a munkahelyek, illetve a megfelelő minőségű szolgáltatások hiánya miatt ma már a fiatalok nem szívesen telepednek le a kisebb vagy a központoktól távolabbi településeken. Sok esetben hiába van meg a helyi iskola, óvoda, a szülők nem ide íratják gyermekeiket. Így a fiatalabb generáció már nem tud igazán kötődni a településéhez. Ha nem alakulnak ki szorosabb baráti kapcsolatok, akkor jó eséllyel valószínűleg később sem vesznek majd részt a közösség életében (Enyedi, 1980. után Ludescher, 2017).

Nagyot változott a vidéken élők mentalitása, gondolkodásmódja is. A gondolkodásmód leírására szolgáló fogalmak, mint a habitus, a motiváció, a helyi társadalom értékrendje, a hagyományok ápolása, igencsak átértékelődtek az utóbbi fél évszázad során. *„E tényezőknek nagy szerepük van egy falu, közösség életében, esetleges sikerességében. E tényezők segítenek abban, hogy olyan közösségek jöjjenek létre, amelyek képesek arra, hogy egyes vidéki térségekből például csökkentsék az elvándorlást”* (Ludescher, 2017:15). A múlt században még a falvakban élők mindennapjaiban a vallásnak domináns szerep jutott; az emberek nagyfokú együttműködési hajlandóságot mutattak egymás iránt; valamint erőteljesen megjelent az öngondoskodás a mindennapok során. Napjainkban ezek a tényezők egyre inkább veszítenek jelentőségükből, vagy csupán az idősebb generációk számára jelentenek valamiféle értéket, integráló erőt. A fiatalabb generáció számára az erős kötődés hiánya miatt a fent említett közösségteremtő tényezők sokszor nem jelentenek integráló erőt. Mindezek ismeretében, még az aprófalvak esetében is, ezt a negatív folyamatot, és a közösségtől való elidegenedést csak nagyon tudatos közösségépítő munkával lehet megállítani, lassítani. A közösségépítést általában vagy a település első emberétől, vagy agilis civil szervezet(ek) vezetőjétől várják el a közösség tagjai (Nagyné Molnár, 2013; Kassai, 2018).

A hagyományok, a vallásosság szerepe a közösségépítésben

A közösségépítésben a vezetők mellett az egyén szerepe is legalább ilyen fontos. A vezetők egyik informális közösségformáló eszköze lehet adott településen a helyi hagyományok fenntartásának ösztönzése. Hagyományon társadalomtudományi értelemben olyan „dolgot” értünk, amit a múlt a jelennek átad. Ezt a folyamatot egyrészt a helyi társadalom egy szegmensének kezdeményeznie kell, illetve kell lennie egy fogadó közegnek is, akinek átadható a múlthoz kapcsolódó és a közösség számára fontos érték. A helyi szokások ápolása, az évtizedes/évszázados életmód átadása nem kis feladatot jelent a mostani közösségépítők számára. Ennek oka, hogy az egymást követő generációknak nemcsak az életmódjában figyelhetők meg jelentős különbségek, hanem a hagyományok életvitelszerű megélésében is. A közösségépítés ilyen módja hosszú távú befektetést jelent. Azok a fiatalok, akik találkoznak saját, helyi hagyományaikkal, kultúrájukkal, életük későbbi szakaszában sokkal nyitottabbak lesznek más kultúrák elfogadására, illetve nagyobb valószínűséggel fognak visszatérni életük kevésbé aktív szakaszában szülőföldjükre (Brauer-Benke, 2011).

A hitélet aktív megélése szintén meghatározó volt mindig is a települések közösségeinek mindennapjaiban, és nagyban hozzájárult a stabil közösségek kialakulásához. A vallás alapvetően befolyásolja társadalmi közegét, azzal az erkölcsi értékrenddel, szokással, amit kínál. Mind a nyugati, mind pedig a keleti egyházakban elmondhatjuk, hogy a vallás jelentős közösségszervező erő. A pap hivatásának gyakorlásán túl aktívan részt vesz a hívek lelki életének gondozásában, illetve ügyes-bajos dolgaik megoldásában is. Egyénisége nagyban rányomja bélyegét az adott közösségre (Bartha, 2006). A vallásnak, noha a múlt században domináns szerep jutott a falvakban élők életében, közösségformálásában, mára ez a kiemelkedő

szerep azonban sok helyen visszaszorulóban van. A templomok látogatottsága folyamatosan csökken és leginkább a fiatal nemzedék részéről mutatkozik az érdeklődés hiánya. A közösségépítésnek eme formája az idősebb generáció esetében lehet talán sikeresebb.

Ami a ruszin nemzetiségű falvakat illeti „*bizonyos esetekben a nyelvvel szemben éppen a vallás látja el a legfontosabb etnikai ismérv funkcióját*” (Bartha, 2006:194). A ruszinoknak nem volt sem területi elhatárolódásuk, sem pedig államiságuk, ezért nemzeti identitásukat, önálló entitásukat görög katolikus vallásuk határozta meg (S. Benedek, 2003). A komlóscai ruszinok esetében is ezt látjuk. Esetükben a görög katolikus vallásgyakorlás segít identitásuk megőrzésében. A nem ruszin lakosság viszont ezzel a közösségi életmóddal nem tud minden esetben azonosulni. Beilleszkedni is csak úgy tud a település közösségébe, ha ennek kapcsolatépítési formának maximálisan aláveti magát.

Anyag és módszer

A kutatás részben Sasvári László, S. Benedek András és Molnár Melinda és Zala Viktória szerzők, Komlóska-hoz kapcsolódó kutatásaira, illetve az elérhető statisztikai adatbázisok elemzésére épül. A helyi közösség szerepének áttekintését követően az általam készített félig strukturált interjúk ismertetése következik, amelyek a településen található civil szervezetek, valamint a település jelenlegi vezetőjével készültek. A kutatás részét képezte egy több témát érintő kérdőív.

A közösségek vizsgálata mind kvantitatív, mind pedig kvalitatív úton összegyűjthető jellemzők felhasználásával történt. A kvantitatív mutatók elemzése elsősorban a rendelkezésre álló KSH adatbázis segítségével valósult meg. Meg kell jegyeznünk, hogy a 2013-as évre az adatbázis nem tartalmazott adatot egyik vizsgált tényezőre vonatkozóan sem.

Közösségi színterek Komlósán

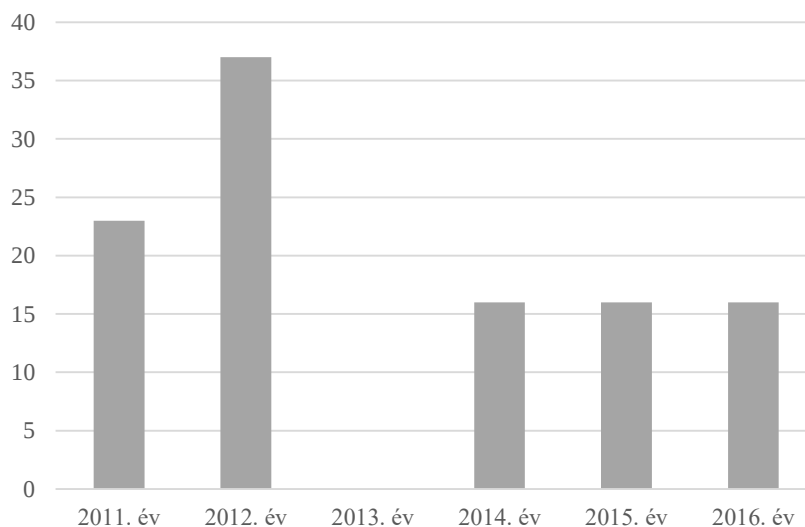
Ahogy az korábban írtam, a történelem során a ruszin nemzetiség nem rendeződött államformába, ezért más úton kellett identitását megőriznie. Ez a szervezeti-területi integritás a görög katolikus egyházban testesült meg (S. Benedek, 2003).

A komlóscai életében a pap (a helyiek megnevezése szerint: pancho) aktív közösségépítő tevékenységet folytat. Egyrészt azért, hogy a rendezvények több mint háromnegyede valamilyen egyházi ünnephez kapcsolódik. Másrészt, minden egyéb rendezvényre is hivatalos meghívást kap (interjú Szikora Benedek pappal).

A ruszin identitás megőrzése ugyanakkor nem csupán az egyházi tevékenységek gyakorlásán keresztül jelenik meg. Az egyház közösségépítő szerepe a világi ünnepekhez is kapcsolódik azért, hogy szinte valamennyi nemzeti vagy világi ünnep a templomban kerül megrendezésre. A legkisebbek az óvodai, iskolai nevelés révén találkozhatnak először a ruszin identitással. Jellemző, hogy valamennyi ünnep alkalmával az óvodások és az iskolás korú gyermekek is valamilyen műsorral vesznek részt a rendezvényeken és ezáltal részesei lesznek a közösségi életnek (interjú Nagy Marina óvodavezetővel). A közösséghez való minél korábbi kötődés kialakulása lehet a település fennmaradásának egyik feltétele (interjú Köteles László polgármesterrel).

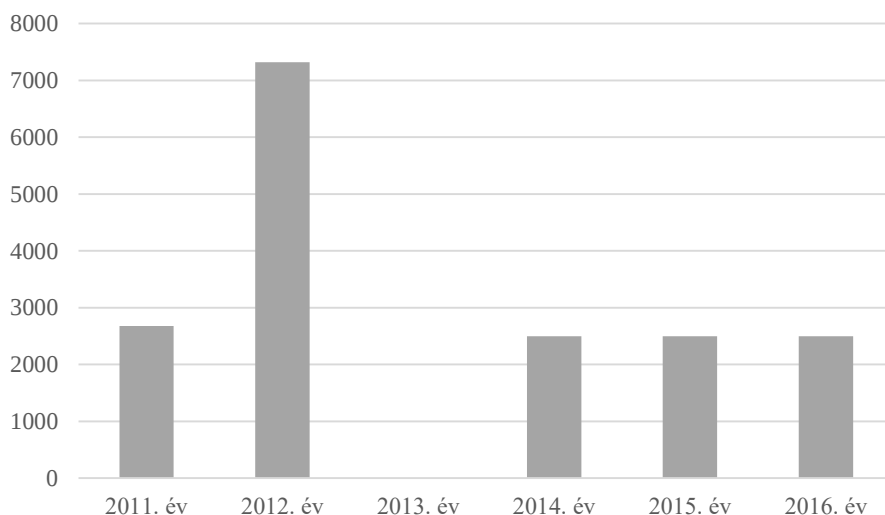
A közösséghez való tartozás megélésének további terei lehetnek azok a kulturális rendezvények, amelyeket vagy az önkormányzat, vagy a civil szervezetek szerveznek. Jellemzően ezek az események az országos ünnepek helyi leképezései. A közösségi helyszínek lehetőséget biztosítanak a szűkebb rokon vagy akár baráti társaságon kívüli, társadalmi kapcsolatok megélésére. Ilyen havi rendszerességgel tartott esemény a Zempléni Napok, amit az önkormányzat és az egyház közösen szervez. A templomban kerül megrendezésre. Előtte egy órás liturgikus szertartás van. Az előadó sok esetben vendég szolgálatot adó pap (interjú Köteles Lászlóval és Szikora Benedekkel).

1. ábra Kulturális rendezvények száma (db)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2018. (2013-ra vonatkozóan nincs adat)

2. ábra Kulturális rendezvényeken részt vevők száma (fő)

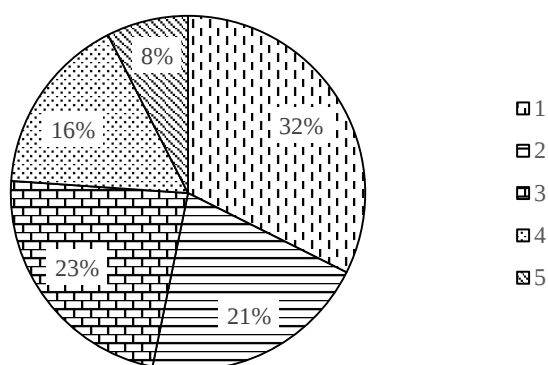
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2018. (2013-ra vonatkozóan nincs adat)

Az 1. és 2. ábrák a Komlóskán megrendezésre kerülő rendezvények, és a résztvevők számát szemléltetik. Az ábrákon látható, hogy mind a rendezvények, mind pedig a résztvevők száma

az elmúlt hat évben közel a felére csökkent. Ennek a folyamatnak több oka is van. Ez egyrészt a rendezvények megrendezéséhez szükséges pénzügyi, támogatói források elapadásából, másrészt a lakosság elvárása és a kínált programok közti különbségekből, valamint a lakosság rendezvények iránti érdektelenségéből adódik (interjú Popovics László képviselővel, Nagy Marina óvodavezetővel, Köteles László polgármesterrel).

A kérdőíves felmérésünk tanúsága szerint a több mint negyven darab évente megrendezésre kerülő közösségi események ellenére a nyilatkozók több mint háromnegyede érzi úgy, hogy Komlósán nincs megfelelő szórakozási lehetőség (3. ábra) A válaszadók 53%-a az 1-től 5-ig terjedő skálán egyesre vagy kettesre minősítette a helyi rendezvényeket, ami igen kedvezőtlen arány. A megkérdezetteknek 23%-a közepest adott és az „elmegy” kategóriába sorolta a rendezvényeket. Ezek a számok arra engednek következtetni, hogy a meglévő rendezvények nem találkoznak a helyiek igényeivel. Ezek a megmozdulások alapvetően egyházi vagy hagyományőrző jellegűek, de úgy tűnik nem elégítik ki az itt élők szórakozási igényeit.

3.ábra: A szórakozási lehetőség megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán)

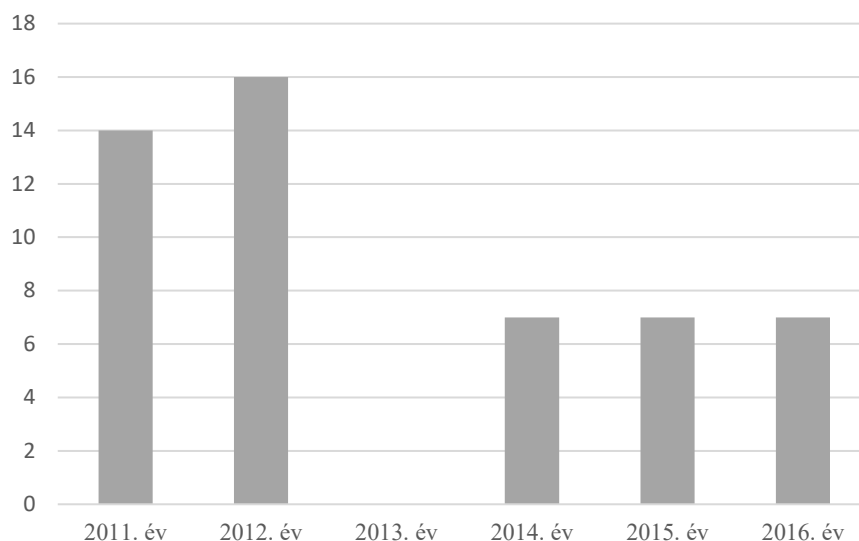
Megjegyzés: 5-ös a legjobb adható eredmény, 1-es a legrosszabb
Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

A közösségtudat megélésének másik formája lehet a közös alkotói tevékenység. A KSH nyilvántartása szerint 2011-ben 2, 2012-ben 3, azóta 1 ilyen közössége van a falunak. A település lakosságszámához, és pláne korösszetételéhez képest az alkotó közösségek tagsága jelentősnek mondható. Ugyanakkor az is látható, hogy a vizsgált időszakban a tagság a felére csökkent. Ennek oka lehet az aktív, illetve fiatalok elvándorlása a településről, vagy az, hogy az ilyen jellegű tevékenységek iránti érdeklődés alábbhagyott, mert a helyi kötődés már nem olyan erős (interjú Nagy Marina óvodavezetővel, és Popovics László képviselővel). Látható, hogy a tagok száma három éven belül a felére csökkent (4. ábra).

Az interjúalanyok véleménye szerint az idősebb korcsoport (50 és 80 év közöttiek) jóval aktívabb, határozottabb komlóscai tudattal rendelkezik. Szorosabb az egymás iránti elkötelezettség is. Bár ez az összetartás már korántsem annyira erős, mint néhány évtizeddel ezelőtt (interjú Popovics László képviselővel, Nagy Marina óvodavezetővel). A fiatalabbak ugyanakkor nem töltenek be igazán meghatározó szerepet a közösség életében. A tenni akarás kevésbé jellemzi őket, inkább mindent készen szeretnének megkapni a közösségen belül. A passzivitás sajnos egyre inkább jellemző az idősebb korcsoportra is. Az érdektelenség felszámolása ellen próbálnak tenni a különböző önkormányzati és civil kezdeményezésekkel.

A sikeresek között néhány példa: egyházközségi, jótékonysági bál, gyógynövény-, házszentelés, tavaszköszöntő rendezvény. (interjú Köteles László polgármesterrel)

4.ábra: Alkotó művelődési közösségek tagjainak száma (fő)

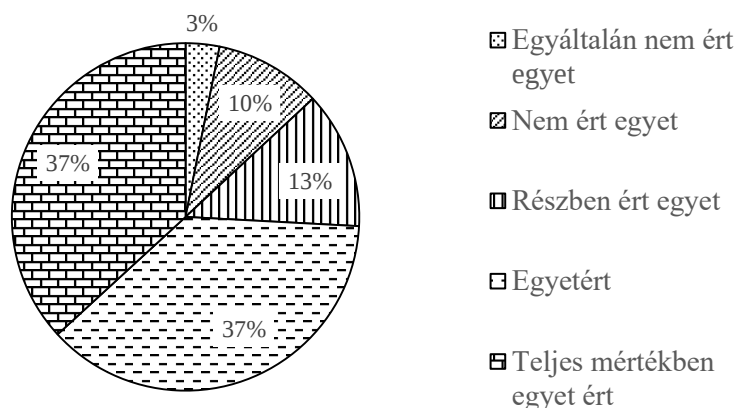
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2018. (2013-ra vonatkozóan nincs adat)

A faluközösség jellemzői

A település lakossága ugyan nagyon vendégszerető, mégis nagyon zárkózott közösség. Ez nyilvánvalóan összefügg a közlekedésföldrajzi zártsággal, de az egyediséget teremtő ruszin identitásból adódó különállással is. Aki idejön, annak célja van itt. A településen élőknek a zsákfalu-jellegből adódóan nincs módjuk átutazókkal, váratlan érdeklődőkkel találkozni (interjú Popovics László képviselővel, Szikora Benedek pappal). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nem érintkeznek a komlóskaiaiak más vidékek lakóival. Ha csak abból indulunk ki, hogy a faluban is megjelent a hétvégi házas funkció, ez önmagában is jelzi, hogy a ruszin falu átalakulóban van. Már a 2010-es kutatás is jelezte, hogy főleg a hétvégi házakká alakulás folyamatával összefüggésben a helyi társadalom rétegzettebbé válik. *„Ennek az átalakulásnak fontos következménye, hogy létrejön egy a faluval nem hagyományos módon együttélő társadalmi csoport. Természetesen nem minden hétvégi háztulajdonos „idegen”, hiszen a tulajdonosok egy részének rokoni kötődése van Komlóska-hoz, azaz az ingatlanjuk családi örökség. Ők természetesen, ha nem is olyan mértékig, mint a helyi közösség tagjai, de a rokoni viszonyok okán mégis szerves részét képezik a falu közösségének; függetlenül attól, hogy csak látogatók a faluban. A hétvégi háztulajdonosok egy másik részét viszont elsősorban Komlóska rendkívüli adottságai, szépsége vonzotta ide. Ittlétükben a falu közösségi szempontjai nem feltétlenül jelentkeznek központi fontossággal.”* (Molnár M- Zala V. 2010 63.p.)

A helyiek befogadó- vendégszeretetét tükrözi, hogy a 2018-ban nyilatkozók közel háromnegyede is a közösség tagjának tekinti a hétvégi házak tulajdonosait is. A közösség a hétvégi házak lakóin, nyilván azon tagjait érti, akik részt is vesznek a helyiek rendezvényein (5.ábra).

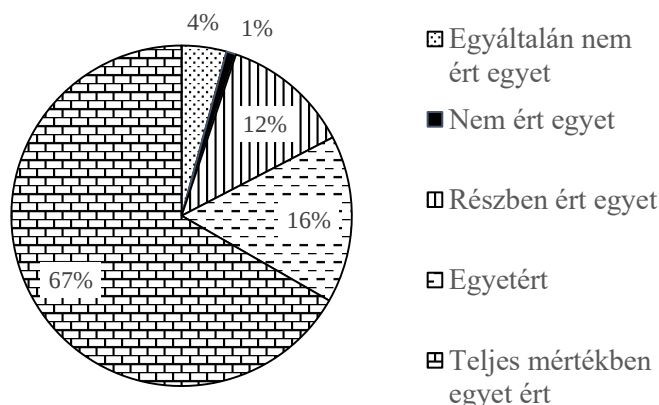
5.ábra: „A csak ideiglenesen itt élők is részt vesznek a falu közösségi életében”

Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

A településen élők azzal az állítással, hogy az itt élők összetartóak, mind a kérdőívet megválaszolók, mind pedig az interjúalanyok egyetértettek. A 6. ábrán látható, hogy a válaszadók kétharmada (67%) gondolja úgy, hogy a komlóskaik összetartóak.

6.ábra: „A település lakói összetartóak, segítik egymást.”

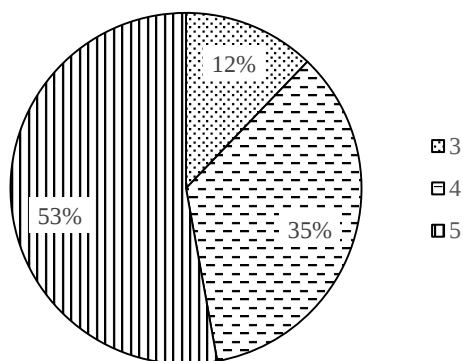
Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

Az idősebb korcsoport (50 és 80 év közöttiek) jóval határozottabb komlóskaik tudattal rendelkezik. Szorosabb az egymás iránti elkötelezettség is. Ez az összetartás azonban már korán sem annyira erős, mint néhány évtizeddel ezelőtt (interjú Popovics László képviselővel, Nagy Marina óvodavezetővel). A fiatalabbak nem töltöttek be meghatározó szerepet a közösség életében. A tenni akarás kevésbé jellemzi őket, inkább mindent készen szeretnének megkapni a közösségen belül. A passzivitás sajnos egyre inkább jellemző az idősebb korcsoportra is. Az érdektelenség felszámolása ellen próbálnak tenni a különböző önkormányzati és civil kezdeményezésekkel, például az egyházközségi vagy a jótékonybálok megrendezésével, illetve az évenkénti gyógynövény-, ház szenteléssel, tavaszköszöntő rendezvénnyel (interjú Köteles László polgármesterrel).

Annak ellenére, hogy csökkent mind a rendezvények, mind a résztvevők száma, a nyilatkozók a hagyományörzés ápolását alapvetően pozitívan ítélték meg. Az egytől ötig terjedő skálán a legrosszabb értékelés a hármas osztályzat volt (7. ábra). A válaszadók a helyi hagyományok őrzését alapvetően jónak tartják. Az események jellemzően az egyházi ünnepekhez köthetők.

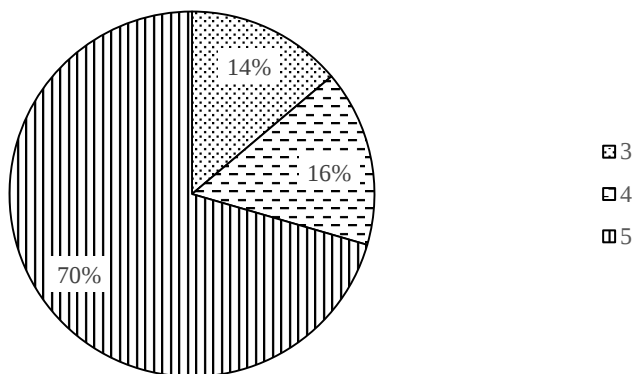
Ezek közé tartozik a karácsonyi betlehemezés, a búzaszentelés, a pászkaszentelés, valamint a gyógynövénytisztelés. Az ilyen jellegű rendezvények fontosak a számukra. A nyolc évvel korábbi komlóscai kutatás eredménye ezen a területen valamivel kedvezőbb volt. A megkérdezett helyiek 48%-a értett teljes mértékben egyet ezzel az állítással, az ideiglenesen a településen tartózkodók számára ez a jelenség jóval markánsabbnak tűnt, az akkori nyilatkozók 72%-a értett a hagyományörzés fontosságával és közösségi életben betöltött szerepével egyet. (Molnár-Zalai, 2010).

7.ábra: Hagyományörzés ápolása Komlósán (1-től 5-ig terjedő skálán értékelve)

Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

8.ábra: A gyülekezeti élet megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán értékelve)

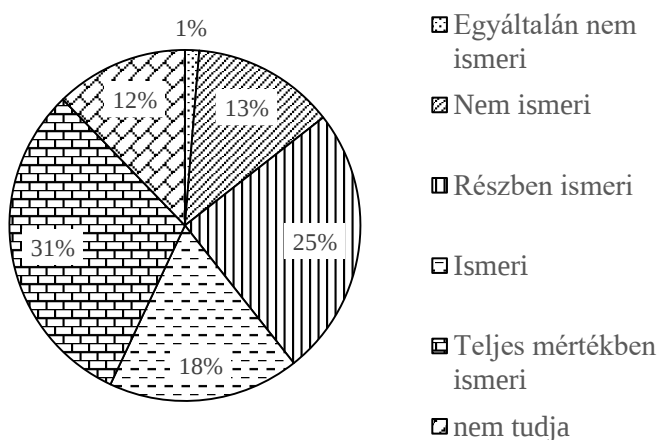

Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

A gyülekezeti életet még ennél is kedvezőbbnek ítélik a komlóscaiak. Látható (8.ábra), hogy a nyilatkozók 86%-a tartja rendkívül jónak, illetve jónak a település gyülekezeti életét. Valószínűsíthető, hogy maguk is aktívan gyakorolják vallásukat, emiatt nyilatkoztak ennyire pozitívan a kérdéssel kapcsolatban. Viszont az is kiderült, hogy a lakosság fiatalabb tagjai nem élnek aktív gyülekezeti életet, ez inkább az idősebb korcsoportra jellemző (interjú Szikora Benedek pappal). Mivel a válaszadók többsége ebbe az idősebb kategóriába tartozott, ez közre játszhat a gyülekezeti élet ilyen nagyfokú pozitív megítélésében. Szinte azonos arányú és értékű eredmények születtek a 2010-es kutatás során is, függetlenül attól, hogy helyi vagy hétvégi lakos nyilatkozott a kérdésben (Molnár-Zalai, 2010).

Egy jó közösség tájékozott a jövőt érintő fejlesztési elképzelésekről is. A kérdőíves felmérésünk nagyfokú tájékozottságról tett tanúbizonyságot (9. ábra). A válaszadók több mint háromnegyede legalább részben ismeri, vagy jól ismeri a faluval kapcsolatos terveket és tájékozott a fejlesztéseket illetően. Ez a kedvező eredmény egyrészt a megfelelő kommunikációnak, másrészt a helyiek mindennapjait megkönnyítő, jól használható fejlesztéseknek köszönhető. Ezek olyan közintézmények felújítását jelenti például, mint az óvoda, posta, vagy a vízelvezető árok kiépítése, ruszin park kialakítása, karban tartása stb. Molnár és Zalai korábbi felméréséhez képest ezek az eredmények rendkívül jónak mondhatók. A 2010-es kutatási eredmények igencsak kedvezőtlenek voltak a mostanihoz viszonyítva. Akkor a helybeli nyilatkozók mindössze 22%-a értett ezzel az állítással teljes mértékben egyet. Valamivel jobb volt a hétvégi háztulajdonosok véleménye erről, a válaszadók 43%-a gondolta úgy, hogy kellően ismerik a fejlesztési terveket az itt lakók (Molnár-Zalai, 2010).

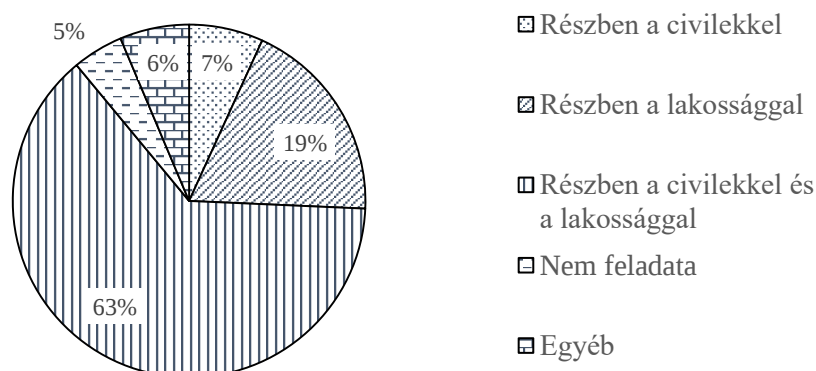
9.ábra: „Az itt lakók jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről.”

Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

Az önkormányzati fejlesztések pozitív megítélése ugyanakkor nem vonzza maga után azt az elvárást, hogy csak és kizárólag az önkormányzatnak kellene tennie a közösségért. A településen élők maguk is érzik, hogy nem csak az önkormányzat felel a jó kapcsolatok, a közösségi lét kialakításáért, hanem legalább ennyire közreműködőnek kell lennie a lakosságnak és a civil szervezeteknek is ebben (10. ábra).

10.ábra: „A közösségépítés mennyiben az önkormányzat feladata?”

Forrás: kérdőíves felmérés (2018) alapján saját szerkesztés, 2018.

Összefoglalás

A komlóscai társadalom legfőbb szervező ereje a ruszin identitás, és az ehhez kapcsolódó görög katolikus hitélet. A ruszin identitás megőrzése mélyen áthatja a komlóscaiak mindennapjait. A jeles napok, rendezvények pedig túlnyomórészt összefonódnak az egyházzal. A közösség ezen két pillére mondhatni az egész faluban egyformán fontosnak megítélt alap. A különleges identitás a település zártságával is összefügg, mely nyilván korábban sokkal hangsúlyosabb volt. A falu különleges közösségszerveződése nem kirekesztő: nyitott az ide érkező vendégek számára is. A hagyomány őrzése fontos része a komlóscai közösségszerveződésének. A tradíció, a közösség fontosságát a helyiek láthatóan elismerik, ugyanakkor a fiatalabb generációk kötődésének kialakítása nehéz feladat. A település és a ruszin identitás fennmaradásának viszont az is feltétele, hogy a település fiataljai képesek legyenek továbbvinni ezt az értéket. Hosszú távon tehát azokkal is számolni kell, akik a falu közösségi életét kívülről szemlélik, és csak szerény mértékben, vagy egyáltalán nem kívánnak benne aktívan részt venni.

Irodalomjegyzék

- Bartha E.* (2006): Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége, Bölcsész Konzorcium, Budapest, pp. 222.
- Brauer-Benke J.* (2011): Hagyomány és hagyományörzés. Valóság, LIV (1). pp. 96-101.
- Enyedi Gy.* (1980): Falvaink sorsa, Gyorsuló idő, Budapest.
- Kassai Zs.* (2018): The Examination of Social Capital in Hungarian Rural Communities: The Case of Bátya Village STUDIA MUNDI - ECONOMICA 5 : 3 pp. 102-112., 11 p.
- Káposzta J.- Ritter K.- Kassai Zs.* (2015): Hungarikumok területi jelentőségének vizsgálata, különös tekintettel a pálinkára. In: Tér és Társadalom 29 (4), pp. 139-153.
- Ludescher G.* (2017): A vidék változása Acta Medicinae et Sociologica Vol. 8. No. 25. (2017.) 26-43. DOI: 10.19055/ams.2017.8/25/3
- Molnár M.- Zala V.* (2010): Komlóska problématerképe Acta Regionis Rurum (4) pp. 59-684. DOI: 10.21408/SZIE.ACTAREG.2010
- Nagyné Molnár M.* (2013): Factors of successincase of local society. In: Deturope: Central european journal of tourism and regional development, 5 (3) pp. 63-70.
- Sasvári L.* (1996): Ruszin hagyományok görög katolikusságunk néprajzában. Etnikum.
- S. Benedek A.* (2003): A gens fidelissima: a ruszinok. Belváros-Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, Budapest
- Udvari I.* (1992): Ruszinok a XVIII. században. Nyíregyháza

Interjúalanyok

Nagy Marina óvodavezető
Köteles László polgármester
Popovics László képviselő
Szikora Benedek pap

A KOMLÓSKAI ÖNKORMÁNYZATI MODELL EREDMÉNYEI ÉS ÉRTÉKELÉSE

RESULTS AND EVALUATION OF KOMLÓSKA'S MUNICIPAL MODEL

Tóth Alexander József, egyetemi hallgató, SZIE GTK

Alexander József Tóth, student, SZIU

Absztrakt

A tanulmány célja bemutatni Komlóska speciális önkormányzati modelljét. Ez az apró ruszin község a rendszerváltás óta eltelt csaknem 3 évtized alatt különleges utat járt be az önkormányzás gyakorlatában. Célom az egyedi vezetési politika összetevőinek, és az ebből származó önkormányzati eredményeknek a bemutatása, valamint értékelése a község vezetője és a helyiek szemszögéből.

Abstract

The study aims to present Komlóska's special municipal model. This tiny Rusyn settlement has made an extraordinary journey in terms of self-government during the almost three decades since the end of communism. My goal is to present the components of this unique governing policy and the resulting municipal impacts, and to have it evaluated by the leader and inhabitants of the village.

Bevezetés

Önkormányzati rendszerünk közel 30 évét folyamatos változás jellemezte. A kilencvenes évek az „abszolút” dekoncentráció korszaka volt. Ez volt az a korszak, amikor az önkormányzatok feladatköre és az ezek elvégzéséhez szükséges eszközök tárháza széles volt. A korszak számos előnyös tulajdonsága ellenére azonban komoly hátrányt jelentett, hogy nem ösztönzött együttműködésre, önkormányzatok közötti kooperációra. Mivel az önkormányzatok feladatellátásához nem társult a szükséges források dekoncentrációja, ezért sok település – élve a széles cselekvési lehetőségükkel – hitelt vett fel ezek finanszírozására. Húsz évvel a rendszerváltás után tömegessé vált az önkormányzatok eladósodási problémája, sok esetben beállt a teljes fizetéseképtelenség. A megoldásra a FIDESZ-KDNP kormány az önkormányzatok adósságának átvállalását dolgozta ki. Az adósság-konszolidáció 2012-ben kezdődött meg az 5000 fő alatti településekkel (Lentner, 2014).

A 2010-es években nem csupán az adósságkonszolidáció volt új elem az önkormányzatok életében. A kormányzat alapvetően újragondolta az önkormányzati feladatellátást is: ma a tendencia az, hogy helyi szinten egyre kevesebb feladat marad saját hatáskörben, azaz a korábban önkormányzati üzemeltetésű intézmények állami fenntartóközpontok alá kerülnek.

A jelenleg zajló folyamatnak előnye és hátránya is van egyben. Előnye, hogy így egy országosan egységes szolgáltatású intézményrendszert lehet létrehozni, melynek színvonala nem függ a települések anyagi helyzetétől. De a túlzott koncentráció nem veszélyezteti-e az önkormányzatok létezésének miértjét, nevezetesen az önigazgatáshoz való jogukat? (Tóth, 2018)

Komlóska története a rendszerváltás utáni közigazgatási változásokban különleges. Ez leginkább abból adódik, hogy az elmúlt 30 év alatt közel állandó apparátussal működött a falu, mely vezetés célja végig az önkormányzat önfenntartásához szükséges eszközök megtalálása volt. Ezzel iskolapéldája lett az önkormányzati igazgatás optimális működésének.

Anyag és módszer

A kutatás során primer és szekunder adatokkal is dolgoztam. Primer adatforrásaim közé tartozik a 2018. júniusában végzett lakossági kérdőíves felmérésünk, valamint félig strukturált mélyinterjúm a falu polgármesterével, Köteles Lászlóval, aki 1994 óta megszakítás nélkül a falu polgármestere. Ezek alapján kívánom bemutatni, főleg a település vezetőjének véleménye alapján Komlóska sajátos helyzetét és annak értékelését pedig a lakosok szemszögéből vizsgálva. Szekunder kutatásom során feldolgoztam a témához kapcsolódó fontosabb szakirodalmi műveket, melyeket állításaim igazolására használtam fel.

Küzdelem az önrendelkezési jogért

A falu a XX. században csaknem a kihalás szélére sodródott. A pártállami rendszerben nem lehetett új telkeket kialakítani és építkezni, a 70-es években pedig fejlesztésre nem javasolt településsé nyilvánították a falut. Az önrendelkezési jogot a rendszerváltás hozta el. Addig Komlóska az Erdőhorváti és Háromhutai Községi Tanácshoz tartozott (Köteles, 2016).

A rendszerváltással nagyon ígéretesen elindult önkormányzatiság a településnek újra önállóságot adott, vele együtt jelentős pénzügyi szabadságot és támogatást.

Köteles László polgármester szerint az 1994-ben bevezetett Bokros-csomag volt az első lépés a helyi önkormányzatiság ellen. Előtte ugyanis a személyi jövedelemadó befizetések 100%-a maradt helyben, de az intézkedés bevezetésével már csak 40%-át kapták meg. Mára ez a támogatási forma meg is szűnt. Számos más kedvezőtlen döntés is elérte a településeket. Az önkormányzatiság eszközrendszerében, a települések ellátórendszerében beállt korlátozások azonban nem egyformán sújtották a különböző méretű, népességsűrűségű településeket. A posták megszüntetésének problémája is például alapvetően a kistelepüléseket érintette hátrányosan. Komlóska élen járt a „posta-mozgalom” harcában. 911 településsel együttműködve komlósikai kezdeményezéssel született meg a Kisposta Mozgalom, melynek célja a bezárások megakadályozása volt. Négy alkalommal is pert nyertek. 2007-ben a Legfelsőbb Bíróság is jóváhagyta a számukra kedvező döntést.

A küzdelemnek azonban újabb harctere nyílt ezután. A falu önkormányzata teljeskörű adóhatósági vizsgálatot kapott, csak a nevezett évben 13-szor. A polgármester szerint ez egy nehéz időszak volt, de a postát azóta sem zárták be.

Az önkormányzat pénzügyi sikerei

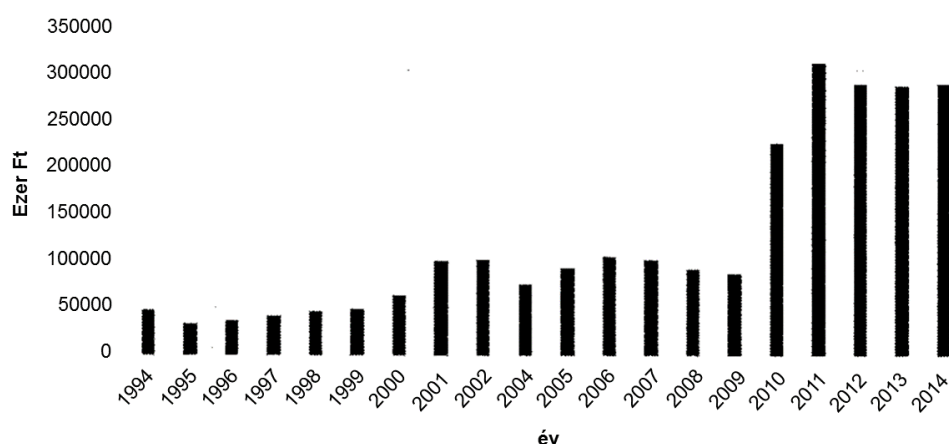
A rendszerváltás után az önrendelkezési jog visszaszerzése, majd az elkövetkező megszorítások arra ösztönözték a falu vezetését, hogy csak akkor maradhatnak életben, ha saját kezükbe veszik a sorsuk irányítását.

A falu pénzügyi sikere egy okos gazdasági döntésből adódik. Az 1990-es önkormányzati törvény értelmében az önkormányzatok gazdasági önállóságának egyik megtestesítője a helyi

adók kivetésének joga. A törvény a következő helyi adónemeket nevesíti: építményadó, telekadó, kommunális adó, idegenforgalmi adó, helyi iparüzési adó, illetve a központilag kivetett, de részben az önkormányzatok számára átengedett gépjárműadó. Ezeken kívül lehetőségük van továbbiak bevezetésére is (1990. évi C. törvény).

Komlósán a sikeres adópolitika kiindulópontja az volt, hogy mivel Komlóska kistelepülés, így a törvényesen kínálkozó adókból csak minimális bevétele származna, így a felsorolt adókból – a kormányzat által bevezetett gépjármű adón kívül – egyet sem szednek be. A lehetőséget kihasználva 2007 óta tudatosan csábítják ide a vállalkozásokat. Az ötlet következményeként jelentős bevételre tettek szert. Mivel az itt lévő társaságoknak jelentős gépjármű állománya van, hozzávetőleg 3300, melynek nagy többsége nehézgépjármű, így ezek után nagyszámú gépjárműadót kell fizetni. Igaz, ma már nagyrészt a központi költségvetés felé. Csak a 40%-a marad helyben. Viszont ez az összeg egy ilyen kis település életében komoly bevételnek számít. Ennek köszönhető, hogy nem szorulnak hitelre, működésüket stabilan tudják finanszírozni és ezzel párhuzamosan az ott székelő gazdasági szereplők is stabilan tudnak tervezni. (Köteles, 2016).

1. ábra: A komlóscai önkormányzat bevételei összesen (1994-2014)

Forrás: Köteles L. 2016.

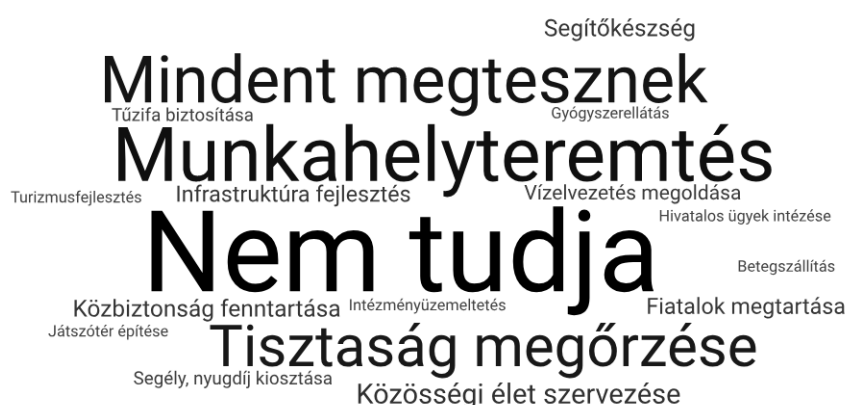
A Kistelepülési Minimum

A Kistelepülési Minimum a mai magyar falvak problémáira keresi a válaszokat. Alkotója a Kisposta Mozgalomhoz hasonlóan szintén Köteles László. A program lényege egy minimális tér biztosítása az önkormányzatok számára az alapvető működésük biztosítására. Az ötletnek számos olyan része is van, ami a gyakorlatban (Komlósán) bevált. Ilyen például a kedvező adókörnyezet kialakítása a kistelepüléseken a vállalkozók és az ott dolgozók számára. Szorgalmazzák, hogy a községek részére önerő nélküli, előfinanszírozásos pályázatokat írjanak ki, teremtsék meg a kisfalvakban élők életpályamodelljét. Mivel a falvakban sokszor csak a közmunka program adhat pénzkereseti forrást, így szükséges lenne a benne résztvevők fizetésének minimum a minimálbér szintjére való emelése. A minimálbért pedig legalább nettó 100.000 forintra kellene emelni. Fontos, hogy biztosítva legyen az alap közlekedési- és általában a vonalas infrastruktúra, valamint, hogy az informatikai hiányosságok is orvosolva legyenek. A célok világosak, de rengeteg a kérdőjel, és a válaszok megadásához sok esetben az önkormányzatoknak nincs meg a hatásköre (Köteles, 2016).

A lakosok és az önkormányzat viszonya

Láthattuk, hogy a falu vezetése elkötelezett, de vajon az egyszerű polgár mennyit érzékel ezekből az erőfeszítésekből, mit gondolnak, mi lenne a feladata az önkormányzatnak? Kérdőíves felmérésünkben erre is kerestük a választ. Az eredményeket a 2. ábra szemlélteti. Minél nagyobb az egyes szó rajta, annál gyakoribb válasz volt.

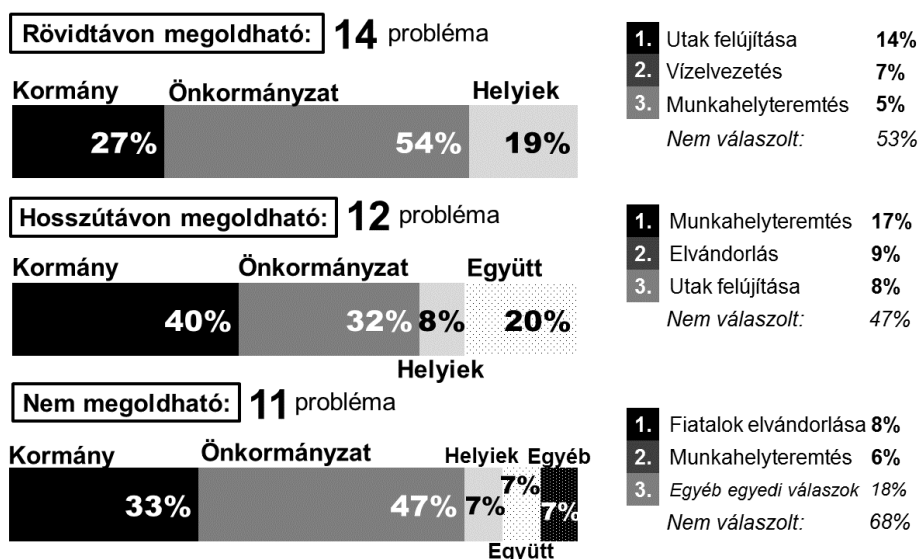
2. ábra: Komlóskaiaiak elvárásai az önkormányzat felé

Forrás: kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző (wordart.com)

Az eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezettek közel negyede nem tudott válaszolni a kérdésre, 15%-uk a munkahelyteremtést gondolja az önkormányzat elsődleges feladatának, míg a válaszolók egy tizede úgy gondolta, mindent megtesznek, nincs tennivaló.

3. ábra: Komlóska problémái három időtávra bontva és azok megoldásában felelősek a megkérdezettek szerint

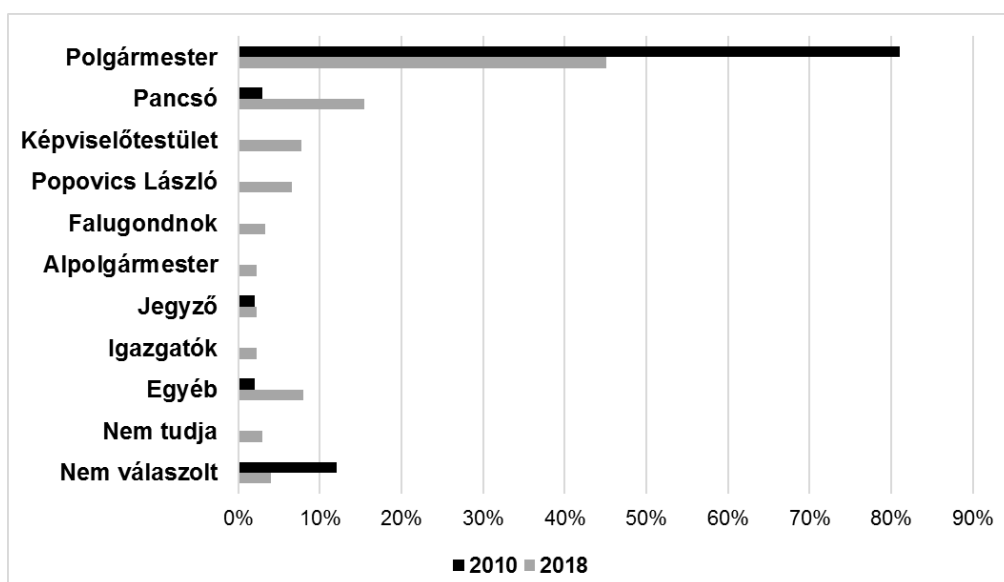

Forrás: kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző

A problémák megfogalmazása kapcsán két fontos dolog mondható el a komlóscaiakról: optimisták a legtöbb ügyük rendezésében, de ez alól van két kivétel: a fiatalok elvándorlásának megállítása és a munkahelyteremtés. Ez a két válasz mind a három időtávon felmerül az első között. A harmadik leggyakoribb az utak állapotának rendezése. Viszont ezt már senki sem említette meg nem oldhatónak. Optimizmusuk tetten érhető abban, hogy a jövőre vonatkozóan egyre kevesebb problémát tudnak mondani és sokkal inkább személyesebbekre gondolnak. A 3. ábrán az is látható, hogy kevesebb idő alatt megoldható feladatoknál az önkormányzat, míg a több időt igénybe vevőknél a kormány, a minisztériumok segítségére számítanak, illetve az összefogás jelentősége is felértékelődik. A komlóscaiak számítanak az önkormányzat munkájára a mindennapi problémák és a nagyon nehezen megoldható folyamatok terén.

A helyi testületbe vetett bizalom magas. Az alábbiakban összevetem a 2010-es faluszemináriumi kutatás eredményeit a 2018-as kutatás eredményeivel. A kérdés lényege, melyre az itt élőkől választ vártunk az volt, hogy vajon kiket tartanak a helyiek a falu vezetőinek.

4. ábra: Komlóska vezetői a helyiek szerint

Forrás: kérdőíves felmérés alapján szerkesztette a szerző

Köteles László polgármester mindkét évben nagyon magas említésszámot kapott. Az idei kutatás eredménye abban más, hogy jóval többször említettek meg más ismert helyi szereplőt is. Ezek közül kiemelendő a pancsó jelentősége. Nagy dilemma ugyanakkor, hogy mint minden olyan településen, ahol egy jól meghatározott személyhez, csoporthoz kapcsolódik a fejlődés, ha valamilyen okból más veszi át az irányítást a település, vajon tovább tudna-e fejlődni?

Összefoglalás

Az önkormányzati rendszerünk sokat változott, különösen az elmúlt pár évben. A rendszerváltás után, az atomizálódó települések igen széles eszköztárral rendelkeztek. Csakhogy a kevés lélekszámmal, vállalkozóval, fiatallal és így adóbevétellel rendelkező községeknek is biztosítaniuk kellett és kell ma is a minimális szociális, oktatási színvonalat. Ha ez a minimum nincs meg, az a kistelepülések pusztulását vonja maga után. Ez vezetett a

települések tömeges hitelfelvételéhez, mely több önkormányzatot is a csőd szélére sodort később (Lentner, 2014).

Ebben a helyzetben különleges a vizsgált ruszin település modellje. Kitalálta a saját profilját, mint adóparadicsom, melyhez tudatos marketinget választott, amellyel már más (például természeti) értékeire is fel tudta hívni a figyelmet. Komlóska önkormányzata az önfenntartás útját választotta, mely (eddig) „sikersztorinak” számít.

A felmérésünk szerint nemcsak kifelé tudja a település jól kommunikálni a sikereit, hanem a falun belül is. A kérdőíves megkeresésünk során kevés konkrét problémát említettek a helyiek, mely kifejezetten az önkormányzat munkájából következne. Az önkormányzatra mindenképp számítanak a problémáikban, főleg a térségre jellemző kevés munkahely és a fiatalok elvándorlásának orvoslása terén.

A jövőre vonatkozóan minden siker ellenére Köteles László polgármester megfogalmazta azt az aggályát, hogy a jövőben a feladat- és forráskoncentráció tovább fog folytatódni és megvalósul egy teljesen felülről irányított, központi közigazgatási rendszer, ami azzal fenyeget, hogy a (kis)települések újra elveszítik önrendelkezési jogukat.

Irodalomjegyzék

Köteles L. (2016): A vidék fennmaradásának (jövőjének) stratégiai feltételei és lehetőségei az önkormányzatok nézőpontjából.

Lentner Cs. (2014): A magyar önkormányzatok adósságkonszolidációja. Pénzügyi Szemle 2014/3. pp. 330-344. Letöltve: 2018. augusztus 25.

https://asz.hu/storage/files/files/penzugyiszemle/2014/lentnercs_2014_3_m.pdf

Tóth A. (2018): Az önkormányzati rendszer változásai és hatásai Bagon. In: Molnár M. (2018): Faluszemináriumi kutatások, Acta Regionis Rurum 11. kötet. pp. 92-104., Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő

Egyéb források

1990. évi C. törvény – A helyi adókról

Komlóska község hivatalos honlapja: <https://www.komloska.hu/>

Nemzeti Jogszabálytár honlapja: <http://njt.hu/>

10.kép: A szimbolikus jelentőségű helyi posta

A MEZŐGAZDASÁG JELENTŐSÉGE KOMLÓSKÁN

IMPORTANCE OF AGRICULTURE IN KOMLÓSKA

Demeter Petra, egyetemi hallgató, SZIE GTK VAM – Ritter Krisztián, egyetemi docens, SZIE GTK RGVI

Petra Demeter, student, SZIU – Krisztián Ritter, associate professor, SZIU

Absztrakt

A mezőgazdaság hagyományai, a természettel való szoros együttélés egy fenntarthatóbb jövő irányába terelte a település sorsát. Komlóska példaértékű kezdeményezésekkel jellemezhető, melyben a mezőgazdaságnak, az élelmiszer-feldolgozásnak fontos szerepe van. A 2018 nyarán folytatott falukutató táborhoz kapcsolódó részkutatásunk során arra kerestük a választ, hogy összességében a gazdálkodás, a ráépülő közfoglalkoztatás, a termék-előállítás - összefonódva a turizmussal - milyen szerepet tölt be a település életében. Vizsgáltuk, hogy az agrárszektor tekintetében milyen változásokkal jellemezhető a közösség a korábbi falukutató táborhoz képest, illetve milyen lehetőségekkel jellemezhető a falu a hosszabb távú helyi fejlesztési stratégia tekintetében. Véleményünk szerint a mezőgazdaság hagyományai, a természettel való szoros együttélés, egy fenntarthatóbb jövő irányába terelte a település sorsát.

Abstract

Komlóska has shown a successful model in which agriculture and food processing have had an important role. During the village research camp in summer 2018 we analysed the role of local farming, the related public employment, local production and its correlation to tourism, focusing on the changes in the agrarian sector since the previous research camp and the possibilities of the long term local development of Komlóska. In our opinion, that the traditions of agriculture and the close coexistence with nature have led the fate of the settlement towards a sustainable future.

Bevezetés

Komlóska egy piciny település a Zempléni hegységben, a történelmi Tokaj hegyaljai borvidék északi, míg a Zempléni Tájvédelmi Körzet déli határán. A településnek helyet adó völgyet változatosság jellemzi: a medence bejárata feletti hegyoldalakon korábban szőlőt, míg a falu határában elterülő szántóföldeken zöldségféléket, burgonyát, kalászosokat termeltek a helyiek (Köteles L. 2000). Az itt élők mindig is kölcsönhatásban éltek a nekik otthont adó tájjal. Ékes bizonyítéka ennek a szimbiózisnak, hogy a település lakói jelentős tudással rendelkeznek napjainkban is a távolabbi rétek gazdag gyógynövény állományáról. Emellett meghatározó a falut körülzáró erdőkben történő erdőművelés is. Kevésbé elhanyagolható tény azonban, hogy a vidék talajának termőképessége igen csekély mértékű (Gódor F-Sutyinszki Zs. 2010).

A vidék a társadalmi, kulturális és természeti értékek hordozójaként alapvetően érdekelt a természeti erőforrások és értékek megőrzésében, az azokkal való felelős, fenntartható gazdálkodásban, a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésében, az épített és a természeti környezet védelmében, a természeti értékek megőrzésében. (Nemzeti Vidékstratégia, 2012). A vidékfejlesztés komplex feladat- és célrendszeréből kiindulva a tanulmány azt vizsgálja, hogy a település milyen eszközöket használ fel, illetve milyen eszközöket tudna felhasználni a mezőgazdaság fejlesztésére; valamint hogy mindez milyen hatásokkal jár(na) a falu hosszabb távú fejlődésének tekintetében. A tanulmányban körüljárjuk az agrárium jelentőségét, és

bemutatjuk, hogy milyen szerepe van a foglalkoztatási szerkezet alakulásában, hogyan járul hozzá Komlóska gazdaságához.

Anyag és módszer

A helyi mezőgazdaság működésével kapcsolatban, a korábban megfogalmazott kérdések vizsgálata során számos módszerre támaszkodtunk. Elsőként az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) alkalmazásai, és a KSH Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) által összefogott szekunder adatokra támaszkodtunk. Ezen kívül tanulmányoztuk a rendelkezésre álló szakirodalmat, és a helyi dokumentumokat.

A primer kutatás során a mezőgazdaság szerepére két oldalról próbáltunk rávilágítani. A lakossági kérdőív gazdálkodásra vonatkozó tematikus kérdéseivel a lakosság általános „agrár-kitettségét” próbáltuk feltérképezni, míg az előzetes vizsgálatok, valamint a kérdőíves vizsgálat közben előtérbe kerülő jelentősebb mezőgazdasági vállalkozók, gazdálkodók, termék-előállítók, valamint a polgármester véleményét és meglátásait mélyinterjúk során gyűjtöttük össze. A következő fejezetekben a szekunder, és - elsősorban - a primer kutatás tapasztalatai, legfontosabb eredményei, és a belőlük levonható tanulságok kerülnek összegzésre.

A mezőgazdaság múltja Komlósán

Komlóska sok szempontból egy különleges település. Első írásos említése is a mezőgazdasággal van összefüggésben, amely egy 1396-ra tehető oklevélben történik. A település egy írtvány település a Komlóscai-medence legmélyebb völgybevágódásában. A valamikor egybefüggő erdőterületeket tarolták le, s alakítottak ki rajta állattenyésztésre és növénytermesztésre alkalmas parcellákat (Jacsó A et. al 2013).

Komlóska tehát agrármultú település. A falu gazdasági tevékenysége sokáig a Rákóczi uradalom keretei közt folyt, majd a Rákóczi-szabadságharc leverése után új birtokosok kezébe került, ami azonban a település gazdasági arculatán nem változtatott (Gugi B. et al. 2010).

Az írásos emlékekben már a XVII. században készült jobbágyösszeírásban is jelentős mezőgazdasági termelésről találhatók adatok. Az uradalmi urbárium szerint a területen található: „35 jobbágy, edbből 1 bíró, 1 kisbíró, 25 fiú, 73 ökör, 35 tehén, 654 juh (11 kézen), 61 disznó, 31 szöllő (tizenháromnak nincs). 2-2 szőlője 4 és 6 ökrösnek van, 8 'székely' drabant, 1 ispán, 1 lovas szabados, 2 kerékgyártó. 9 pusztá ház.” (Köteles L. 2000 pp. 3).

Az elkövetkezendő időszakokban is megfigyelhető a folyamatos növekedés az agrárium jelentőségét illetően. A XIX. századra a „lakóházak száma 82, őszi szántóföld 124 telek, tavaszi szántóföldek 62 telek, kaszás rét 92 ½ telek, szőlő 51 telek.” (Köteles L. 2000 pp. 4). Ekkorra már a szarvasmarha vált az egyik legmeghatározóbb állatfajjává is. Ennek oka, hogy igen sokféleképpen tudták hasznosítani a gazdaságban. Igásállatként, a tejéért, a húzáért egyaránt tartották az itt élők (Köteles L. 2000). Az 1857-es statisztikában is a mezőgazdaság tűnik ki. Agrártevékenységet akkor a falubeliek közel 84%-a folytatott (földbirtokosként, ház- és járadék birtokosként, egyéb féleként, illetve napszámosként regisztrálva)(Tamás E. 1998).

A század végére fokozatosan nőtt a település lélekszáma. Egyre több földet műveltek, és az állatállomány is növekedő tendenciát mutatott. Az államosítást megelőzően az erdőbirtokosságokban, magángazdálkodóként, állattartással, növénytermesztéssel foglalkoztak

az itt élők, de meghatározó volt a napszámos munka is, főként a Tokaj hegyalján elhelyezkedő szőlőkben és az alföldi birtokokon (Köteles L. 2000).

A hosszú évtizedes mezőgazdasági múlt, a jól működő gazdaság története szakadt meg egy pillanat alatt, amikor 1948 után Komlóska felszámolásáról hozott döntést a felsővezetés (Jacsó A et. al 2013). A szarvasmarha állomány felszámolása, a tej- felvásárlás megszüntetése, a munkahelyek felszámolása gazdaságilag teljesen összeroppantotta a községet (Köteles L. 2000). Azonban a végső csapás csak ezután következett, amikor a település elvesztette önállóságát. Nem lehetett saját vezetése, gazdálkodása. Nem lehetett új telkeket kialakítani sem (Jacsó A et. al 2013).

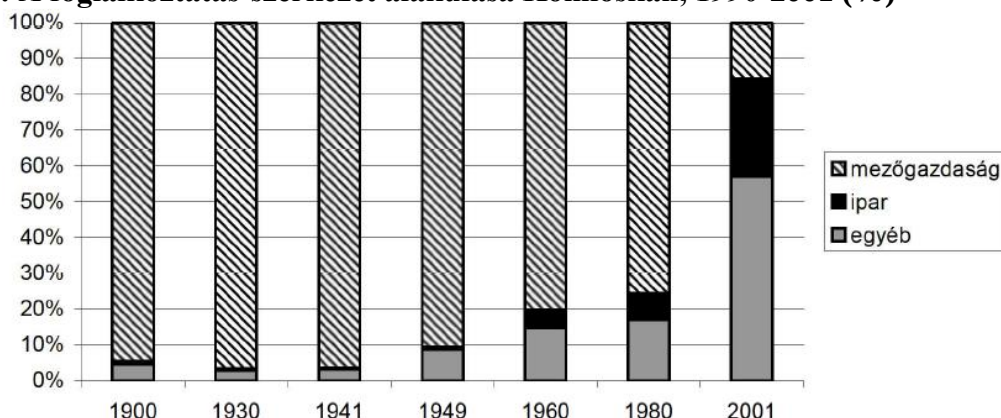
Az 1960-as évektől - az ipar és az ingázás által nyújtott lehetőségek kibővülésével, a mezőgazdaság szerepének csökkenésével párhuzamosan - jelentősen megváltozott a falu foglalkoztatási szerkezete, és a tájhasználat is. Az állatállomány lecsökkent, a legelőket és a kaszálókat felhagyták. Így az egykori gyepeken elindult a cserjésedés és a visszaerdősülés. A szántók legnagyobb részét felhagyták, melyek elparlagosodtak (Gódor F. Á. - Sutyinszki Zs. 2010).

A rendszerváltás idejére drasztikusan megfogyatkozott a lakosság is, igen magasra nőtt a munkanélküliség, a település elmaradottá vált a környező községekhez viszonyítva. Az 1990-es években megszűnt a Békeharcos MGTSZ, a tolcsvai TSZ Erdészeti csoport, melynek rendezetlen tulajdonú földterületeit csak közel tíz év alatt sikerült újraosztani, s ismét művelés alá vonni.

Köteles L. (2000) alapján Komlóska közigazgatási határa az ezredfordulón 2986 ha, amelynek megközelítőleg a 2/3-át, 2057 hektárt borít erdő. A talajviszonyokat tekintve a zárt erdőtakaró, illetve az igen magas csapadéértékek következtében agyagbemosódásos barna erdőtalaj a meghatározó. Csak a meredekebb részeken találkozunk köves, sziklás váztalajjal. A termőrétegek változásának következtében megfigyelhető a különböző művelési ágak változása is. A településhez közelebb elhelyezkedő parcellák szántóterületként hasznosítottak, míg a távolabb eső területeken rétek legelők kerültek kialakításra. A 2000-es évek elején a hasznosítható „blokkoknak” csak kis százalékát művelték. Ennek oka, hogy a szalagtelkeken a legtöbb esetben a munkák nem gépesíthetőek, illetve maguknak a telkeknek a megközelítése is igen nehézkes. A legelők, a rétek hasznosítása már-már szinte teljesen visszaszorult, így megindult a természetes cserjésedés, a beerdősülés a parlagokon (Köteles L. 2000).

A 2010-es falukutatás kapcsán készült tanulmánykötet (ld. részletesen Molnár M.-Deáky Z. 2010) már kiemeli, hogy Komlóska 2001-es gazdasági aktivitási képe rendkívül torz, hiszen a lakók nagyobbik hányada (több mint 80%) ekkor ugyanis már nem aktív kereső. A munkanélküliség ugyanakkor alacsony (3%), ez azonban az előregező korszerkezetből adódik. A foglalkoztatás-szerkezet gyökeresen megváltozott. Míg a népszámlálások alapján 1900-1980 között még a mezőgazdaság volt a meghatározó, az 1960-as évektől növekedést mutató ipari foglalkoztatás 2001-re meghaladta az agrárszektor egyre zsugorodó részesedését, miközben pedig a szintén egyre erősödő terciér szektor 2001-re - átvéve a vezető szerepet - már a foglalkoztatottak több, mint 50%-ának adott munkát (ld. 1. ábra). *„Nagyjából ez időtájt tehát lezárult a falu évszázadokig tartó agrár-korszaka, és megkezdődött a terciálizálódással összefüggő új kor”* (Gugi B. et al 2010, pp 31.).

1. ábra: A foglalkoztatás-szerkezet alakulása Komlósán, 1990-2001 (%)

Forrás: Gugi B. et al 2010, pp 30.

A korábban jellemző főfoglalkozásból a háztáji művelés, valamint az erdei gyümölcsök és gyógynövények gyűjtögetésének hagyománya maradt fent. Gódor és Sutyinszki (2010) korábbi tanulmánya alapján a Komlósai-medencében vadon sok olyan gyógynövény faj is előfordul, melyek termesztése technikailag megoldható lenne. A falu komoly gyógynövény múlttal rendelkezik, ami még tetten érhető a szokásaikban (gyógynövénytisztelés), életmódjukban (gyógyteák fogyasztása) és látható a falu utcáin, a kertekben és a hegyoldalakon.

A mezőgazdaság szerepét illetően gyökeres változások indultak meg a 2010-es falukutató tábor óta eltelt időszakban. A település vezetése - felismerve az ágazat és a hagyományok szerepét, lehetőségeit - az önfenntartás és az ökológiai gazdálkodás irányába tett jelentős lépéseket. Ezek során lényeges szempont volt a munkahely-teremtés. A következőkben, mintegy a 2018-as falukutató közvetlen előzményeként, az elmúlt időszak lényegi elemeit foglaljuk össze.

Komlósán a 2000-es évek elején olyan munkahelyek jöttek létre, melyeket a település saját magának teremtett. A több mint 200 ember visszkapott erdejére erdőszövetkezetet hoztak létre, mely újra mintagazdaságként kezdett működni. Számos helyi vállalkozó igyekezett megélhetést biztosítani az itt élőknek elsősorban erdőművelés, fafeldolgozás és turizmus területén. A legnagyobb munkaadónak számító önkormányzat, mely intézményeket tart fent (bölcsőde-óvoda, iskola, házi szociális gondozó, falugondnok) közmunka programokkal próbált megélhetést biztosítani az itt élő családoknak. A munkavégzést segítették az önkormányzat birtokában lévő ipartelepek, volt tsz- területek, illetve az önkormányzat által működtetett traktor és munkaeszközök, melyekkel a lakossági területek művelését, valamint egyéb feladatokat is elláttak. Az önkormányzat kifejezetten önellátásra törekedve közmunka program keretében kezdett termelni alapvető zöldségeket és gyümölcsöket, melyet a közétkeztetésben használt fel.

A komlósai intézményeket fával fűtik, melyhez a tüzelőt a dolgozók gyűjtik össze, jelentős költségeket megtakarítva. Az önkormányzat elindított egy földprogramot, melynek lényege, hogy megvásárolja, bérbe veszi azokat a területeket, melyeket átadnak, és melyeken megteremthetők a gazdálkodás feltételei. Mivel jelentős probléma az osztatlan közös tulajdon kezelhetetlensége, szorgalmazták a vételt vagy a bérleményt. A művelésbe vont területek megtisztítása során tüzelőt lehet termelni az intézményekhez, a visszaállított gyepterületek pedig kiváló gyógynövény-termő helyek, illetve állattartásra alkalmas területek. A csekély

termőképességű szántóterületek előnye pedig a teljesen steril bio, öko termesztésre való alkalmasság, a könnyű locsolhatóság (Felvidek.ma 2011)³.

Az önkormányzat eredeti célja volt egy önfenntartó rendszer kialakítása, melynek lényege, hogy olyan termelési folyamatok induljanak el, melynek értéke egyrészt hasznosul az adott termelőnél (biztosítja a mindennapi élelmiszert), másrészt a többlet értékesítésre kerülhet a Magyar Piac Szövetkezet értékesítési rendszerén belül az intézményi közétkeztetésben, a helyi boltban, valamint egy akkor még csak tervezett internetes webáruházon keresztül is. Mindehhez a növénytermesztés és az állattenyésztés oldaláról is történtek lépések.

A lakosság számára vetőmagot biztosítottak, az ültetéshez segítséget nyújtottak munkagépekkel a talajelőkészítésben. Az önkormányzat is művelésbe vont területeket, melyeken az ott jól termő növények - burgonya, zöldségek, cékla, bab stb. - termesztése emelhető ki, míg a gyógynövények hasznosításának hagyományát szintén beépítették a tevékenységekbe. Az általános iskola gyakorló-kertjében megtermelt alapanyag is a közkonyhát gyarapítja, miközben már a legkisebbek is tanulják a növénytermesztési munkálatokat.

Az állattartás kapcsán a szárnyas állatok kihelyezése említhető meg, melynek során, felmérve a lakossági igényeket, csirkét, kacsát, pulykát helyeztek ki 50, 100, 200 db-ot igény szerint, melyhez biztosították a takarmányt és a tenyésztő végén a kihelyezett állomány 50%-át kérték el a termelőtől. Ezen kívül az önkormányzat állatokat is tartott. Itt a szarvasmarha valamint a kecske, illetve az ebből származó tejtermelés említhető meg.

A komlóscai önkormányzat a Magyar Piac Szövetkezet tagjaként a Zemplén térség összefogását szorgalmazta, mely kereten belül Zemplén Vármegye területének termelőit és felhasználó egységeit kívánta összefogni a Magyar Piac Szövetkezet céljainak érdekében (Felvidek.ma 2011).

A megtermelt zöldségeket és gyümölcsöket részben a közétkeztetésben használták fel, részben pedig Zempléni Kézműves Termék márkanev alatt értékesítették a helyben készített lekvárokat, befőtteket és más termékeket. Ehhez kapcsolódik a Komlóska és Füzér Önkormányzatok, a termelők, a szolgáltatók és a helyi vállalkozások által létrehozott Zempléni Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszter, mely a következő célokkal és feladatokkal jött létre:

- Helyi termékfejlesztés;
- Tervezés;
- Termék előállítás feltételeinek előkészítése;
- A keletkező alapanyagok értékesítése;
- Helyi bolt üzemeltetése;
- Termékfeldolgozó kisüzemek létrehozása.

Komlóska kapcsán emelhető ki a közlekvár és közpálinka fogalma is, ahol a gyártási és a felhasználási folyamat minden eleme a közhöz kapcsolódik. Közterületen gyűjtik a gyümölcsöt, a közmunka programban résztvevők szedik, tárolják, érlelik az alapanyagot, a terméket pedig a köz javára használják (nem hozzák forgalomba), és a közösségi eseményeken, rendezvényeken használják fel⁴.

³ Forrás: <https://felvidek.ma/2011/09/komloska-az-onfenntarto-okofalu/>

⁴ Forrás: <https://permanders.wordpress.com/2015/05/20/komloska/>

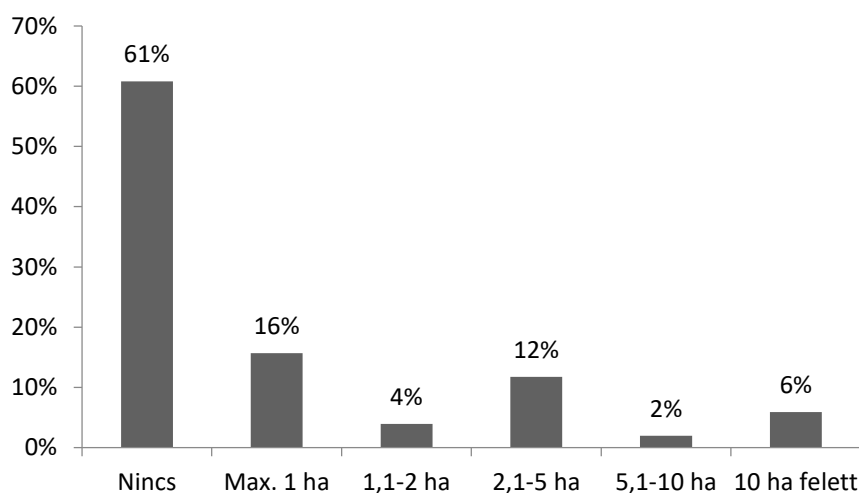
A primer kutatás eredményei

A fentiekben ismertetett folyamatokból kiindulva a 2018-as falukutató agrár-szempontrú vizsgálatainak kitüntetett célja volt felmérni, hogy a lakosság egyéni, háztartási szintjén milyen szerepet tölt be a gazdálkodás, valamint az ágazat köré fonódó helyi stratégiával kapcsolatban milyen - akár máshol adaptálható - tapasztalatok vannak, és mennyiben folytatható, fenntartható az elkezdett munka. A következőkben a település mezőgazdaságának jelenlegi helyzetét és szerepét a primer kutatás - a lakossági kérdőív és a strukturált interjúk - eredményei alapján vázoljuk fel.

A KSH adatai alapján 2016-ban 61 regisztrált őstermelő volt nyilvántartva Komlósán. A regisztrált vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban (TEÁOR'08: „A” gazdasági ág) 96 darab, míg ugyanezen ágban a regisztrált társas vállalkozások száma 5 (forrás: Teir adatbázis).

A 2018-as lakossági kérdőíves felmérés során a megkérdezett 51 háztartáson keresztül 89 lakost reprezentál a minta. Jelenlegi, illetve a legutóbbi foglalkozásuk alapján a válaszadók egyötöde (21,3%) kapcsolódik, kapcsolódott valahogy az agráriumhoz, vagy őstermelőként, gazdálkodóként, vállalkozóként, vagy mint alkalmazott (a válaszok alapján a közmunkásokat hivatalosan nem soroltuk ide, de a szóbeli interjúk alapján az ő tevékenységük is nagyban kötődik az ágazathoz - erről ld. később). Napjainkban az erdőgazdaság foglalkoztatási szerepe emelhető ki, ide kötődik a főállásúak nagy része.

2. ábra: A válaszadók megoszlása a rendelkezésre álló saját földterület nagysága alapján (%)

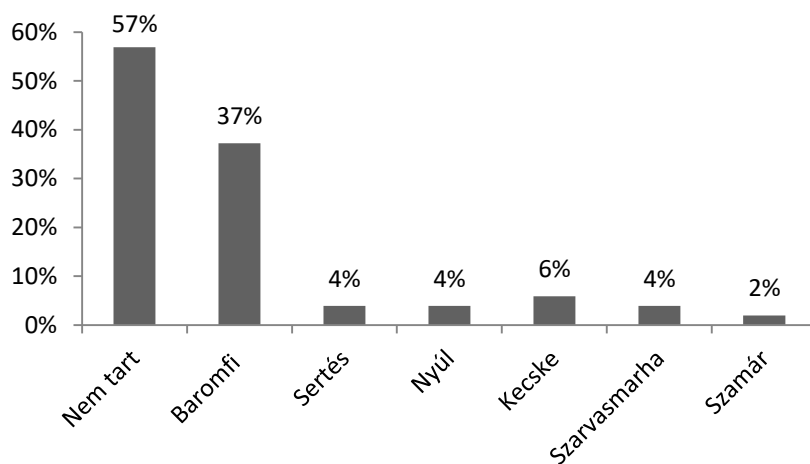
Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

A főállású tevékenység mellett a mezőgazdasági hagyományok a háztáji művelésben érhetők még tetten. Ugyanakkor a kiskerteken kívül a megkérdezett háztartások közel kétharmadának nincs semmilyen saját földterülete (2. ábra). A megkérdezett háztartások egyötöde rendelkezik jellemzően két hektár alatti területtel, míg az öt hektár feletti területek aránya a 10%-ot sem éri el. A foglalkozási és a földterületre vonatkozó eredmények összevetése jelzi, hogy jelentős az alkalmazottként történő mezőgazdasági munkavégzés. Földterületet egyetlen megkérdezett bérel, ez is a szarvasmarha-tartással hozható kapcsolatba.

Az állattenyésztés helyzetét külön is megvizsgáltuk a településen, hiszen az a források alapján korábban meghatározó volt. Míg a XIX. században közel 59 hektáron, a XX. században már 166 hektáron legeltették az állatokat. A rendszerváltást követően, az 1990-es évek végére, bár a falu határának szinte teljes egészét legelőként lehetett volna hasznosítani, ugyanakkor az állattartás szinte teljesen leépült. Azon területek, amelyeket egykoron kaszálóként, szántóföldként használtak a gazdálkodók, már régóta parlagon hevernek (ld. Hattinger-Klebasko G. 1996).

Ahol néhány éve még a falu csordája legelészett az első fagyokat várva, ott mára már az egyre nagyobb számban megjelenő vadállomány az úr. Habár a vadak mindig is jelen voltak a településen, köszönhetően a környező kiterjedt erdőterületnek, a vaddisznók, őzek, szarvasok, muflonok, rókák, mezei nyulak hatalmas problémákat, jelentős károkat okoznak annak a néhány családnak, akik még művelés alatt tartják a területeiket (ld. erről Köteles L. 2000).

3. ábra: A megkérdezett háztartások megoszlása a tartott állatfajta szerint (%)

Megjegyzés: Több válasz is adható volt

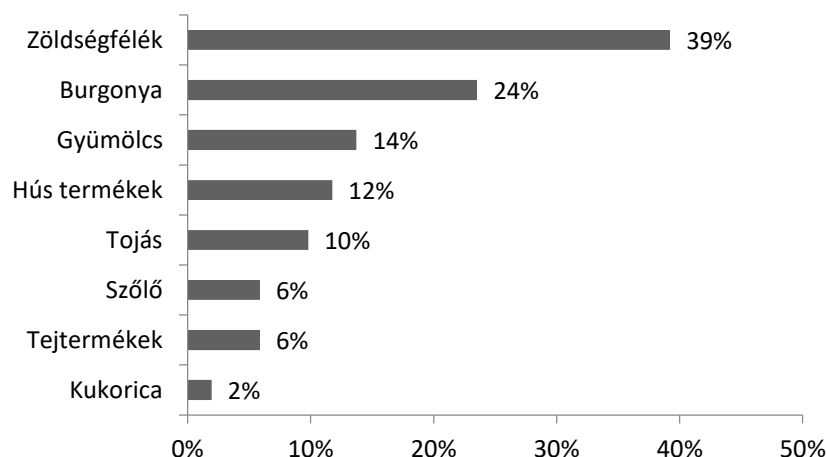
Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

Jelen helyzetet tekintve nagyüzemi állattartás nincs a községben, és hasonlóan a hazai átlaghoz, a háznál folytatott állattartás sem jellemző már - a válaszadó háztartások közel 60%-a nem tart otthon semmilyen haszonállatot (3. ábra). A legjellemzőbb (37%) a baromfi tartás (tyúk és csirke), sertést, nyulat pedig már csak elvétve találunk.

Köteles L. (2000) alapján az egykoron a ruszin portát meghatározó szarvasmarha szinte teljesen visszaszorult, ahogyan megszűntek az élő állatot, illetve a friss tejet felvásárló cégek is a környéken. A múltban főként állattartásra berendezkedett település elveszítette korábbi megélhetési forrását. Mindezek ellenére két magánszemély Komlóskán ma is foglalkozik szarvasmarha-tartással, és emellett a kecske tartására is van példa. A kecsketartás meghonosításához az önkormányzatnak is volt/van köze. A korábban itt nem jellemző juhtartással is el kezdett foglalkozni egy család, de három lótartó személy is található a településen az interjúk alapján.

Megkérdeztük, hogy ha folyik valamilyen szintű gazdálkodás/állattartás, melyek a legjellemzőbb termékek (4. ábra). Itt a három legjellemzőbbet kellett megadni, akár növényi, akár állati termék előállításról van is szó.

4.ábra: A megkérdezett háztartások megoszlása az előállított főbb termények alapján

Megjegyzés: Az összes háztartás %-ában. A három legjellemzőbbet kellett megadni

Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

A válaszadó háztartások által megtermelt agrár-termékek közül kiemelhetők a lakosság igényeihez igazodó zöldségek (a paprika, a paradicsom, a hagyma, a bab, a tök) és a burgonya, melyekben a válaszadók összesen fele érintett. Jól látszik, hogy a burgonya különösen jellemző, ami már a XIX. században is igen meghatározó volt, aminek oka, hogy e kapásnövény hálálja meg leginkább az itteni csapadékos, hűvös, páradús időjárást. De oka az is, hogy ennek a haszonnövénynek megfelel az itt levő agyagos (nyirok), és laza, porhanyós (tanga) föld is, ráadásul az ételmezési gondokra is megoldást jelent (Fehér Á. 1978). Az évek múlásával a zempléni északi területek lakóinak jóléte erőteljesen összefüggésbe került a burgonyatermesztés eredményességével. Habár sohasem számított elsődleges jövedelemforrásnak, mindig is fontos bevételeket jelentett a háztartásoknak, míg felhasználása a mindennapok számos területén megmutatkozik. Az étkezésben, az állatok táplálásában, a gyógyászatban, de esetenként dohány helyett is szívták a burgonya szárított, s összetört levelét papírba csavarva (Fehér Á. 1978).

A viszonylag rossz minőségű talajok a jövedelemszerzés szempontjából megkövetelték, hogy a szántóföldi növénytermesztés mellett a gazdálkodó családok különféle kiegészítő tevékenységekbe is belefogjanak. Így alakult ki és terjedt el a szőlőművelés Komlóskán. A falu bejárata feletti hegyoldalak déli lankái éppen ideális tulajdonságokkal rendelkeztek a szőlőtőkék telepítéséhez. A főként direkt termő fajtákra épülő termelés fokozatosan szorult vissza az évek során, köszönhetően az előregedő tőkeállománynak, illetve, hogy a helyben termelt bor élvezeti értéke jóval alul maradt a környék boraihoz viszonyítva. Habár a Tokaj-Hegyalján használatos szőlőművelési módokat ismerték, s alkalmazták is, a bor kezelésére már nem fordítottak figyelmet a gazdálkodók, és a must alacsony cukortartalmát is mesterséges úton kellett szabályozni (Szabó S. 1982).

A kérdőív eredményei alapján a korábban minden háztartásra jellemző szőlőtermelés 10% alá csökkent. A mai szőlőművelés jellegzetessége, hogy a helyiek szőlői döntően a szomszédos, sokkal kedvezőbb adottságokkal rendelkező tolcsvai területen találhatók. Probléma ugyanakkor, hogy napszámot, segítséget találni a munkacsúcsokra ma már nagyon nehéz.

A gyümölcsültetvényeket tekintve a zártkertekben szinte csak termőképtelen meggy-, szilva-, barack-, alma- és körtefákat találunk. Életképes, bő terméssel rendelkező gyümölcsfákat

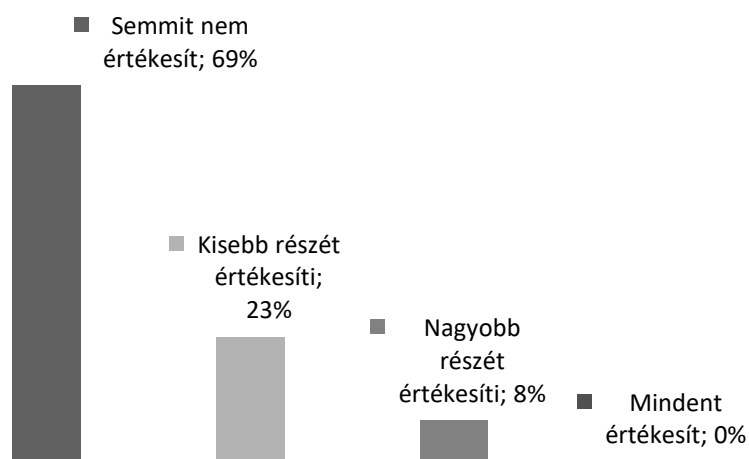
elsősorban a házi kertekben fedezhetünk fel, ahol gyakran találkozunk terebélyes diófákkal is. A keskeny szalagparcellák meredek területe keveseknek, sőt már-már senkinek nem nyújt vonzó perspektívát. A gyümölcsfélék esetében meghatározó még az erdei gyümölcsök közül a som, a szeder, a málna, azonban itt is már csak kertekben találkozunk az ültetvényekkel, a korábban jellemző hagyományos gyűjtögetés visszaszorult (Köteles L. 2000).

A község határában fellelhető gyógynövények gyűjtögetése is, a korábbi jelentőségéhez képest visszaszorult. Az egykoron hatalmas népi növényismerettel rendelkező idősök jobbra felhagytak a szedéssel. Az otthon készített gyógyteák kultusza is visszaszorulóban van⁵.

Komlóska lakosságának az erdő is számos másodlagos bevételi forrást biztosított. A fakitermelés elsősorban tüzelőfát adott a háztartásoknak, illetve mészegetéshez is használták. Emellett építési faanyagot, egyéb erdei termékeket gyűjtöttek a helyiek, valamint előszeretettel keresték fel az akác és hárs erdőket a méhészek is. Az interjúk alapján az erdők többsége állami tulajdonban van, a Sárospataki Erdészeti Igazgatóság, a Hegyaljai Erdészeti Igazgatóság, a Tölgyesbérc Erdő Szövetkezet kezelésében. Az utóbbi szövetkezet illetékes a legnagyobb arányban Komlóska erdő borította területén, amely közel 200 tagot tart nyilván.

Az elmúlt években sikerült helyreállítani a leromlott erdőterületeket, illetve munkahelyeket teremteni a helyiek számára. Az interjúk alapján az erdőgazdálkodásban jelentős potenciál van, a helyi szövetkezetnek a legtöbben tagjai is Komlóska. Erősödött a gyepgazdálkodás is (a Natura 2000-es területek révén ebben további lehetőségek vannak). Az 1995-ben alakult szövetkezet 2008 óta három fő állandó alkalmazottal dolgozik, és 2011 óta 5-6 fő számára nyújt viszonylag állandó mellékállást. Emellett a közfoglalkoztatás keretén belül 10 fő időszakos alkalmazására van mód átlagosan, azonban a legutóbbi pályázatot már nem tudták emberrel feltölteni, miközben a lehetőséget kifejezetten csak komlóscaiak részére tartják fenn.

5.ábra: A mezőgazdasági termékek értékesítésének megoszlása a termék-előállító válaszadók körében (%)

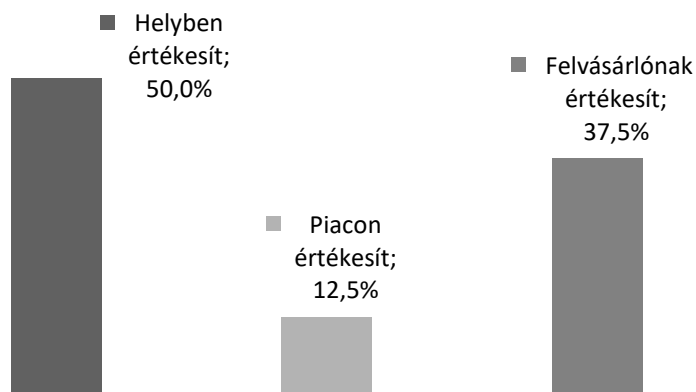
Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

⁵ A közösség életében betöltött egykori fontos szerepét jelzi a gyógynövények szenteléséről szóló hiedelem is, mely szerint Keresztelő Szent János napján (június 24.) áldanak meg egy, az asszonyok által gyűjtött gyógynövényekből álló csokrot. A megáldott gyógyító füvekből mindenki visz haza, hogy a mestergerenda felett legyen hivatott a házat védeni. Azonban nem ez az egyetlen hiedelem a településen, mely a növényekhez kötődik. Pünkösdkor kakukkfűvel szórják fel a templom lépcsőjét, míg a búcsú idejéhez az akácvirág, a pászka szenteléshez pedig a meténg fűződik (Gódor F- Sutyinszki Zs. 2010).

A gazdálkodás egyik fő motivációja, hogy a családok így képesek megtermelni a mindennapi igényeikhez szükséges termékeket. Emellett a gazdálkodás bevételi forrás is lehet. Ezt is vizsgáltuk a falukutatás során. Összességében megállapítható, hogy minden második megkérdezett háztartásban (49%) sem növényi, sem állati terméket nem állítanak elő. A fennmaradó, tehát agrár terméket előállító válaszadók közel 70%-a (5. ábra) egyáltalán nem értékesíti tovább a megtermelt produktumot. Ennek egyik oka, hogy a teljes mennyiséget elfogyasztják, illetve a kis parcellákon nem is képesek a gazdák eladható mennyiségű terményt termelni. A Komlósán élő termelők 23%-a a termékek csupán kis részét, míg 8%-uk a nagyobb részét értékesíti, ugyanakkor olyan gazdálkodóval nem találkoztunk a mintában, mely a teljes előállított mennyiséget eladásra szánná. Ez is mutatja, hogy tulajdonképpen az alkalmazottakon kívül (erdőgazdaság) nincs, aki főállásban gazdálkodna.

Megpróbáltunk utána járni annak is, hogy aki értékesít, az hol, hogyan értékesít. Az eredmények alapján (6. ábra), az értékesítéssel is foglalkozó termelők legnagyobb részt (50%) helyben, háztól értékesítenek (itt különösen a feldolgozott termékek emelhetők ki). Ezután következik a felvásárlónak történő értékesítés (37,5%), amellyel kapcsolatban jellemzően talán a szőlőt lehet megemlíteni. A piacon történő értékesítés viszonylag alacsony arányú (12,5%).

6. ábra: Árutermelő és értékesítést végző háztartások megoszlása az értékesítés helye alapján (%)

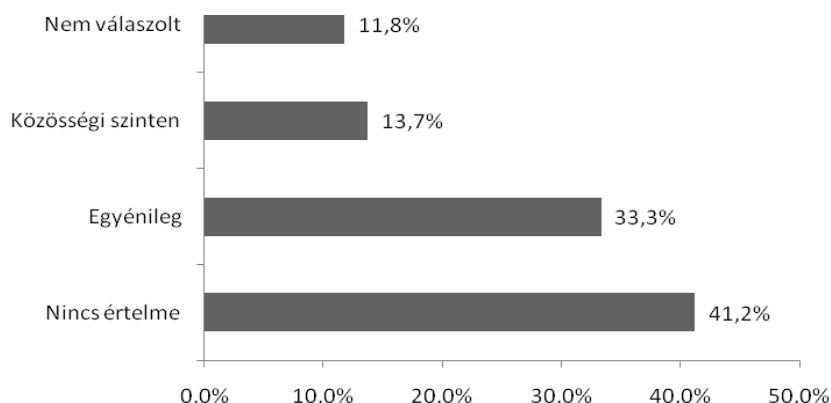

Megjegyzés: Több válasz is adható volt

Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

A jelenlegi helyzet értékeléséhez megkérdeztük az összes háztartást (tehát nem csak a gazdálkodókat, termék-előállítókat), hogy véleményük szerint van-e értelme mezőgazdasági termeléssel foglalkozni Komlósán (7. ábra), és megkértük, válaszukat indokolják is. A válaszadók közel 12%-a nem válaszolt. A megkérdezettek 41 %-a szerint nem éri meg gazdálkodni, aminek okaként legnagyobb részt a vadkárt, és a kedvezőtlen adottságokat nevesítették. A háztartások harmada úgy gondolja, egyéni szinten megéri foglalkozni vele, mivel a mezőgazdaságnak még élő hagyományai vannak, megteremthető/elérhető a családi önellátás, és nagyobb bevétel is elérhető esetenként. Ebben a válaszadói körben természetesen leginkább azok találhatók, akik jelenleg is folytatnak termelést. A közösségi szintű megítélése a mezőgazdálkodásnak visszafogottabb: csupán 14% értékelte úgy, hogy ezen a szinten megéri foglalkozni vele, aminek elsősorban az „együtt könnyebb” indokát adták.

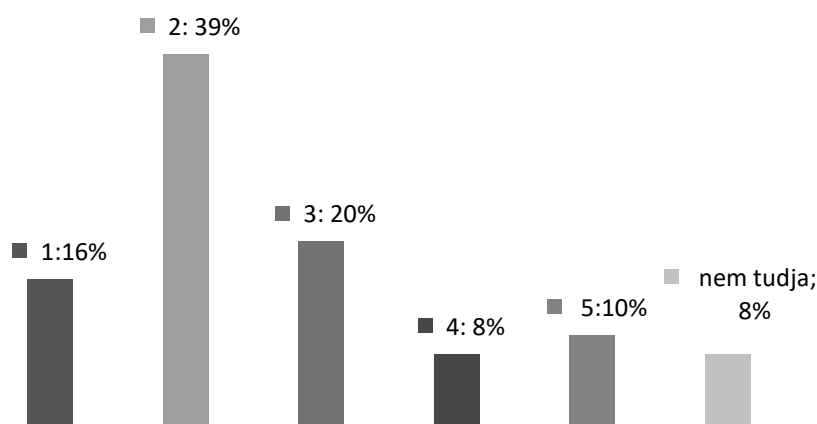
7. ábra: A mezőgazdasági termelés megítélése a válaszadók körében (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

A jelentős kiterjedésű műveletlen területeket, az elhanyagolt, parlagon heverő parcellákat látva a mezőgazdaság jövőbeli jelentőségét is vizsgáltuk kutatásunkban egytől ötig terjedő skála segítségével. A felmérésből kiderült, hogy a megkérdezettek 40%-a szerint az ágazat nem jelent megélhetési forrást az elkövetkezendő években (8. ábra).

8. ábra: A megkérdezett háztartások megoszlása a mezőgazdaság jövőbeli jelentőségének megítélése szempontjából (%)

Megjegyzés: 1-5 skálán, ahol 1: egyáltalán nem - 5: teljes mértékben egyetért

Forrás: A kérdőíves felmérés (2018) alapján készítették a szerzők

A lakosság átlagos megítélése szerint a jelenlegi állapotok szerint a mezőgazdasági művelés bármely ágazata gazdaságtalan. A terület adottságai, a földminősége, a gépesítettség foka a művelési költségeket bőven a felvásárlói árak fölé emelik. Mindeközben a gazdák nagy része tőkehiányban szenved, a területek elaprózódottak, a tulajdonviszonyok rendezetlenek, a gépesítettség elmaradott. Tovább nehezíti a helyzetet az előregedő korszerkezet, hogy a művelési módok többségénél a különböző munkákat csak kézzel lehet elvégezni.

Azon szereplők megítélése, akik foglalkoznak gazdálkodással, már némileg eltér ettől a véleményétől, annyiban viszont megerősítik az általános helyzetképet, hogy - jelen körülmények között - főállásban szerintük sem éri meg ez a tevékenység.

Az adottságoknál és helyi elképzeléseknél fogva megkérdeztük azt is, hogy vajon a mezőgazdaság és a turizmus összekapcsolásában látnak-e reális potenciált a település számára. Miközben a megkérdezettek egyötöde (21,6%) nem tudott/akart válaszolni erre a kérdésre, a fennmaradók azonos arányban (39,2-39,2%) megosztottak voltak a válasz tekintetében. Akik szerint van lehetőség a két ágazat összekapcsolására, azok a jó minőségű helyi termékekre alapozást emelték ki. Akik szerint nincs potenciál az elképzelésben, leginkább azzal indokolták válaszukat, hogy szerintük a turisták nem kíváncsiak a mezőgazdálkodásra, nem emiatt, illetve nem közvetlenül az itt előállított termékek miatt látogatnak el Komlósra.

Ezen a ponton az eddig kapott képet érdemes az interjúk alapján árnyalni, és a mezőgazdálkodás közösségi szintű értékelésére kicsit részletesebben kitérni. Ennek alapja az a korábban már említett, az önkormányzat részéről elindult kezdeményezés (ld. erről korábban Jacsó A. et al. 2013), mely a település önellátását célozta a közmunka program keretén belül: egy olyan termelési folyamat kialakítását, amelynek értéke az adott termelőnél hasznosul, biztosítva a mindennapi élelmiszer szükségletet, míg a többletmennyiség a közétkeztetésben, a helyi boltban jelenik meg. Ehhez kapcsolódóan indult el a földprogram, és az erdőgazdaság újraindítás szövetkezeti formában. Mindemellett az eltűnőben lévő hagyományok fennmaradását az iskolában kialakított veteményes- és gyógynövény kerttel is igyekszik támogatni a helyi vezetés.

Vizsgáltuk, hogy ennek az egyébként modell értékű kezdeményezésnek és tevékenységnek mik a tapasztalatai. A közfoglalkoztatás továbbra is fontos szerepet tölt be a településen, a vizsgálat időpontjában 8-10 közmunkást alkalmaztak. A közfoglalkoztatás továbbra is elsősorban az önellátásra irányul, a program keretén belül zöldségtermeléssel, kecsketartással foglalkoznak, a termékeket a helyi közintézményekben használják fel, az esetleges felesleget a piacon értékesítik. A lényeg a helyi privát szférával összehangolva a rövid ellátási lánc, ahol hús-, zöldség-, tejtermékek termelése, feldolgozása, értékesítése jelenik meg. Továbbra is készül közlekvár és közpálinka, melyeket a közösségi eseményeken, közös munkavégzéseken, kalákákon használnak fel leginkább.

Miközben a munkaadó és munkavállaló közti választójogi összefüggés is befolyásoló tényező a hosszú távú működés során, a fő probléma az, hogy a tevékenység igazából nem gazdaságos, és az alacsony közfoglalkoztatási bérek gátat szabnak a hosszabb távú fenntarthatóságának. Ezen kívül a máshol is jellemző probléma itt is felmerül, jelesül hogy az aktívabb munkások hozzásimulnak a program jellegéhez, és a kevésbé aktív tagok munkamoráljához.

A probléma megoldását szociális szövetkezet létrehozásában látják, ahol jóval kedvezőbb jövedelmet lehet a tagoknak biztosítani. Három szövetkezet szerepelt a tervekben, melyek egyenként hét főnek biztosíthatnak munkát:

- Kommunális szövetkezet: közterületek kezelése, gépi munkák végzése, gyepterület gondozása, mezőgazdasági területek gondozása;
- Gazdálkodó szövetkezet: állattartás és kapcsolódó gyepgazdálkodás, takarmánytermelés, tejtermelés;
- Szolgáltató szövetkezet: erdei iskola működtetése, szociális étkeztetés, közterület gondozás, adminisztratív munkák.

A három közül csak a legutóbbi működik, a többi nem, aminek oka elsősorban az, hogy a közmunkások szembesültek azzal a ténnyel, hogy a bérüket maguknak kell megtermelni. Így a környékbeli települések közmunka programja a jóval kedvezőtlenebb juttatások ellenére is sokszor vonzóbb. A szolgáltató szövetkezet ugyanakkor jól működik, az önkormányzat megrendelésére a tagok dolgoznak benne, felismervén a kölcsönös érdekeltséget.

Továbbra is szorosan együttműködik az önkormányzattal az erdő-szövetkezet, mely alapvetően nem tűzifa kitermelésből és értékesítésből tartja fent magát, hanem döntően szolgáltatások (pl. gépi munka, faáru szállítás stb.) végzésével. Emellett egyre határozottabb tevékenység és további cél a gyepgazdálkodás is, illetve a tevékenységek további diverzifikálása. Az erdőgazdaság a komlóscai tulajdonosoknak biztosítja az éves tűzifát, és osztalékot fizet. Mindeközben három főnek állandó, míg átlagosan öt-hat embernek (munkacsúcsokban akár 10 főnek) időszakos munkát biztosít. Utóbbi esetén a közfoglalkoztatottak alkalmazzák, bár az elmúlt időszakban már nem sikerült feltölteni a lehetséges kapacitást. Az erdőgazdaság és az önkormányzat munkáját továbbra is nehezíti az elaprózódás és a tisztázatlan birtokviszonyok, bár ezt folyamatosan próbálják leküzdeni (területeket vagy megvásárolják, vagy ajándékozás formájában jutnak hozzá).

Az önkormányzat folyamatos célkitűzése a helyi vállalkozások, a közösségen belüli kereskedelem ösztönzése, a közösségen belüli megbecsülés megeremtése. Az önkormányzat határozott szándéka, hogy tevékenységével ne csak a helyi közösséget, de a helyi termelőket is segítse, támogassa. Erre jó alapok vannak, hiszen a településen van kecsketartásra épülő kecskesajt előállítás, kistermelői gyümölcslé előállítás, és kisüzemi szintű szörp- és lekvárgyártás is. Az innen származó termékeket az önkormányzat felhasználja a közellátásban, a helyi rendezvények számára innen vásárol, és a turisztikai kínálatba, a jól kialakított Komlóska imázsba is beépíti ezeket. Az itt működtetett erdei iskola is felhasználja a termékeket, illetve magát a feldolgozást programként kínálja. Az önkormányzat összefogja a termelőket, segít az értékesítésben, és ötletekkel látja el a vállalkozásokat. A település kidolgozott Komlóska-brandjében minden helyi cég/termék saját nevével tud megjelenni, miközben hozzájárulnak egy egységes településmárka kialakításához.

Szociális szövetkezet keretében - mivel a termelés nem támogatott tevékenység - az értékesítést segíti egy mára már létező webshop, mely a helyben előállított termékek számára kínál közös felületet. Ez a webshop ugyanakkor lehetőséget biztosít a szélesebb földrajzi kiterjedésű „Zempléni-termékek” klaszter (melynek Komlóska is a résztvevője) tagjainak is.

Az ős- és kistermelőként feldolgozott - saját előállítású, vagy a környéken gyűjtött - alapanyagokból 100%-ban biotermékeket állítanak elő. A termelés volumene következtében az előállított mennyiség döntően háztól/helyben értékesítve elfogy (a szörpüzemnek van Sárospatakon és Sátoraljúhelyen egy-egy boltja, Budapesten egy viszonteladó). A kapacitás növelésének a kereslet növelése (környék közétkeztetésében való részvétel, távolabbi piacok, kereskedelem számára történő előállítás) adna alapot, ezt azonban jelenleg több tényező gátolja. Kistermelőként korlátozott az értékesítés helye (40 kilométeres környék, megyeszékhely, Budapest), a termelő kapacitások növelésére volna szükség, illetve a tevékenység már főállást (több időt) igényelne (főállás kialakítása egyébként esetenként cél is).

A helyi háztartásokat és termék-előállításukat segítené a pályázati forrásból megvalósult közösségi termék-feldolgozó és csomagoló üzem is, azonban ennek beüzemeléséhez és folyamatos működtetéséhez további forrásokra lenne szükség.

Összegzés

A korábbi kutatási eredmények, szakirodalmi források, és a primer kutatás is kiemelte, hogy a mezőgazdálkodásnak meghatározó szerepe volt Komlóska életében. Minden háztartás foglalkozott háztáji gazdálkodással, és jellemzően szőlő-termesztéssel is. A rendszerváltást követően azonban jelentős mértékben átalakult Komlóska gazdálkodása. A település történelme során a fő tevékenységi formát jelentő mezőgazdaság jelentősen háttérbe szorult napjainkra. A 2010-es falukutató tábor által felvázolt tendencia tovább folytatódott, ugyanakkor még mindig megtalálható a háztáji gazdálkodás önellátásban betöltött szerepe, aminek során elsősorban zöldséget termelnek, és baromfit tartanak. A növénytermesztést gátolja a földek rossz minősége, és az igen jelentős vadkár. A nagyobb állatok tartása korlátozódott, és egy-két mellékállásként folytatott tevékenységtől eltekintve eltűnt a településről.

Pozitív viszont, hogy van néhány nagyon jó minőségű helyi termék, mely megteremtheti az alapot az esetleges további fejlesztések számára. Az agrárhagyományok még kézzelfoghatóak, de itt is megfigyelhető, hogy ez elsősorban az idősebbekre jellemző. A fiatalok már más munkák felé mozdulnak el, ami miatt nincs idejük a gazdálkodásra, vagy sokszor el is hagyják a települést. Ugyanakkor pozitív tendencia, hogy a helyi termékek előállításában és az erdőgazdaság irányításában a középkorú generáció legfiatalabbjai is érdekeltek. Ők azok, akik a vállalkozási lehetőségeket is látják az agrártevékenységekben. Általuk a hagyományok egyelőre tovább élnek a településen.

Habár a tájhasználat jelentősen átalakult az évek alatt, a mezőgazdaság, az öko/bio termékek előállítása kapcsán rendelkezésre álló lehetőségek nagyon jó alapot adhatnak helyi vállalkozások teremtéséhez, megtartásához. A növénytermesztés és az állattenyésztés termékeinek feldolgozása növelheti a hozzáadott értéket, növelve a jövedelemszerzési forrás jelentőségét. A növénytermesztés ágazatában a vegyszermentes, öko- gazdálkodás alkalmazása magas minőségű végtermék előállítását teheti lehetővé. Perspektívát jelenthet az agráriumban található pályázati lehetőségek kiaknázása, az ágazatok modernizálása, a feldolgozó egységek kialakítása. A turizmussal való összekapcsolás szintén nagyon jó potenciált hordoz, ennek alapjai az erdei iskolán, a helyi szálláskapacitáson, a kulturális eseményeken és a ruszín hagyományokon keresztül már amúgy is tetten érhetőek. A turizmus és a mezőgazdaság összekapcsolása, a hagyományos művelések alkalmazása alternatíva lehet a gazdaságfejlesztésben. Úgy véljük, hogy a gyógynövények kiaknázása is lehetséges, hisz a hozzá kellő tudás nyomokban még felfedezhető a lakosok körében.

Adottságait figyelembe véve Komlóska kitörési pontjai közt a mezőgazdaság is - ha nem is fő- de részleges szerepet játszhat. Érintetlen természeti értékei, a táj szépsége, a sokszínű gazdag növényzet, a medence változatossága a település másik legnagyobb kincse. Komlóska esetében a végcél egyértelmű: egy fenntartható, multifunkcionális gazdaság kialakítása, melyből a közösség minden tagja profitál. Az önkormányzat tervei közt szereplő öko- ipari park kialakítása pedig akár jelentős fordulatot is hozhat a település jövőjében.

Irodalomjegyzék

Fehér Á. (1978): A burgonya szerepe Komlóska népi táplálkozásában. In *A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 17. kötet, pp. 155-160*

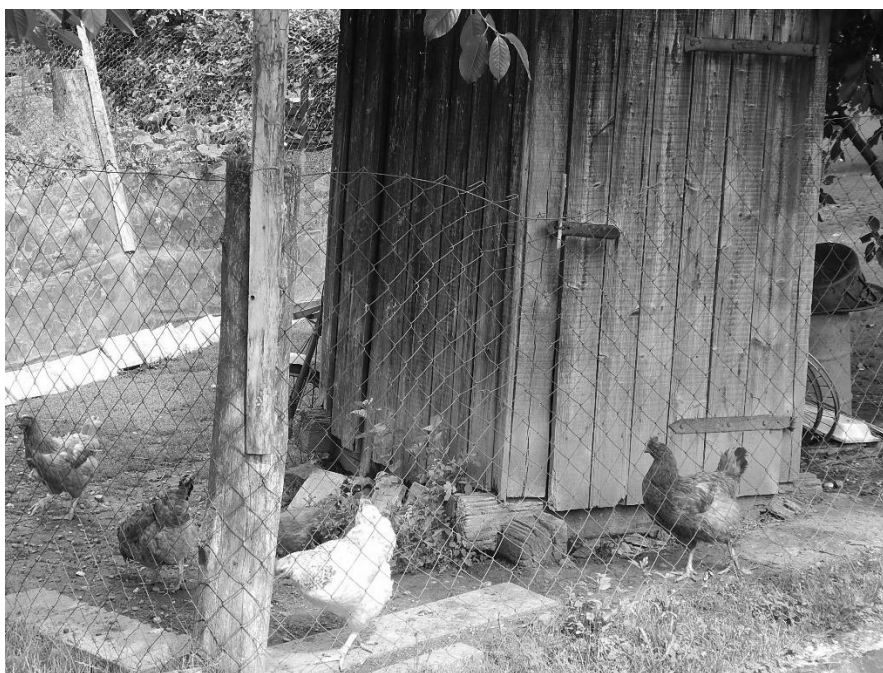
- Gódor F. Á.- Sutyinszki Zs. (2010):* Komlóska természetes növénytakarója és kertkultúrája, különös tekintettel a gyógynövényekre. In: Molnár M. - Deáky Z.(Szerk.): Acta Regionis Rurum 4. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, pp. 88-97.
- Gugi B. - Buza B. - Molnár M. (2010):* Népesedési és foglalkoztatásszerkezeti változások Komlósán. In: Molnár M. - Deáky Z.(Szerk.): Acta Regionis Rurum 4. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, pp. 26-31.
- Hattinger-Klebasko G. (1996):* Adalékok a ruszinok hagyományos állattartásához. In Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, pp. 201-205
- Jacsó A.- Kispataki Cs.- Vizkeleti A. (2013):* Komlóska - Az Isten háta mögött? Az Isten tenyerében! Miskolci Egyetem, Miskolc
- Köteles L. (2000):* Komlóska község mezőgazdasági struktúrájának értékelése és a fejlesztési lehetőségei. Komlóska község, Komlóska
- Szabó S. (1982):* Adatok Komlóska szőlő- és borkultúrájához. In A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 20. kötet, pp. 97-101

Egyéb forrás

- Felvidék.ma (2011):* Az ösztönző jó példa: Komlóska az önfenntartó ökofalu.
<https://felvidek.ma/2011/09/komloska-az-onfenntarto-okofalu/>

Interjú alanyok

- Köteles László, polgármester
 Haluska István, erdőgazdaság vezető, vállalkozó (szörpüzem)
 Pesta Gábor, falugazdász
 Timkó Rita, tanítónő, vállalkozó (gyümölcslé készítés)
 Nagy András, vállalkozó (kecskesajt üzem)
 Popovics László, gazdálkodó (szőlő, szarvasmarha)

11. kép: Kapirgáló tyúkok az udvarban

12.kép: Jellegzetes pince-építmény

13.kép: Kaszálásból hazafelé

TERMÉKMÁRKÁZÁS KOMLÓSKÁN

PRODUCT BRANDING IN KOMLÓSKA

Kovács Csaba József, PhD hallgató, SZIE
Csaba József Kovács, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

A településmárkázás még napjainkban is elsősorban a városokban számít elterjedt tevékenységnek, mert a falvak többségében, főként a szaktudás és az anyagi erőforrások hiánya miatt, nincs lehetőség a település imázsának tudatos alakítására. Komlóska azonban már régóta fejleszti a településmárkát és kétségtelen, hogy ez nagymértékben hozzájárult a község sikerességéhez. Hazánkban Komlóska önkormányzata az első, amelyik a falu nevét tanúsító védjegyként használja, így biztosítja a helyi kézműves termékek megbízhatóságát, az elvárt magas minőséget.

Tanulmányom a helyi önkormányzat falumárka-építésének bemutatásával, a termékmárkázással és a településmárka értékének felmérésével foglalkozik. A kutatómunka egyik fő célja feltárni a falu külső imázsát, ami döntően meghatározza a település márkaerejét. Ennek tudatában megválaszolható, hogy a kialakított arculat összhangban van-e a települést kívülről szemlélők fejében kialakult településimázssal. Másrészt a vásárlási szokások vizsgálata is fontos része a kutatásnak, hiszen az értékelés során kapott eredmények a helyi termékek hatékonyabb piaci pozícionálásában, azok könnyebb értékesítésében hasznosíthatók. Az eredmények tanulsággal szolgálnak azoknak a hasonló települési adottságokkal rendelkező falvaknak, amelyek még csak most kezdenek foglalkozni falumárkázással.

Abstract

Even today, settlement branding is only a widespread activity in cities, because in the majority of villages there is no possibility to consciously shape the settlement's image mainly due to lack of expertise and financial resources. However, the settlement brand has long been developed in Komlóska, and there is no doubt that this has greatly contributed to the success of the village. In Hungary, the local government of Komlóska is the first to use the name of the village as a trademark, thus ensuring the reliability of the local craft products and their expected high quality.

My study covers the issues of the introduction of the local government's trademark building, product branding, and the evaluation of the value of the settlement brand. One of the main goals of the research is to investigate the external image of the village, which has a decisive impact on the brand strength of the settlement. With this in mind, it can be answered whether the created image is in harmony with the image of the settlement developed in the minds of outsiders. The analysis of shopping habits is also an important part of the research, as the results obtained during the evaluation can be utilized in the more efficient market positioning and marketing of local products. Other villages with similar features that are considering village trademarking can learn from these results

Bevezetés

A magyar falukutató táborok hosszú múlttal és gazdag hagyományokkal bírnak. Bár a vizsgálatok a kezdetektől számos tudományterületet érintettek, ezek között a falumarketing még mindig egy kevésbé kutatott témakörnek számít. Ebben nagy jelentősége van több hatótényezőnek. Egyrészt a rendszerváltásig nem volt szükség rá, hiszen a két világháború közötti időszakban a falvakban még nem létezett ilyen jellegű tevékenység. A piaci mechanizmusokat nélkülöző tervgazdaságban pedig nem volt értelmezhető a marketing fogalma (Sikos T., 2009). Másrészt hazánkban a falvak többsége szűkös erőforrásokkal és anyagi lehetőségekkel rendelkezik, nincs kapacitásuk a településmarketing művelésére. Noha erre kétségtelenül nagy szükség lenne, mert az előző korszakokhoz képest helyzetük alapvetően megváltozott.

Napjaink globalizált társadalmi-gazdasági rendszerében a legkisebb községek sem teljesen elszigeteltek és versenyezniük kell egymással az erőforrások megtartásáért, új tőkejavak megszerzéséért vagy a települési termékek eredményes értékesítéséért. A településmarketing szerepe meglehetősen nagy ebben, a falvak életében is, így jelentősége felértékelődött. Azok a települések válnak sikeresek, amelyek felismerik meglévő értékeiket és megfelelően pozicionálják magukat (Nagyné Molnár, 2013). Emiatt a településmárkázás a helyi identitás megerősítésének, a falvak túlélésének egyik fontos eszköze a piacgazdaság keretrendszerében.

Komlóska a rendszerváltás környékén egy elszegényedett, sok magyar községhez hasonlóan, pusztulásra ítélt település volt (Tamás, 2010). A falu ugyanakkor felismerte a helyi értékeit és piacképes településterméket fejlesztett azokból, ami nagymértékben hozzájárult a község megmeneküléséhez, majd fokozatos megújulásához. Mindvégig jelentős hangsúlyt fektetett a településmarketingre a helyi önkormányzat, sőt az elvégzett tevékenységek köre fokozatosan bővült a rendszerváltás óta, ma már a településmárkázásra is kiterjed. A hagyományaiban élő, önfenntartó falu a sikeres vidéki kistelepülések egyik példája lett, számos hazai és nemzetközi elismerést kapott. 2014-ben Európai Falumegújítási Díjban részesült.

Jelen tanulmány Komlóska márkaépítési tevékenységével, a falunév márkaértékének vizsgálatával foglalkozik. A kutatómunkának több célja van. Egyrészt munkámban jó gyakorlatként szeretném ismertetni a komlóscai településmarketing gyakorlatát. Bár a falumarketing területén kétségtelen, hogy sokkal inkább Hollókő számít hazánkban mintapéldának (Odler, 2015), mégis úgy gondolom a komlóscai marketingstratégia a legtöbb magyar falu számára inkább átvehető gyakorlatot jelent. Többségében olyan elemeket tartalmaz, ami más községekben is megvalósítható lehet, amennyiben képes a helyi önkormányzat következetesen, hosszú távon építkezni az adott településen.

A kutatás másik fontos célja a település-márkaerősség felmérése, hiszen a piaci folyamatokat állandóan követni, a marketingstratégiát pedig időközönként változtani, alakítani kell. Feltárásra kerül, hogy milyen a falu elismertsége és imázsa, mely termékcsoportok esetében erős a település piaci pozíciója, összességében mennyire eredményes a település marketingtevékenysége. Ezen célkitűzésen belül fontos feladat annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a folyton változó fogyasztói piacon a termékinálat és a települési marketingstratégia jelenleg mennyire illeszkedik a potenciális fogyasztók igényeihez. A felhasznált kérdőív több, eddig még nem vizsgált témakörrel foglalkozik, ami bővíti ismereteinket a vásárlói piacról és kiegészíti a korábbi kutatási eredményeket.

Az első fejezetben a falumárkázás gyakorlatáról írok a rendelkezésre álló önkormányzati tervdokumentumok, piaci helyzetfelmérések elemzése alapján. Ez a fejezet elsősorban az önkormányzat jelenlegi marketingstratégiájának bemutatására fókuszál. Emellett a fontosabb kutatási előzményekről írok röviden. A következő részben az aktuális piaci helyzet, a márkaerősség felmérése és értékelése történik meg. Bemutatásra kerülnek egyrészt a vásárlói szokások, másrészt a településről kialakult külső imázsról és a településtermékek megítéléséről kapott információk. Kutatómunkám az eredmények összegzésével zárul.

Falumárkázás a helyi önkormányzatnál

A településmarketing a helyi önkormányzat Önfenntartó Ökofalu Konceptiójában (2012) megfogalmazott településfejlesztési céloknak alárendelt eleme. A falukonceptióban a versenyelőnyt jelentő helyi adottságokat és az erre épített célirányokat egyértelműen megjelölték. A különféle települési tevékenységek egy összetett rendszert alkotnak, egymásra épülnek és egymást erősítve működnek. Ebben a rendszerben egyfelől a marketingkommunikáció szerepe, hogy elősegítse a falu megfelelő piaci pozicionálását és megerősítse reputációját. Másfelől a falumárkázás is egy kiemelten fontos tényező, egy olyan marketingeszköz, ami ezt a tevékenységet hatékonyan képes támogatni. Külön értéke a falunak, hogy törekszik arra, hogy a külső és a belső imázsa szinkronban legyen, azaz a külső célcsoportok felé épített arculat szinkronban legyen a községben élők településképeivel.

Komlóska története szorosan összekapcsolódik a Zemplénnel. Egyrészt a gazdag élővilág, a mezőgazdaság és a bányászati kincsek megélhetési lehetőségeket nyújtottak a községnek. Másrészt sorsát meghatározta a völgyi fekvés, ami az itt élő embereket elszigetelte a környező településektől. A földrajzi zártság a megélhetési lehetőségeket is korlátok közé szorította. A létért folytatott harc ma is a település identitásának fontos része. Az önkormányzat felismerte a Zemplénnel, az önellátással, a ruszinsággal, a vallásossággal és a szorgalommal kapcsolatos pozitív asszociációkat, ezért a község marketingkommunikációja nagymértékben épít ezekre az elemekre. Ezt jól mutatja a településszlogen, a meghirdetett helyi rendezvények, programok tematikája, valamint a médiafelületeken történt sajtómegjelenése is.

Számos tanúsító védjeggyel ellátott helyi termék és szolgáltatás fejlesztése történt meg, került bevezetésre az elmúlt hat évben. Egyrészt a helyi önkormányzatnál beszerezhető címkézett póló, bögre, íróeszköz, amelyek kiválóan alkalmasak promóciós célra, hiszen népszerűsítik a települést és megerősítik a településhez való kötődés érzését, mind a látogatókban, mind pedig a helyiekben. Komlóska az elmúlt években egyre gyakrabban jelenik meg a köztudatban úgy, mint turisztikai termék, ezért fontos termékcsoporthoz tartoznak a Komlóscai-medence biológiai sokféleségén, a szép tájon, az egyedi épített környezeten és sajátos ruszin hagyományokon alapuló falusi turizmushoz köthető szolgáltatások. Ugyanakkor a falumárkázásnak kiemelt jelentősége van a gazdálkodásra épülő, minőségi kézműves élelmiszerek esetében is, ezért a turisztikai szolgáltatásokat és a helyi élelmiszerek csoportját vizsgálom alaposabban a tanulmányomban. Végül megkülönböztethető a telephely-szolgáltatások csoportja, amelyeket a vállalatoknak kínál az önkormányzat. Ez a szolgáltatás-típus elsősorban az alacsony ingatlanárak és a kedvező települési adók miatt lehet versenyképes a piacon. Komlósán többek között még helyi mobilflotta szolgáltatás is elérhető. A falunév tanúsító védjegyként történő felhasználásának lehetőségeit azonban az elsősorban cégeknek szóló szolgáltatások esetében nem vizsgálom a falukutató munkám során.

Komlósán minden hónapban rendeznek programokat, de vannak állandó jelleggel elérhető látványosságok és turisztikai szolgáltatások is. Ezek között érdemes megemlíteni a minden

évben megrendezésre kerülő Vidéki Filmnapokat, a havi rendszerességgel megrendezett Zempléni Gondolatok előadássorozatot vagy a Világ Királynője Engesztelő Mozgalmat. A Komlóska Erdei Óvoda és Iskola, a Ruszin Tájház és a Sólyomvár-lak egész évben várja az ide látogatókat. A kereskedelmi forgalomban megtalálható, tanúsító védjegyet használó helyi termékek jelenleg a gyümölcs- és zöldségalapú kézműves élelmiszerekre (lekvár, cékla, szörp, natúr levek), az alkoholtartalmú italokra (gyümölcspálinka, bor), a tejtermékekre (kecskesajt, joghurt), valamint a mézre terjednek ki.

Az önkormányzat szerepe meghatározó több szempontból is. Egyrészt jelentős a felvevőpiaca a márkázott helyi termékeknek, hiszen a közintézményekben a komlóscai termelők alapanyagaiból főznek. Másrészt a védjegyet használó termelőknek a temékpálya minden szakaszában szigorú minőségi elvárásoknak kell megfelelniük és a márkának megfelelő egységes arculatot kell használniuk a kézműves élelmiszerek kisserelésein. Ugyanakkor a helyi önkormányzat tisztában van azzal, hogy egy kis falunak megvannak a maga korlátai, ezért már a kezdetektől térségi szintű együttműködésben gondolkodott. A komlóscai önkormányzat vezetésével (70%-ban alapító tag) 2011-ben létrejött a Zempléni Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszter, aminek az elsődleges szerepe, hogy egybefogja és koordinálja a térség vállalkozásait, kistermelőit, őstermelőit. A kooperáció elsősorban a termékfejlesztés, kutatás, tervezés és marketing feladatokat érinti. A klaszter jelenleg még nem képes igazán betölteni térségi szinten a szerepkörét, hiszen a komlóscai termékek adják a tagok és a márkázott termékeknek is a döntő hányadát, a többi településről származók száma elenyésző, az együttműködési szint alacsony. Tanulmányok készíttetése, piacfelmérés és az egységes arculat megtervezése, bevezetése köthető a klaszter eddigi tevékenységéhez. Interneten is elérhető a szervezet, a honlapon a fontosabb tudnivalók mellett vásárlásra is van lehetőség. 2018-tól a komlóscai termékeknek saját webáruháza is van, ami az önkormányzati honlapról is elérhető. Tervezik a webáruház további fejlesztését, a kínált termékek körének bővítését. Emellett a 2010-ben létrehozott Magyar Piac Szövetkezet zempléni mintaprogramján keresztül törekszenek a klasztertagok minél több hagyományos értékesítési helyszínt találni az élelmiszereknek. 2018-tól a komlóscai helyi termékek népszerűsítésében Herczeg Zoltán divattervezővel stratégiai együttműködési megállapodást kötött a település.

A Zempléni klaszter a tagok profiljának megfelelő témában átfogó piacelemzési, marketing és marketingstratégia tanulmányt készíttetett el. A piackutatás során személyes találkozásokat követően, felmérték a klasztertagok termelési lehetőségeit, majd a potenciális terméktípusok piaci helyzetét is figyelembe véve, javaslatokat tettek a tagok üzleti működésére és hatékony marketingstratégiát készítettek el részükre. Bár a tanulmány a Zempléni termékek piaci helyzetével foglalkozik, a komlóscai klasztertagok nagy taglétszáma miatt az eredményeket elsősorban ők tudták hasznosítani. A részletes vizsgálatok elsősorban a gyümölcsalapú kézműves élelmiszerekre terjedtek ki, de a kutatás számos általános témával is foglalkozott mind a helyi termékekre, mind pedig a vásárlókra vonatkozóan. A kérdőíves felmérés országos szintű volt, ami után összesen 1247 db értékelhető válasz kiértékelése történt meg. Ezeket online és személyes megkérdezéssel gyűjtötték össze. A 2012-ben megjelent tanulmány reprezentatívnak tekinthető, ez adja jelenleg is a legtöbb és legértékesebb kutatási eredményeket a témakörben, mivel azóta nem készült ilyen széleskörben végzett piacfelmérés a helyi kézműves élelmiszerekkel kapcsolatosan. Ugyanakkor az azóta eltelt 6 év már elegendő időtáv ahhoz, hogy mind a termelői oldalon, mind pedig a fogyasztói piacon lényeges változások következzenek be.

Emellett említésre érdemes egy nem reprezentatív felmérés, ami a kézműves termékekkel kapcsolatos vásárlói magatartást vizsgálta Kelet-Magyarország női vásárlóinak körében. Ebből

tudományos diákköri pályamunka (2013), majd tudományos cikk készült (Dogi et al. 2014). A kutatómunkában felhasznált 479 db értékelhető válasz már elegendő volt ahhoz, hogy a szerző szocio-demográfiai jellemzők és a vásárlási szokások között összefüggéseket vizsgálhasson matematikai-statisztikai módszerekkel. A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a védjegy kialakítása kiemelt jelentőségű a helyi termékek sikeres értékesítésében. Ugyanakkor a szerző kiemeli azt is, hogy a magyar piac rendkívül árérzékeny, ezért a minőség biztosítása önmagában még nem lehet garancia a termékek versenyképességére.

2010-ben, az Acta Regionis Rurum tudományos folyóirat Komlósikáról megjelent kötetében több javaslat is olvasható Zemplén térség természeti értékeinek turizmusban történő lehetséges felhasználási módjára (Solt, 2010). Ezeknek a felvetéseknek egyrésze azóta megvalósult, jelentős fejlesztések történtek az említett tevékenységek esetében. Például a helyi gyümölcsökből előállított kézműves élelmiszertermékek értékesítésének tekintetében. Másrésze tervezési fázisban van. Ilyen elképzelés a Solymos-várrom bevonása a térségi turisztikai desztinációk közé. A történelmi várrom felújítása remélhetőleg a közeljövőben megtörténik.

Ugyancsak 2010-ben publikálásra került egy tanulmány, ami a Zemplén falusi turizmusának helyzetét általánosságban vizsgálja meg (Szabó, 2010). A munka alapjául 2002-ben és 2010-ben felvett adatok szolgáltak, így a felmérési eredmények már nem tekinthetők egészen frissnek. Ennek ellenére összességében még napjainkban is egy értékes, a helyi önkormányzat és a vállalkozók számára is jól felhasználható kutatási anyagnak számít. Még akkor is, ha a vizsgált települések között nem szerepelt Komlóska, hiszen a települési adottságok sok környező településsel hasonlóságot mutatnak. A kutatómunka legfontosabbnak tekinthető megállapítása, hogy megvalósíthatónak tartotta a térségben a falusi turizmusra nagy mértékben építő, önfenntartó ökotelepülés kialakítását, működtetését. Jelenleg az önfenntartó ökotelepülés koncepciója és a turizmus fejlesztése kiemelt stratégiai irányzata a komlósikai önkormányzatnak (Köteles, 2016).

Anyag és módszer

Kutatásomban arra voltam kíváncsi, hogy a nem Komlósikán élő, de Komlósikát ismerő, róla véleményt formálni képes hazai közönség milyen módon ítéli meg a települést. Összesen 14db előre meghatározott Facebook csoportban volt elérhető a kutatáshoz felhasznált kérdőív a Google online, önkitöltős felületén. 103 db kérdőív érkezett vissza 2018. szeptember 2-a és 10-e között. Nincsenek különbségek az egyes kérdések válaszadási hajlandóságában, mert a kérdőív csak teljesen kitöltött állapotban volt elküldhető. Fontos szempont volt a csoportok kijelölése során az is, hogy azok ne legyenek köthetők egy szabadidős tevékenységhez sem, hiszen az befolyásolhatta volna a kérdőívben szereplő több kérdésre adott válasz összetételét is. Azok az emberek kerültek megszólításra, akik már hallottak Komlósikáról, tehát valamilyen kialakított benyomásuk már a kérdőíves felmérés előtt is volt a településről. A kutatási eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak, azok csak a vizsgálatok során felhasznált mintára vonatkoztathatók. Az alacsony elemszám nem tette lehetővé, hogy összetett matematikai-statisztikai eljárások kerüljenek alkalmazásra, ezért a vizsgált minta elemzése az általánosan elterjedt, egyszerű leíró statisztikai módszerekkel történt meg.

Az eredmények alkalmasak arra, hogy segítségükkel meghatározhatók legyenek a további piackutatási irányok és pontok a falu számára, amelyeket érdemes lehet részletesebben, egy ennél nagyobb volumenű, reprezentatív felmérés keretein belül megvizsgálni. A kérdőíves minta értékelése során ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az internetes válaszadók

demográfiai jellemzői számos esetben jelentősen eltérnek a teljes lakosságtól, hiszen több mutató is kedvezőbb, mint az országos átlag. Ez azonban nem jelent problémát, még előnyös is, hiszen éppen ők adják a potenciális bázisát a fogyasztói célpiacnak.

Ami a válaszadók jellemzőit illeti, a minta többségében nőkből áll (66%), ami részben köszönhető annak, hogy a magyar társadalomban a nők többen vannak, mint a férfiak. Másrészt a válaszadási hajlandóságuk is általában magasabb. Ezen kívül felülreprezentált a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is (68%). Ezzel szemben a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya alig több, mint 30%, az alapfokú végzettségűek aránya pedig a 2%-ot sem éri el. A válaszadók több, mint a fele 30-50 év közötti (50,5%), míg a 30 év alattiak (25,2%) és az 50 év felettiak aránya (24,3%) volt, így a középkorúak létszámának nagyjából felét teszik ki együtt. A háztartás jellemző típusa (59,2%) a család volt, ennél jóval kevesebben voltak a két vagy többszemélyes, de nem családban élők (26,2%), az egyedül élő válaszadók pedig a teljes minta 14,6%-át adták. A lakóhely szerinti megoszlás is sajátos, mivel a kérdőíves megkérdezésre kijelölt FB csoportok, egy országos hatókörű közösség kivételével, mind Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez, ezen belül is többségében Miskolchoz köthetők. Ez a szegmentálás ugyancsak ésszerű véleményem szerint, hiszen a potenciális vevők számát, mind az egy főre eső vásárlóerő nagyságát tekintve Miskolc lényegesen jobb helyzetben van, mint a környező települések. Fontos tényező az is, hogy Komlóska ismertsége vélhetően a hozzá földrajzilag közel eső térségekben a legnagyobb. A felmérés körülményeinek tudatában így nem jelent meglepetést, hogy a válaszadók 4/5-e (79,4%) Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lakik. Emellett az is megállapítható az összesített adatokból, hogy a kitöltők közel 55%-a Miskolcon él. Kiugróan magas volt emellett még a Budapesten élők aránya is (12,7%). Bár a többi település összességében a minta harmadát teszi ki (33,3%), egyenként nem jelentős a részesedésük, nem haladja meg a néhány százalékot egyik esetben sem. A város jogállású településeken élő válaszadók aránya jóval meghaladja az országos átlagértéket, 88,3%.

A falu megítélése és turisztikai programlehetőségek

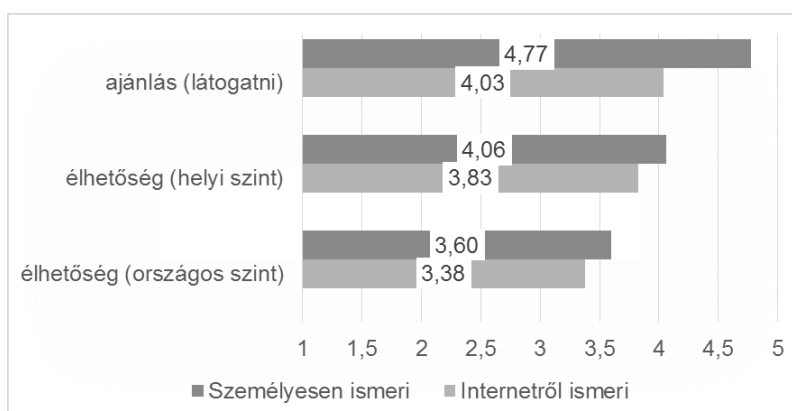
A válaszadók 93,2%-a jár szórakozni, többségük legalább havonta egyszer, vagyis rendszeresen (51,4%). A felmérés kiterjedt arra is, hogy milyen típusú programokat látogatnak az egyes alkalmak során, amelyek igen vegyes képet adnak. Az eredmények azt mutatják, hogy a legnépszerűbb a túrázás, természetjárás (53,4%) kategória volt. Ezt követte a kultúra, hagyományörzés (43,7%), valamint a vásár (45,6%) közel azonos értékekkel. A legalacsonyabb értékeket a wellness, aktív pihenés (35,9%) és a fesztivál, koncert (35,9%) kapták. Fontos megjegyezni, hogy az eredmények esetében a 30-50 éves korosztály túlsúlya tükröződik vissza, akiknek nyilvánvalóan másféle igényeik vannak, mint a 30 év alatti korosztálynak, vagy az 50 év felettieknek. Ugyanakkor ez az a korosztály, amelyik jellemzően családos, többségében gazdaságilag aktív. Az ő megnyerésük kulcsfontosságú.

Komlóskaival kapcsolatban a megkérdezettek 34%-a személyes tapasztalat, 28,2% az internet alapján, 23,3%-a ismerős révén, 14,6% pedig egyéb, nem megnevezett csatornán keresztül alakította ki véleményét. A személyes tapasztalattal rendelkező megkérdezettek és a falut az internet alapján megismerő válaszadók értékelése eltért egymástól (1.ábra).

Az 1.diagramról leolvasható, hogy általánosságban mindkét csoport jó véleménnyel van a településről, hiszen az értékelők döntő többsége szívesen ajánlaná az ismerősének a települést látogatás céljából. A falu élhetőségét tekintve már mindkét csoport rosszabb osztályzatokat adott ennél, ugyanakkor összességében ezek az értékek is jónak tekinthetők. A környező

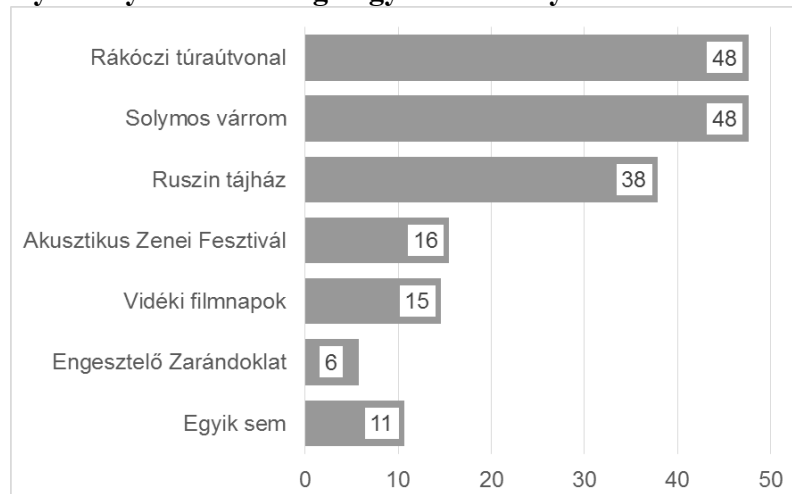
településekhez képest az inkább jónak számító 4-eshez közelít az átlagos megítélése a település élhetőségének. Az országos szinthez viszonyítva már rosszabb, de még mindig a közepes megítélésnél jobbnak számító 3,5-hez közelítő. Mindhárom kérdés esetében megállapítható, hogy azok az emberek, akiknek személyes tapasztalata van Komlós-kával kapcsolatban magasabbra értékelték a települést, mint azok, akik csak az interneten keresztül hallottak róla. Noha ilyen elemszám mellett nehéz messzesemenő következtetéseket levonni, mindenesetre ez arra utalhat, hogy többségében az előzetes várakozásaiknál többet nyújt a település az idelátogatóknak.

1. ábra: A falu megítélése a válaszadók véleménye alapján (1-legrosszabb; 5-legjobb)

Forrás: kérdőíves felmérés alapján (2018), szerkesztette a szerző

2. ábra: Melyik helyi nevezetesség vagy rendezvény érdekli az alábbiak közül? (%)

Forrás: kérdőíves felmérés alapján (2018), szerkesztette a szerző

Emellett rákérdeztünk arra is, hogy a megkérdezettek véleménye szerint mi az, amiről a leginkább ismert a település, és mi az a tényező, ami ténylegesen meghatározó jelentőségű a település életében. Az alacsony elemszám miatt érdemi következtetést nem tudunk levonni a feleletekből, de érdemes kicsit nagyító alá venni. Mindkét esetben messze a legnagyobb arányban a szép tájat jelölték meg a válaszadók (51,5%; 57,3%). A falumegújítás (14,6%; 20,4%), a ruszinság (12,6%; 15,5%) és a turizmus (7,8%; 3,9%) a válaszokban kevesebbszer jelent meg, így ezek az ismertségben, valamint a település meghatározó jellegére vonatkozóan kevésbé tűnnek meghatározónak. Az adóparadicsom (13,6%; 2,9%) válaszlehetőségnél látható eltérés mutatkozik az ismertség és a tényleges jelenlét megítélésében. A válaszadók döntő

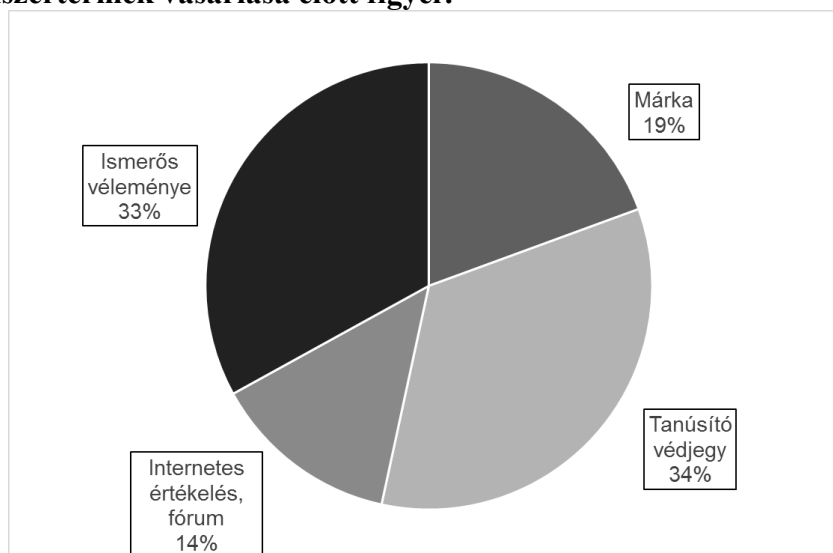
többsége úgy gondolja, hogy a falu sokkal inkább ismert az adókedvezményeiről, mint amennyire ez ténylegesen meghatározza a település mindennapjait.

Fontos megvizsgálni a helyi programlehetőségek népszerűségét is (2. ábra). A 2. ábra alapján egyértelműen látható, hogy a válaszadók körében a Rákóczi túraútvonal és a Solymos várrom számít a legnépszerűbbnek (47,6%-47,6%). Kissé leszakadva az előbbi kettőtől, de még mindig magas értéket kapott a ruszin tájház is (37,9%).

Ezek az eredmények megegyeznek a válaszadók fő érdeklődési körével és arra utalnak, hogy érdemes lehet a természettel, kultúrával kapcsolatos látványosságok további fejlesztését megfontolni. A korábban megjelent, zempléni turizmussal foglalkozó tanulmányok főbb következtetései összhangban állnak ezzel a megállapítással. De lényegében ez tükröződött a 2010-es lakossági felmérés falusi turizmus jövőjét célzó vizsgálati eredményeiben is (Molnár M. – Zala V. 2010)

A helyi élelmiszerek vásárlási vizsgálata

3. ábra: Melyik a legfontosabb szempont az alábbiak közül, amit egy új élelmiszertermék vásárlása előtt figyel?

Forrás: kérdőíves felmérés alapján (2018), szerkesztette a szerző

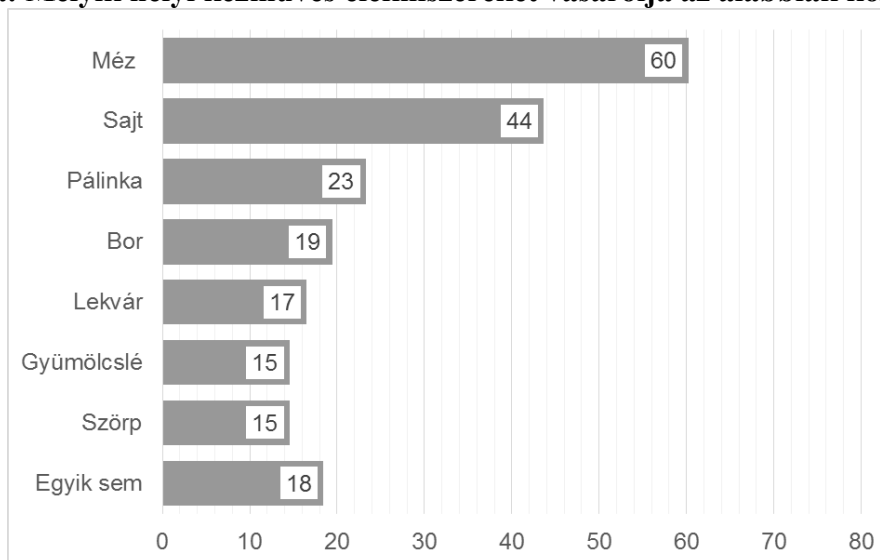
Csaknem minden válaszadó, a minta 95,1%-a, vásárol helyi élelmiszereket a háztartásában. Közöttük rendszeresen, vagyis havonta legalább egy alkalommal, a kérdőívet kitöltők 3/5-e (60,2%) vásárol ezekből a termékekből. A válaszokból az is kiderült, hogy a megkérdezett vevők 78,6%-a kizárólag hagyományos (offline) értékesítési csatornákon keresztül szerzi be az élelmiszertermékeket. A kérdőíves minta internetes felvételének módja, valamint a demográfiai összetétel miatt, feltételezhetően az országos átlag ennél kedvezőtlenebb. Összességében megállapítható, hogy bár az értékesítés súlypontja a hagyományos csatornákon van, az interneten is élelmiszert vásárlók aránya (21,4%) már jelentősnek számít a mintában. Az is tény, hogy a napi fogyasztási cikkek (FMCG) piacához tartozó élelmiszer-termékek jelenleg az egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata az elektronikus kereskedelemnek, így ezek az arányok várhatóan már néhány éves távlatban is nagymértékű növekedést mutatnak majd.

Tanúsító védjegyre vonatkozó kérdések is szerepeltek a kérdőívben (3. ábra). Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók vásárlói döntésében fontos befolyásoló tényező, hiszen nagy szerepe van egy termék előzetes megítélésében. A vevők nagyjából harmada (34%) figyeli elsősorban a tanúsító védjegyet egy új élelmiszer megvásárlása esetén, míg közel azonos arányban (33%) inkább az ismerősök véleményére hagyatkoznak. Ennél lényegesen kevesebben figyelnek a kereskedelmi márkajelzésekre (19%), valamint az internetes fórumokra, értékelési rendszerekre (14%). A megkérdezett vásárlók 93,2%-a hajlandó az átlagos értékesítési árnál többet fizetni egy megfelelő minőséget garantálni képes, védjeggyel ellátott termékért.

Ugyanakkor az összes kitöltő csupán 13,6%-a fizetne akár 25%-al is többet a védjeggyel címkézett élelmiszerért cserébe. A korábbi felmérések eredményeivel egyetértve, változatlanul azt lehet állítani, hogy rendkívül árérzékeny a magyar fogyasztói piac, ami jelentős korlátokat jelent a minőségi termékek előállításánál.

A felmérésben szerepeltek kérdések arra vonatkozóan is, hogy milyen helyi termékeket szoktak vásárolni a válaszadók. A válaszlehetőségek között célzottan olyan élelmiszerek szerepelnek, amelyek a legtöbb termelői piacon jelen vannak. Ezek a termékek Komlósán is beszerezhetők és a település nevével címkézve árusítják (4. ábra).

4. ábra: Melyik helyi kézműves élelmiszereket vásárolja az alábbiak közül? (%)

Forrás: kérdőíves felmérés alapján (2018), szerkesztette a szerző

Az eredmények elgondolkodtatók abban az értelemben, hogy kiugróan magas arányban jelölték be a méz (60%) és a sajt (44%) válaszlehetőségeket. A faluban jelenleg egyértelműen a gyümölcsalapú készítmények számítanak a legjelentősebb élelmiszertermékeknek, amelyek relatíve alacsony értékeket kaptak (15-17% között) a válaszadóktól. Nyilvánvalóan ez nem azt jelenti, hogy a gyümölcskészítményeknek ne lenne meg a fizetőképes vásárlói piaca. Különösen azért is, mert a versenyképes termelésnek megvannak a feltételei a településen minőségi termékeket tudni kínálni a termelők a vásárlóknak ezekből az élelmiszerekből. Ugyanakkor az eredmények alapján kijelenthető, hogy a lehetőségekhez mérten érdemes lehet az előbb említett termékekkel a jövőben többet foglalkozni, a termékportfólióban nagyobb hangsúlyt fektetni rájuk.

Összefoglalás

Komlóska termékmárkázási tevékenysége 2010-et követően válik a falumarketing meghatározó elemévé. Megállapítható, hogy a település sikeresen végzi ezt a feladatát és jó gyakorlatként szolgálhat számos magyar vidéki kistelepülésnek. Ugyanakkor a falu még fejlődési szakaszban van, nem sorolható az olyan érett településmarketinget végző községek közé, mint a falukutató-szemináriumunkon már szintén vizsgált Hollókő. A kutatási eredmények visszaigazolták a tanúsító védjegy használatának szükségszerűségét, a lehetséges piaci irányok pedig a korábbi munkák főbb megállapításaival összhangban állnak. Mindemellett a tanulmány a falu megítélésével és a helyi kézműves élelmiszertermékek fogyasztási szokásaival kapcsolatban meglévő ismereteket tovább bővítette.

Irodalomjegyzék

- Molnár M.- Zala V.* (2010): Komlóska problématerképe *Acta Regionis Rurum* 4. pp-59-68
- Nagyné Molnár M.* (2013): Terület és térségmarketing /Elméleti jegyzet/. Debreceni Egyetem, AGTC, Debrecen. p. 127
- Szabó B.* (2010): A falusi turizmus helyzete és ökonómiai értékelése zempléni településekben In: *Gazdálkodás* 54. 6. pp. 620-633.
- Dogi I.* (2013): Zempléni gyümölcsalapú kézműves élelmiszerek fogyasztói magatartásának vizsgálata a nők körében. TDK-dolgozat, Debreceni Egyetem.
- Dogi I. – Nagy L. – Csipkés M. – Balogh P.* (2014): Kézműves élelmiszerek vásárlásának fogyasztói magatartásvizsgálata a nők körében In: *Gazdálkodás* 58. 2. pp. 160-172.
- Sikos T. T.* (2009): A marketingföldrajz kialakulásáról és feladatairól In: *Magyar Tudomány* 170. 6. pp. 642-706.
- Solt P.* (2010): Komlóska geológiája és természeti értékei In: *Acta Regionis Rurum* 4. pp. 18-25.
- Tamás E.* (2010): Bevezető gondolatok In: *Acta Regionis Rurum* 4. pp. 7-14.
- Köteles L.* (2016): A vidék fennmaradásának (jövőjének) stratégiai feltételei és lehetőségei az önkormányzatok nézőpontjából, Komlóska. p. 131
- Oddler L.* (2015): Hollókő marketingszempon্তু elemzése, marketingkommunikációs eszközeinek vizsgálata In: *Acta Regionis Rurum* 9. pp. 64-71.

Egyéb források

- T.M.B. Hungary Kft. (2012). Önfenntartó Ökofalu Konceptió – A „Komlóska modell” és kiterjesztése. p. 55
- Zempléni Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszter szervezeti és szakmai fejlesztése (2012). Piacelemzés és marketing és marketingstratégia készítés. p. 155
- Komlóska, a hagyományaiban élő önfenntartó ökofalu. Utolsóból első (2018).
1. Komlóska település hivatalos honlapja: www.komloska.hu (letöltés dátuma: 2018.08. 30.)
2. Zempléni Helyi Termék Kft. hivatalos honlapja: www.zempleni.hu (letöltés dátuma: 2018.08.30.)

Interjú

Köteles László – Komlóska polgármestere

KOMLÓSKA KÖZSÉG MINDENNAPJAI KÖZLEKEDÉSFÖLDRAJZI SZEMPONTBÓL

TRANSPORT GEOGRAPHICAL ASPECTS IN THE DAILY LIFE OF KOMLÓSKA

Nagy János, a SZIE (GTK-GAM) korábban végzett hallgatója
János Nagy, formerly graduated student of SZIU, Gödöllő, Hungary

Absztrakt

Jelen tanulmány Komlóska község közlekedésföldrajzi helyzetének elemzésére vállalkozik, melynek során bemutatásra kerülnek a piciny zempléni zsákfalu földrajzi adottságai, kapcsolódási pontjai a térség vérkeringéséhez és közlekedési hálózatához. A kérdőíves felmérés eredményei és empirikus megfigyelés alapján kerültek feltárásra a település tömegközlekedési körülményei, lakóinak utazási szokásai, illetve térkapcsolatai.

Abstract

This study aims to create the transport geographical profile for the village of Komlóska located in Borsod-Abaúj-Zemplén County, North-East Hungary. The study introduces and analyses the transport geographical profile of this isolated mountain-village, as well as local inhabitants' spatial relations.

Bevezetés

A térképre pillantva egy Komlóska-hoz hasonló hegyvidéki zsákfalu közlekedési helyzetének elemzése nem feltétlenül szokott sok meglepetést tartogatni. Adott egy légvonalban közel fekvő központnak tekinthető város, amely a falutól hosszú, keskeny, gyér forgalmú erdei úton közelíthető csak meg. Autópálya, főút, vasút mind messze elkerüli a falut. A csökkenő lélekszámú, elöregedő település forgalmi árnyékban, hegyekkel, erdőkkel körülölelve fekszik. A felületes szemlélődés alapján minden alap meglenne arra, hogy egy elmúlóban lévő kistelepülés sajnálatosan átlagos képét fessük fel. Vajon miben más Komlóska? Rá tud-e cáfolni a hozzá hasonló adottságokkal rendelkező észak-magyarországi aprófalvak sztereotípiájára? Van-e potenciál a község földrajzi zártságában? Az eddig felsoroltakon kívül és a már eddig látott adottságok ismeretében a további kérdésekre kerestem a választ:

- Hogyan értékelhető Komlóska megközelíthetősége közúton és tömegközlekedéssel?
- Mi változott 2010 óta, amikor a SZIE hallgatói először végeztek Komlóska faluszeminariumi kutatást?
- Mely környező települések játszanak szerepet Komlóska közlekedésében?
- Milyen utazási és ingázási szokásokkal rendelkeznek a község lakói?
- Milyen földrajzi irányokba mutatnak a komlóscaiak térkapcsolatai?
- Sárospatak, mint szomszédos kulturális és járásközpont mellett vannak-e más falvak-városok, amelyek érdemi vonzást gyakorolnak a kis zempléni településre?
- Milyen jövőkép tárul elénk Komlóska közlekedésföldrajzi helyzetét vizsgálva?

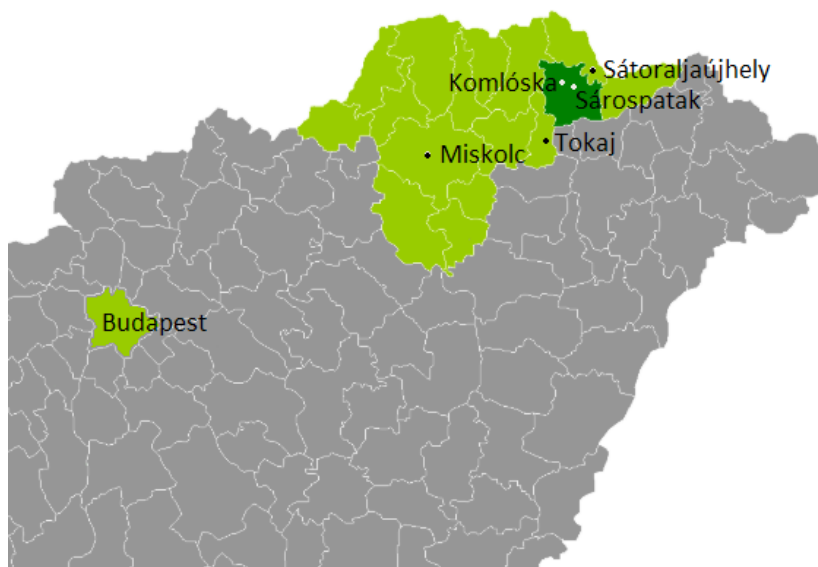
Anyag és módszer

Munkám során felhasználásra kerültek az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer TSTAR adatbázisának témához kapcsolódó statisztikai adatai. A község megközelíthetőségére vonatkozóan a közúton mért távolságokat a jelentősebb környező városoktól internetes útvonaltervező segítségével végeztem. Az így kapott eredmények pedig gépjárművel történő „valós tesztelés” során is validálásra kerültek. Kutatásaim alapját az autóbuszjárat-összeköttetések és a vasúti menetrend vizsgálata, illetve a Faluszeminárium résztvevői által 2018-ban készített kérdőívek eredményei képezték. Az autóbuszjáratok elemzéséhez a Volán Egyesülés, míg a vasúti közlekedés vizsgálatához a MÁV Zrt. interneten elérhető online menetrendi adatait használtam. A település közlekedési infrastruktúrájának állapotáról a helyi lakosság kérdőívezése mellett terepbejárás alkalmával is meggyőződtem. Ez a kutatási téma magában foglalja a községi lakosok utazási szokásainak, térkapcsolatainak feltárását is.

Komlóska elhelyezkedése, fekvése

Komlóska a Sárospataki járás harmadik legkisebb lélekszámú települése Borsod-Abaúj-Zemplén megye észak-keleti részén, mely Sárospataktól északnyugati irányban, a Zempléni Tájvédelmi Körzet déli határán helyezkedik el (1. térkép). Közigazgatási területét Háromhuta, Erdőhorváti, Tolcsva, Bodrogolaszi, Sárospatak, Hercegkút és Makkoshotyka települések határolják.

1. térkép: Komlóska község elhelyezkedése Északkelet-Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sárospataki járásban

Forrás: saját szerkesztés (2018).

Tájföldrajzi értelemben a Komlóscai medence névadó települése, amely egy önálló kistájat képez a Tokaj-Zempléni hegyvidék Háromhutai kistájcsoportjában. A medence tengerszint feletti magassága 220-300 méter, melyet további 150-250 méter magasságban ölelnek körül a peremhegyei (Barlang-hegy, Tölgyes-bérc, Mogyorós-tető, Borz-hegy, Nagy-Papaj, Hollós-tető, a Pusztavár, és a Szkalka.)

A település szerkezetét és arculatát a domborzati sajátosságok mellett a vizei is nagymértékben meghatározzák. Komlóska községen szinte teljes hosszában végigfut a Nagy-Egres patak, melybe az Óvoda köznél fut bele a Gyuri patak. Emellett szintén Komlósán gyűjti össze a Nagy-Egres patak a Papaj és Felső Pudinka forrás, továbbá a Hollós patak, Sárkány és Meszes források vizeit is (Dövényi 2010).

A fent említett domborzati és vízrajzi adottságai következtében számos kiépített, vagy részben kiépített vizesárok, víznyelő, patakhíd, áteresz színesíti a település épített környezetét.

Komlóska megközelíthetősége

Közúton a járásközpont Sárospataktól mintegy 24 km-re érhető el a 37-es főútról Erdőhorváti felé letérve a 3716-os sz. változó szélességű közúton, majd Erdőhorvátiban a 37134-es számú keskeny szélességű, változó minőségű, de karbantartott bekötőúton érhetjük el végpontként Komlósát.

Közlekedési szempontból zsáktelepülésről beszélhetünk, ahonnan a keskeny bekötőút kivételével csak szövevényes erdei utakon közelíthető meg a szomszédos Herceghút, Makkoshotyka vagy Háromhuta. Bár közigazgatásilag a település Sárospatakkal is határos, a csupán 13 km-es erdei és mezőgazdasági utakon leküzdendő távolság személygépjárművel lassú és nehézkes.

Bár a községet közigazgatásilag hat település határolja, térkapcsolatilag csak a délnyugati irányban közúton „nyílik ki” Erdőhorváti, Tolcsva, majd onnan Sárospatak felé. Az 1. táblázat tájékoztatásul gyűjti össze néhány fontosabb környékbeli, vagy a megkérdezett helyiek által nagytérsegi szempontból fontosnak vélt település Komlósától mért távolságát.

2. táblázat: Néhány fontosabb térségbeli település Komlósától mért közúti távolsága

Település	Komlósától közúton mért távolság (km)	Komlósától közúton mért távolság (forgalom nélkül) (perc)
Miskolc	71,8	67
Nyíregyháza	66,4	69
Olaszliszka	15,6	19
Sárospatak	45,2	36
Sátoraljaújhely	34,8	34
Szerencs	35,9	32
Tokaj	41,7	41
Tolcsva	8,6	11

Forrás: Google Térkép (2019) alapján saját szerkesztette Nagy J.

Komlósának nincs közvetlen vasúti kapcsolata. A vonatközlekedés lehetőségét a falutól mintegy 12 km-re, a közigazgatásilag Vámosújfalú területén elhelyezkedő Olaszliszka-Tolcsva nevet viselő vasútállomás jelenti. A 80-as sz. vasúti fővonal önmagában kielégítő tömegközlekedési kapcsolatot teremt Sárospatak-Sátoraljaújhely, illetve Szerencs, Miskolc, Budapest irányába.

Az útviszonyok értékelése Komlósán

A gödöllői Szent István Egyetem hallgatói és oktatói 2018-ban Komlóska teljes lakossága mintegy 40%-ának részletes véleményét ismerték meg kérdőíves felmérés segítségével. Az így

gyűjtött információk a falubeliek közlekedési szokásait, utazással kapcsolatos véleményét is reprezentatívan tükrözik.

1. ábra: Az útviszonyok értékelése a komlóscaiak szemében (2018).

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

Egy település mindennapi életét alapvetően határozza meg a közúti elérhetősége, mely témában a komlóscai lakosok is határozottan véleményt formáltak (1. ábra). A válaszadók több, mint háromnegyede (76%) adott 3-as, vagy annál rosszabb osztályzatot a falu közúti elérhetőségére (3-as: 49%, 2-es: 17%, 1-es: 10%). A komlóscaiak által adott 2,83-as átlagos osztályzat azt jelzi, hogy a falu lakosai realisztikusan értékelik a község forgalmi helyzetét (a keskeny, változó minőségű bekötőúttal létrejött közúti kapcsolatot, illetve a Sárospatak irányába történő közvetlen közúti összeköttetés hiányát). A kis számú lejegyzett szóbeli értékelés tükrében a komlóscaiak mégis pozitívként tartják számon, hogy az elmúlt években javult a közúti összeköttetés minősége.

Komlóska, mint „különleges adottságokkal rendelkező zsákfalu” a közlekedési infrastruktúrát meghatározó számok tükrében.

A gödöllői Szent István Egyetem hallgatói és oktatói már 2010-ben is végeztek faluszeminárium kutatásokat a településen (Molnár M. Zalai V. 2010). A közlekedési infrastruktúrára vonatkozó akkori alapadatokat összevetve a jelenleg elérhető legfrissebb települési szintű KSH-statisztikákkal számos érdekes, sőt szokatlan megállapítást tehetünk (2.táblázat).

Látható, hogy a település legtöbb statikus közlekedésföldrajzi jellemzője, úgy mint települési terület méret, állami közutak hossza és területe, nem vagy a statisztikai hibahatáron belül változtak. Az Önkormányzat által kezelt közterületek tekintetében sem mutatnak lényegi változást a számok, ám 2010 és 2017 között mintegy 15%-kal nőtt az Önkormányzat kezelésében álló kiépített út és köztér hossza, míg érdemes megjegyezni, hogy a rendelkezésre álló KSH-adatok alapján a kiépített utak és köztér területe csupán másfél százalékkal emelkedett (2.táblázat).

2. táblázat: Komlósikára vonatkozó közlekedési alapadatok (KSH, TEIR 2019)

Év	2010	2017	Változás (%)
A település területe (hektár)	2986	2987	0,0
Állandó népesség (fő)	314	273	-13,1
Benzinüzemű személygépkocsik száma (db)	88	91	+3,4
Gázolajüzemű személygépkocsik száma (db)	41	90	+119,5
Egyéb üzemű személygépkocsik száma (db)	0	0	0,0
Személygépkocsik száma összesen (db)	129	181	+40,3
Gázolajüzemű tehergépkocsik száma	194	303	+56,2
Benzinüzemű tehergépkocsik száma 2014 (db)	0	3	+300,0
Tehergépkocsik száma (különleges célú gépkocsival együtt) (db)	615	808	+31,4
Lassú járművek száma (db)	14	22	+57,1
Vontatók száma	421	501	+19,0
Vontatmányok száma	482	736	+52,7
Áruszállító tehergépkocsik száma	186	303	+62,9
Motorkerékpárok száma (db)	12	7	-41,7
Autóbuszok száma	0	5	+500,0
Töltőállomások száma	0,0	0,0	0,0
Állami közutak hossza (m)	1822	1822	0,0
Állami közutak területe (1000 m ²)	6947	6947	0,0
Önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza (km)	0,0	0,0	0,0
Önkormányzati kiépítetlen út, köztér és járda hossza (km)	0,0	0,0	0,0
Önkormányzati kiépített járda hossza (km)	0,0	0,0	0,0
Önkormányzati kiépített út és köztér hossza (km)	2,0	2,3	+15,0
Önkormányzati kiépített út és köztér területe (1000 m ²)	6,9	7,0	+1,5

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (2019) adatbázis alapján szerkesztette Nagy J.

A közlekedéssel kapcsolatos további statisztikai alapadatok tanulmányozásakor azonban mégsem egy típusos, 300 fő körüli, elzárt forgalmú zempléni zsákfalú karakterisztikája rajzolódik ki. A népesség viszonylag alacsony számához és meredeken csökkenő mivoltához egyedül a motorkerékpárok számának drasztikus (12-ről 7 darabra történő) csökkenése illeszthető a tárgyalt időszakban. A 2017-ben nyilvántartott 181 darab személygépkocsi a 273 fős lakossághoz mérten azonban országos összehasonlításban is kiemelkedő arányúnak számít. A lassú járművek számát, amelyek mennyisége csaknem 60%-kal növekedett a vizsgált időszakban, akár egy többvezes lélekszámú alföldi település is megirigyelné. A bejegyzett tehergépkocsik (melyek száma 2010 és 2017 között több, mint 30%-kal növekedett 615-ről 808-ra) tekintetében pedig Komlóska vetekszik a budapesti agglomeráció városainak hasonló mutatójával. A regisztrált áruszállító tehergépkocsik száma 186-ról 303-ra nőtt (62,9%-os bővüléssel), ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy minden komlósikai lakosra több, mint egy darab, kimondottan csak áruszállítási rendeltetésű tehergépkocsi jut. Az áru- teher- és személyfuvarozás eszközállományának ilyen magas jelenléte és növekedése kiugróan dinamikus gazdasági, ill. termelőtevékenység jelenlétét feltételezi – legalábbis papíron. Mivel a rendelkezésre álló kiépített települési infrastruktúra kapacitása és állapota közel sem képes százas nagyságrendű tehergépjárműforgalmat kiszolgálni, továbbá annak ismeretében, hogy a község még töltőállomással sem rendelkezik, valószínűsíthető, hogy a statisztikákban megjelenő járműállomány csupán adminisztratív módon kötődik a faluhoz. A komlósikai

önkormányzat országos szinten is egyedülállóan kedvező vállalkozásbarát klímát teremtve több, mint száz regisztrált vállalkozást vonzott a községbe a 2000-es évek derekán, melyek mentességet élveznek a helyi adók fizetése alól. Ezek a társaságok azonban járulékos befizetéseikkel így is jelentékeny módon tudták/tudják gazdagítani a település költségvetését.

Mit fejeznek ki tehát a közlekedéssel kapcsolatos statisztikai adatok Komlóska esetében? Az épített infrastruktúrára vonatkozó adatok enyhe stagnálása egészen átlagosnak mondható a Komlóska-hoz hasonló méretű apró zsáktelepülések esetében. A regisztrált járművek kimagasló száma, és azok elmúlt évekbeli kimutatható erőteljes gyarapodása, még ha ez csupán virtuális jelenlétet jelent is, mindenképpen a falu életigenlő innovációs potenciáljára enged következtetni.

A közösségi közlekedés lehetőségei Komlóskaán

Komlóska számára a környező településekkel való egyetlen közvetlen menetrend szerinti közlekedési kapcsolatot az autóbusszközlekedés teremti meg. Azonban ez ténylegesen csak a szomszédos községekkel tesz lehetővé átszállásmentes közlekedési kapcsolódást (néhány kivételtől eltekintve az Észak-magyarországi Közlekedési Központ Zrt. által üzemeltetett Olaszliszka-Tolcsva vasútállomás és Háromhuta között közlekedő 3891-es számú autóbussz-vonal járatait értve ez alatt). A Komlóska-át érintő autóbussz-vonal gyakorlatilag a 80-as számú (Budapest-Sátorajárhely) vasúti fővonal egyik ráhordó járata. Komlóska több esetben a járatok végállomása is egyben, ami a település számára bizonyos szinten kitüntetett helyet jelez a környező községek közötti hierarchiában.

A település területén két autóbussz-megállóhely található: Komlóska-Erdészház, illetve a község központjában autóbussz-fordulóként is funkcionáló Komlóska-Községi kút. A község – az Önkormányzat aktív pályázati tevékenységének köszönhetően – ízlésesen kialakított, kulturáltan rendben tartott, fedett, a helyi utazóközönség igényeit maximálisan kielégítő autóbussz-megállókkal rendelkezik.

Az autóbusszközlekedés menetrendjének értékelésekor szükséges a hétköznapi és hétvégi forgalmat szétválasztani, továbbá figyelembe venni azt a tény, hogy a lehetséges desztinációk eléréséhez a legtöbb esetben a már fent említett autóbusszjárat és a vasút adta lehetőségek együttes értelmezésére, ill. használatára van szükség.

A komlóscai autóbussz-vonal gyakorlatilag a 80-as vasúti fővonal ráhordó járata, amely a Sátorajárhely és Szerencs között ütemesen közlekedő személyvonatok menetrendjéhez van lehetőség szerint optimalizálva. Elméletileg tehát mind Sáropatak, Sátorajárhely és Szerencs városa is hasonló eséllyel érhető el Komlóska-ról. A menetidő nagyságrendjét illetően ez az állítás érvényes is marad, mivel optimális esettel kalkulálva Szerencs 63 perc, Sátorajárhely 52 perc, míg Sáropatak vasútállomása 41 perc alatt érhető el Komlóska, községi kút megállóhelytől számítva. Fontos azonban megjegyezni, hogy az esetek közel felében a fent felsorolt elérhetőségi idők közel kétszerese is előfordulhat, hiszen nem minden vonatjáratához áll rendelkezésre megfelelő autóbussz-csatlakozás.

Az alábbiakban a falubeliek számára legkézenfekvőbb és a kérdőívek alapján leggyakrabban említett tömegközlekedési kapcsolat, a Sáropatak-Komlóska viszonylat kerül elemzésre.

A 3. táblázat menetrendi adatai alapján az első tömegközlekedési lehetőség Sárospatakról Komlósra 4:04-kor adódik, amely jelentős átszállási várakozást igényel Olaszliszka-Tolcsva állomáson (mivel a Szerencs irányából érkező első vonat is bevárásra kerül). Az első korai járáshoz képest a Sárospatakról Komlósra 6:25-kor induló közvetlen autóbuszjárat jelentősége nagyobb, hiszen elméletileg képes kiszolgálni az éjszakai műszakokból hazatérők igényeit, továbbá a reggeli hivatásforgalmat. Ez után azonban délig várni kell a következő indulási alkalomra Komlósra felé. A Sárospatakról 12:04-kor Szerencs irányába induló vonathoz igazodó autóbusszatlakozással praktikusán 36 perc alatt tehetik meg a délelőtti ügyintézésből hazainduló komlósokaiak az utat. Délután sűrűbbé válik a menetrend, egészen 17:04-ig minden órában adódik valamilyen csatlakozási lehetőség az Olaszliszka-Tolcsva vasútállomásról Komlósra felé, így akár az iskolából, munkahelyről történő ingázás alapvető feltételei is adottak. Sajnálatos módon 17:20 után egyik napon sem indul autóbusz Olaszliszka-Tolcsva vasútállomásról Komlósra felé, így a falubeliek kénytelenek a mindennapi életüket ehhez az összesen hét (érdemben azonban öt) járáshoz igazítani. A hétfői napokon azonban a tömegközlekedési lehetőségek kritikus mértékű megcsappanása tapasztalható, melyet a kérdőívekben rögzített szöveges értékelések is alátámasztanak. Szombati napokon összesen három (érdemben csak kettő) eljutási lehetőség kínálkozik Sárospatakról Komlósra irányába.

A tömegközlekedés lehetőségei Komlósra irányából Sárospatak felé talán még az ellentétes irányból is kedvezőtlenebbek (4. táblázat). Az első busz 5:40-kor indul a Községi kút megállóhelytől, majd a Sárospatakra eljutni kívánczók 47 perces kényszerpihenő után indulhatnak vonattal tovább a járásszékhely felé, ahová menetrend szerint 7:01-kor érkeznek az első vonatcsatlakozás, mintegy 81 perces menetidőt kitöltve a közúton 24 (légvonalban 13) km-re fekvő Komlósra. Ez a reggeli menetrend az iskolába járás számára csupán elvi lehetőséget jelent, a munkába járás feltételeinek megteremtésére pedig egyszerűen alkalmatlan.

Ellentétben az első eljutási lehetőséggel, hétköznaponként a kora délelőtt további két indulási alkalma (7:20 és 8:55) már gyakorlati jelentőséggel bír, és a 41, ill. 45 perces eljutási idők is optimalizáltnak mondhatók. A hétköznaponként Komlósra felé lehetséges hét menetrend szerinti eljutási lehetőség közül csak három jár jelentős átszállási várakozás nélküli csatlakozással. A hétfői eljutási lehetőségek Sárospatakra még az eddig elemzettekhez képest is szomorúbb képet festenek: a törvényileg előírt minimum három járatpár valóban biztosít elvi eljutási lehetőséget a környező településekre, de a közúton 24 km-re fekvő járásközpontba szombati napokon két alkalommal 80-81 perc alatt (1 átszállással), illetve egy további alkalommal pedig 140 (!) perc alatt két átszállással (!) lehet eljutni.

Összefoglalva tehát, a szomszédos járásközpontban történő mindennapi ügyintézés lehetőségeit korlátozott mértékben, de biztosítja a rendelkezésre álló tömegközlekedési menetrend. A mindennapi munkába és iskolába járás lehetőségei azonban nem, vagy csak nagyon korlátozott mértékben teljesülnek. A rendelkezésre álló menetrend szerinti tömegközlekedési lehetőségek nem biztosítják továbbá a falubeliek részvételét a környező városok hétfői, illetve esti kulturális vagy szórakozási lehetőségeinek elérésére sem. Nyilván ez tükröződik a lakossági kérdőívben nyert megelégedettség-statisztikában: átlagosan mindössze 2,78-ra értékelték a buszközlekedés színvonalát a helyiek.

A komlósokaiak mennyiségi értelemben a személyszállítási szolgáltatásokról szóló 2012. évi XLI. törvény 27. §, 3. bekezdése által meghatározott alapellátás törvényi minimumával kénytelenek beérni, ha az egyéni közlekedés helyett a tömegközlekedést választják hétfőgész. Ugyanezen törvény 2. bekezdésének a) pontja értelmében az „adott település és a járásközpont

vagy gyakorlatban kialakult vonzásközpont közötti közvetlen eljutási lehetőséget” is biztosítani lenne szükséges az alapellátás keretében, amely kitétel sajnos nem teljesül Komlóska esetében.

3. táblázat: Tömegközlekedési lehetőségek Sárospatak-Komlóska viszonylatban (2018).

Hétköznap				
Sárospatak, vasútállomás (indulás)	Olaszliszka-Tolcsva vasútállomás (érkezés)	Olaszliszka-Tolcsva vasútállomás (továbbindulás)	Komlóska, községi kút (érkezés)	Menetidő (perc)
4:04	4:16	4:40	5:39	95
6:25	6:48	6:55	7:15	50
12:04	12:16	12:20	12:40	36
13:04	13:16	13:20	13:40	36
15:04	15:16	15:55	16:15	71
16:04	16:16	16:20	16:40	36
17:04	17:16	17:20	17:40	36
Hétféje (szombat)				
4:04	4:16	4:40	5:39	95
12:04	12:16	12:20	12:40	36
17:04	17:16	17:20	17:40	36

Megjegyzés: szürke háttér: vonatjárat; fehér háttér: autóbuszjárat.

Forrás: a Volán Egyesülés internetes menetrendi adatbázisa (2018), szerkesztette Nagy J.

4. táblázat Tömegközlekedési lehetőségek Komlóska- Sárospatak viszonylatban (2018).

Hétköznap				
Komlóska, községi kút (indulás)	Olaszliszka-Tolcsva vasútállomás (érkezés)	Olaszliszka-Tolcsva vasútállomás (továbbindulás)	Sárospatak, vasútállomás (érkezés)	Menetidő (perc)
5:40	6:00	6:47	7:01	81
7:20	7:40	7:47	8:01	41
8:55	9:15	9:15	9:40	45
13:40	14:30	14:30	14:53	73
16:20	16:40	16:47	17:01	41
16:40	17:00	17:47	18:01	81
17:41	18:40	18:47	19:01	80
Hétféje (szombat)				
5:40	6:00	6:47	7:01	81
12:41	14:40	14:47	15:01	140
17:41	18:40	18:47	19:01	80

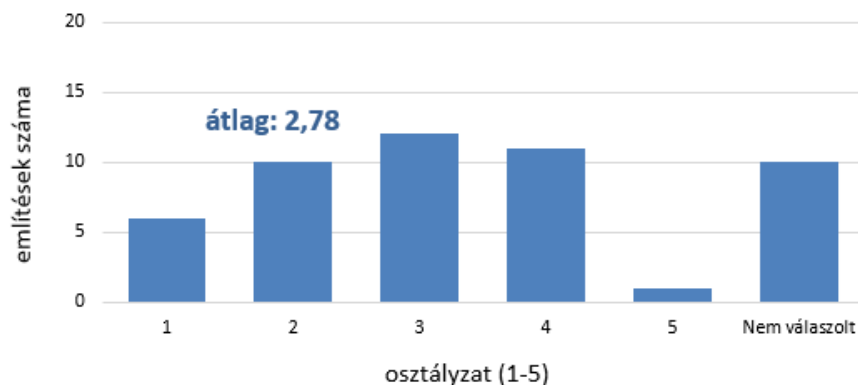
Megjegyzés: szürke háttér: vonatjárat; fehér háttér: autóbuszjárat.

Forrás: a Volán Egyesülés internetes menetrendi adatbázisa (2018), szerkesztette Nagy J.

A Községi Önkormányzat a gyér tömegközlekedési adottságok kompenzálására (3-4. táblázat), mintegy jóléti szolgáltatásként „falubusszal” segíti a helyi lakosság szükségleteinek kielégítését, legyen szó akár gyógyszerek beszerzéséről, orvosi vizsgálatra való eljutás megszervezéséről vagy a gyermekek iskolába történő szállításáról. Az adatközlők hálásan utaltak erre a közlekedési módra a kérdőíves felmérés során. A közösségi közlekedés fogalma tehát valódi, szó szoros értelmét nyer a komlóskaik számára. Az Önkormányzat aktív és

támogató közreműködése nélkül azonban ennyivel is szegényebb lenne a falu közlekedési helyzete.

2. ábra: A menetrendszerinti buszközlekedés értékelése a komlóscaiak szemében (2018).

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

Egyéni közlekedés

A település fent megismert korlátozott tömegközlekedési lehetőségei, illetve a helyi Önkormányzat által szervezett igényvezérelt személyszállítási szolgáltatás mellett jelentősen felértékelődik az egyéni közlekedés szerepe. Komlóska aktív lakosságának legjellemzőbb közlekedési eszköze a személyautó. A 2. táblázat statisztikai adatai alapján 2017-ben Komlóska 273 fős lakosságára 181 személyautó jutott, amely még annak ismeretében is öröndetes, hogy ez a szám tartalmazza a településen csupán adminisztratív sorokban megjelenő bejegyzett cégautók számát is.

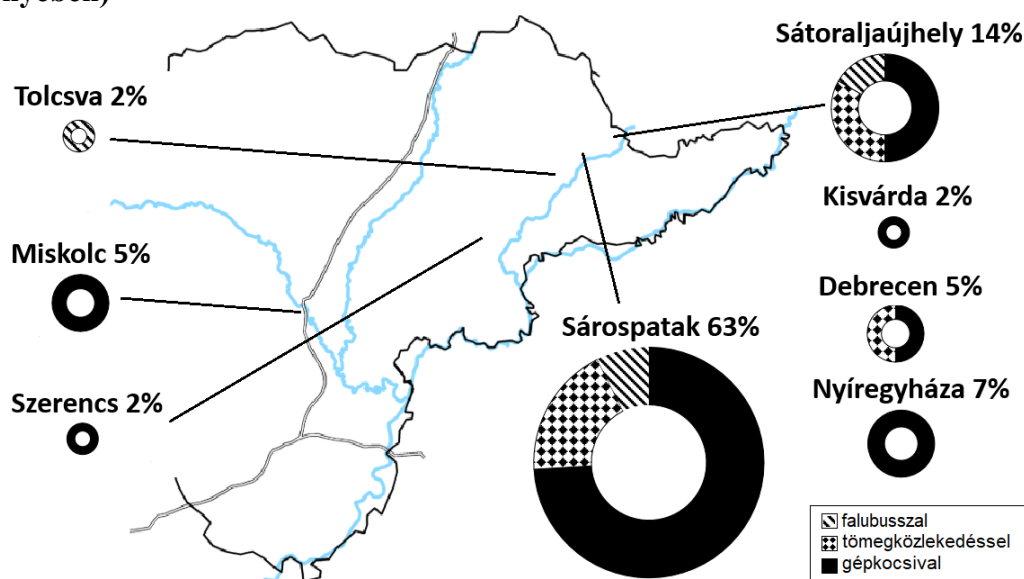
A komlóscaiak térkapcsolatai (ügyintézés, vásárlás, oktatás, kikapcsolódás)

Az ingázás-vizsgálat során elemzésre került, hogy hová, milyen közlekedési eszközzel és milyen célból utaznak a településen élők. Általánosságban elmondható, hogy Komlóska lakosai, – amennyiben helyben nem áll rendelkezésükre a megfelelő termék vagy szolgáltatás, illetve oktatási- vagy ügyintézési lehetőség, úgy leginkább a szomszédos járásközpont, Sárospatakra utaznak, de sok esetben az útba eső Tolcsva vagy Olaszliszka jelentette lehetőségekkel is élnek. Sátorajújhely másodrendű központként, Miskolc és Szerencs még az előbb említett településeknél is kisebb súllyal jelenik meg, mint alternatíva. Érdekesség, hogy Nyíregyháza a legtöbb kategóriában céltelepülésként rendre említésre kerül. A kérdőívek értékelése alapján a következő megállapításokat tehetjük:

Az **iskolába járásban** érintett családok körében a válaszadók mintegy 11%-a járatta Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Általános Iskolába gyermekeit 2018-ban. Ez a szám nem tekintendő alacsonynak, kiváltképp azt figyelembe véve, hogy az iskolát néhány évvel ezelőtt még a megszűnés veszélye fenyegette, és a kérdőíves statisztikában a középiskoláskorúak is szerepelnek. A diákok további 39%-a Tolcsvára (fele-fele arányban autóval vagy a falubusszal eljutva oda), míg az iskolások fennmaradó 50%-a Sárospatakra járt tanulni (70%-uk személygépkocsi segítségével, 30%-uk a falubusszal eljutva oda). Komlóskaán belül a gyalogos, kerékpáros, autós és falubusszal történő közlekedési mód egyaránt említésre került az iskola és a lakóhely között.

Háziorvosi ellátást a szomszédos Erdőhorvátiban nyújtanak legközelebb Komlóska lakossága számára. A válaszadók 70%-a említette ezt a céltelepülést a felmérés során. Sárospatakot már jóval kevesebben, a válaszadók csupán negyede jelölte meg körzeti orvos igénybevétele céljából, ráadásul ennek a csoportnak közel harmada az erdőhorváti háziorvosnál is meg szokott fordulni. Egy-egy válaszadó Tolcsvát és Nyíregyházát is megjelölte háziorvosi ellátás igénybevételére. A komlóscai falubuszt a válaszadók 5%-a, még a menetrendszerinti autóbust 23%-uk használta mintegy 71%-os személygépkocsis közlekedés mellett. Egy válaszadó az autóstopot is megjelölte rendszeres közlekedési formaként ebben a kategóriában. A gyakoriságot vizsgálva kijelenthetjük, hogy a komlóscaiak nem túl gyakran fordulnak meg az orvosnál: a válaszadók 28%-a havonta, 67%-a pedig ennél is ritkábban jelenik meg a körzeti orvosnál. Egy adatközlő heti, további egy fő pedig kétheti gyakoriságot jelölt meg.

3. ábra: A komlóscaiak szakorvos-látogatási térkapcsolatai (az úti cél és közlekedési mód függvényében)

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

A **szakorvosi ellátás** különböző formáinak igénybevételéhez a körzeti orvoshoz viszonyítva már távolabbra és több céltelepülésre szükséges utazni a község lakosainak. A legközelebb ebben az esetben is a válaszadók 63%-a által említett Sárospataki Rendelőintézet, amely – bár széles körű járóbeteg ellátást nyújt – nem képes minden speciális egészségügyi esetre megoldást kínálni. A vizsgált kategóriák között itt a legmagasabb arányú a Sátoraljaújhelyre továbbutazók aránya (14%) – ez egyértelműen a kórház jelenlétének tudható be. Indokolt esetben a komlóscaiak Északkelet-Magyarország további kiemelt egészségügyi centrumait keresik fel: a válaszadók 7%-a Nyíregyházát, 5-5%-a Debrecen és Miskolcot említette úticélként szakorvosi rendelés látogatása miatt. Egy-egy válaszadó Kisvárdát, Szerencset és Tolcsvát is megjelölte. A gyakoriságot vizsgálva kijelenthető, hogy a komlóscaiak ritkán járnak szakorvosi vizsgálatokra. A válaszadók negyede havonta, további háromnegyedük pedig annál is ritkábban fordul meg valamely szakorvosi rendelőben. Az utazás módja ebben az esetben is leginkább a személyautón alapszik (az összes válaszadó 72%-a), további 7%-uk a komlóscai falubuszt, 21%-uk pedig a rendelkezésre álló tömegközlekedést vette igénybe 2018-ban (3. ábra).

A községben nincs **gyógyszertár**. A komlóscaiak szűk kétharmada (63%) Olaszliszkára utazott ebből a célból, míg a válaszadók valamivel több, mint negyede (27%) inkább Sárospatakot

választotta 2018-ban. Nyíregyháza, Sátoraljaújhely és Tolcsva is említésre került egy-egy alkalommal ebben a kategóriában. Gyógyszerek beszerzésének céljára is a személygépkocsi a komlósikaiak legjellemzőbb közlekedési eszköze (87%), a tömegközlekedést (10%) és a falubuszt (3%) is csak elenyésző számban veszik igénybe. A gyakoriságot vizsgálva kitűnik, hogy a falubeliek határozottan ritkábban fordulnak meg a patikában, mint orvosnál: 2018-ban a válaszadók 7%-a havi, 93%-a pedig annál is ritkább rendszerességgel tette ezt. Számukat tekintve is kevesebb válaszadó jelzett a kérdőívekben gyógyszerári látogatást (30 fő), mint ahányan körzeti orvoshoz (45 fő) vagy szakorvoshoz (43 fő) jártak valamely rendszerességgel. Ez a jelentős, közel másfélszeres eltérés utalhat a község lakosainak általános egészségi állapotára (nincs szükség gyógyszerre), a gyógyszerhelyettesítő hagyományos gyógymódok aktív jelenlétére a faluban, illetve a gyógyszerek iránti fizetőképes kereslet korlátozottságára. A komlósikaiak számára kétségtelenül megnehezíti a gyógyszerekhez való hozzájutást, hogy a településhez csak Olaszliszván található legközelebbi patika (még Erdőhorvátin sem található ilyen intézmény, ahová a legtöbbjük háziorvoshoz jár). A gyógyszerári látogatások jelentős számbeli és gyakoriságbeli elmaradása a háziorvosi, ill. szakorvosi vizsgálatokon történő megjelenésekhez képest további kutatások tárgyát képezheti.

A komlósikaiak hűségesen viszonyulnak a saját postahivatalukhoz. A **postai szolgáltatást** a válaszadó falubeliek közel 100%-a kizárólag helyben szokta igénybe venni, csupán egy adatközlő nyilatkozott úgy, hogy alkalmanként a szomszédos Erdőhorváti postáját is látogatja. Ami a gyakoriságot illeti, a válaszadók 3%-a naponta, 42%-a hetente, 10%-a kéthetente, 39%-a havonta, 6%-uk pedig ennél is ritkábban szokott postára járni. Komlósán a postára történő eljutás jellemzően gyalogszerrel (67%) történik, a helyiek mintegy 20%-a kerékpárt használ, legkisebb részük pedig gépkocsival (13%) utazik. Néhány válaszadó a gondozó segítségével intézte postai ügyeit 2018-ban.

A **fodrászhoz** járás tekintetében azonban a megkérdezettek kevesebb, mint harmada (29%) veszi igénybe helyben ezt a szolgáltatást. Több, mint negyedük Erdőhorvátiba (26%), közel ugyanennyien (23%) Tolcsvára, további kisebb részük (13%) Sárospatakra utazik (szinte kivétel nélkül autóval) ugyanezen célból. Céltelepülésként Bekecs, Budapest és Sátoraljaújhely is említést nyert. A komlósikaiak több, mint fele (55%) havi rendszerességgel teszi ezt, közel 40%-uk pedig ennél ritkábban. Érdekesképpen a válaszadók közül egy adatközlő napi, további egy pedig heti rendszerességgel járt fodrászhoz 2018-ban.

Az autóval rendelkező komlósikaiak közel fele (47%) kéthetente szokott tankolni, negyedük pedig heti rendszerességgel. A fennmaradó részük pedig havonta vagy annál is ritkábban. Mivel a községben nincs töltőállomás, így a válaszadók a térség legkülönbözőbb településeit jelölték meg rendszeres **tankolásuk** helyszínéül: Sárospatak (34%), Vámosújfaluba (25%), Tolcsva (16%), Olaszliszka (12%), továbbá eseti jelleggel még Rakamaz, Ságkút és Szerencs is említésre került.

Kiépített vezetékes lakossági gázhálózat hiányában a **gázpalack** cseréje, ill. beszerzése a mindennapi élet fontos feladata a komlósikai háztartások körében. A válaszadók mintegy 40%-a havonta, 30%-a ennél ritkábban, viszont szintén közel 30%-uk havonta többször is cseréli gázpalackját. Ennek biztosítása jellemzően helyben történik. A falubeliek közel 60%-a gyalog vagy autóval szerzi be, illetve további negyedük szintén helyben a mozgóárustól vásárolja meg. Néhányan – vélhetően a kedvezőbb árfekvés miatt – Sátoraljaújhelyre, Vámosújfaluba, sőt, akár Nyíregyházára is elautóznak alkalmanként gázpalackot vásárolni, de közel ugyanennyien Szlovákiába is átjárnak.

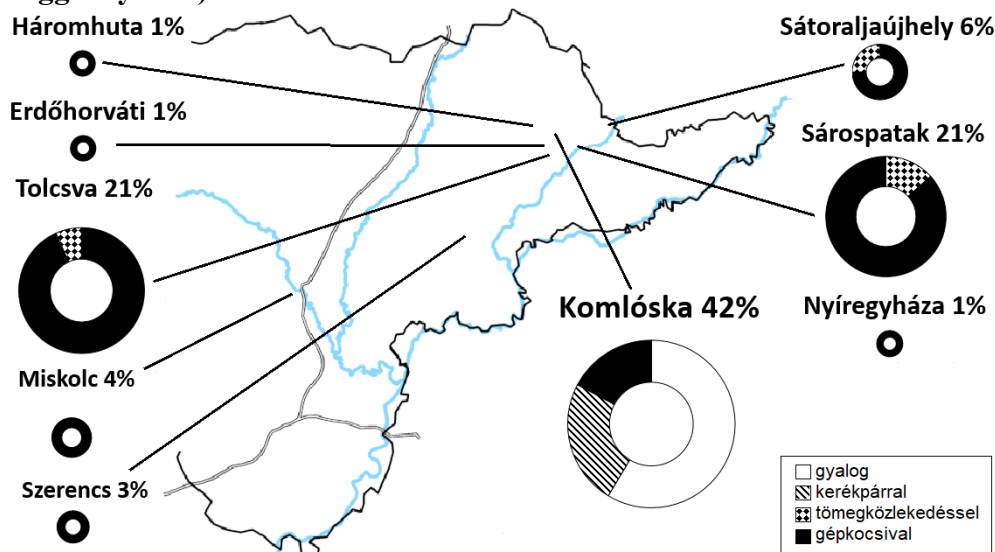
A kérdőívek tanúsága szerint a válaszadó komlóscaiak túlnyomó többsége (közel 73%-uk) szokott **vetőmagot**, ill. **műtrágyát** beszerezni, és bár ezt szinte kivétel nélkül ritkán teszik, a földterületek, konyhakertek ilyenén aktív művelése ma már ritkaságszámba megy az országban. A helyi lakosság relatív többsége (35%) helyben szerzi be a szükséges vetőmagot vagy műtrágyát, 21%-uk pedig Sárospatakról, 18%-uk Tolcsváról, 14%-uk pedig az olaszliszkai gazdaboltból teszi ezt meg. A válaszadók fennmaradó része még Balmazújvárost, Miskolcot és Nyíregyházát említette ebből a célból 2018-ban.

A válaszadók pontosan negyede napi rendszerességgel szokott **élelmiszert** vásárolni, több, mint felük (54%) pedig heti rendszerességgel teszi ezt. A lakosság fennmaradó kis részaránya kéthetente (8%-uk), illetve havi rendszerességgel (13%) szerzi be a legalapvetőbb élelmiszereit. A megkérdezett összes válaszadó 42%-a nyilatkozott úgy, hogy kizárólag helyben vásárol (közel 60%-uk gyalog, 24%-uk kerékpárral, 17%-uk pedig gépkocsival teszi ezt). Néhány válaszadó számára az Önkormányzat gondozója végzi el a bevásárlást. Összefüggés mutatható ki a naponta, illetve a helyben történő élelmiszervásárlások együttesen magas aránya között. Az egyenként kisebb értékű, ám gyakori rendszerességgű élelmiszervásárlások jellemzőbbek a kistelepüléseken, ahol a helyi üzletben, „kisboltban” történő vásárlás gyakorlása egyben jelentős társadalmi eseménynek is minősül. Ezzel a jelenséggel állítható szembe a ritkábban, ám alkalmanként nagyobb értékben történő heti nagybevásárlások jelensége, amely jellemzően városi szuper- vagy hipermarketekben történik. A kérdőívek tanúsága szerint ez utóbbi jelenség a komlóscaiakra kevésbé jellemző.

Bár a térkapcsolati kérdésekre adott válaszokból nem tűnik ki egyértelműen, a helyi élelmiszerellátási láncban fontos szerepet játszanak a mozgóárusok. Pékáru, tej, zöldség, gyümölcs, illetve fagyasztott élelmiszerek vásárlására nyílik ily módon rendszeres lehetőség Komlósán, mely szolgáltatással – az adott terméktípustól függően – a válaszadók 10-50%-a élni is szokott. A Komlósán kívüli élelmiszervásárlások túlnyomó része gépkocsival bonyolódik le, ebből képez kivételt néhány egyedi esetben a Tolcsva-Sárospatak-Sátoraljaújhely vonalon igénybe-vett tömegközlekedés. A Komlósától Sátoraljaújhelyig tartó közlekedési vonalra esik a falubeliek élelmiszervásárlási célhely- említéseinek több, mint 90%-a. Ezen kívül a következő települések kerültek még szórványosan említésre: Miskolc (4%), Szerencs (3%), Háromhuta, Nyíregyháza (1-1%) (4. ábra).

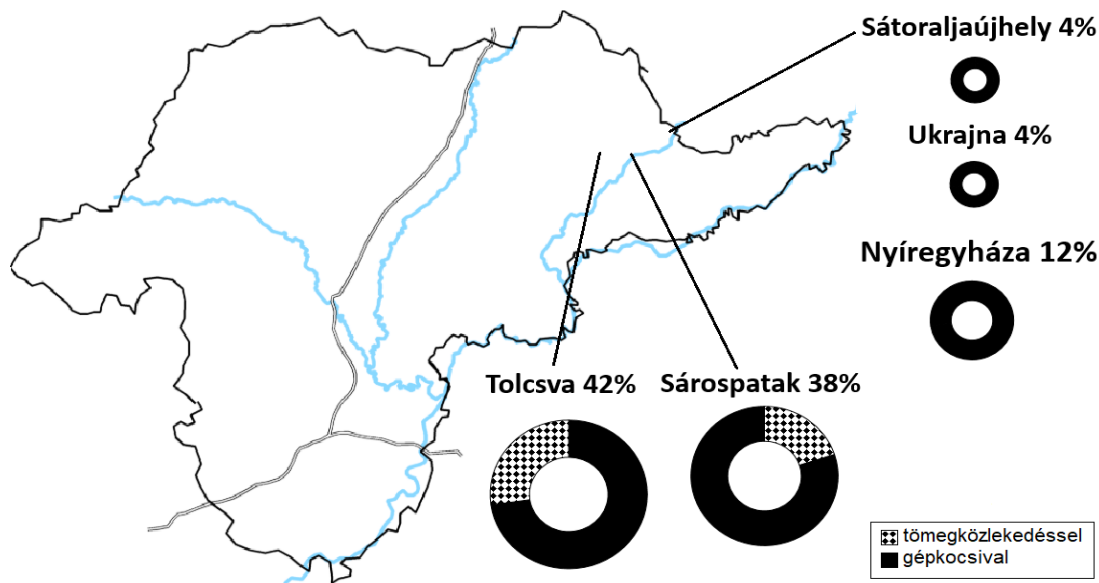
A komlóscaiak kétharmada még a havi rendszerességnél is ritkábban fordul meg **piacokon** és **vásárokon**. A válaszadó falubeliek mintegy 8%-a nyilatkozott úgy, hogy legalább kéthetente meglátogat valamely környékbeli piacot vagy vásárt. A megkérdezettek 23%-a havonta, míg 69%-uk ennél is ritkábban tette ezt 2018-ban. Ennek oka lehet, hogy a településen rendszeresen jelennek meg mozgóárusok, illetve a művelődési házban is előfordul alkalmanként árusítás. A piacra, vásárookra való ritka utazás is természetesen túlnyomórészt gépkocsival történik (kivételt itt is a Tolcsvára és Sárospatakra történő kis arányú tömegközlekedési eljutás jelent). Megjegyzendő, hogy a falubeliek jellemzően a keleti-délkeleti irányt választják, ha vásárlátogatás céljából ülnek autóba. Természetesen Tolcsva (42%) és Sárospatak (38%) a leggyakrabban említett céltelepülések, de figyelemre méltó részarányt képvisel Nyíregyháza (12%) és Ukrajna is (4%), mint célország. Érdekes módon sem Szlovákia, sem Szerencs, de még Miskolc sem került fel még szórványos említés szintjén sem Komlóska vásárlátogatási mentális térképére (5. ábra).

4. ábra: A komlóscaiak élelmiszer-vásárlási térkapcsolatai (az úti cél és közlekedési mód függvényében)

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

5. ábra: A komlóscaiak piacra, vásárba járási térkapcsolatai (az úti cél és közlekedési mód függvényében)

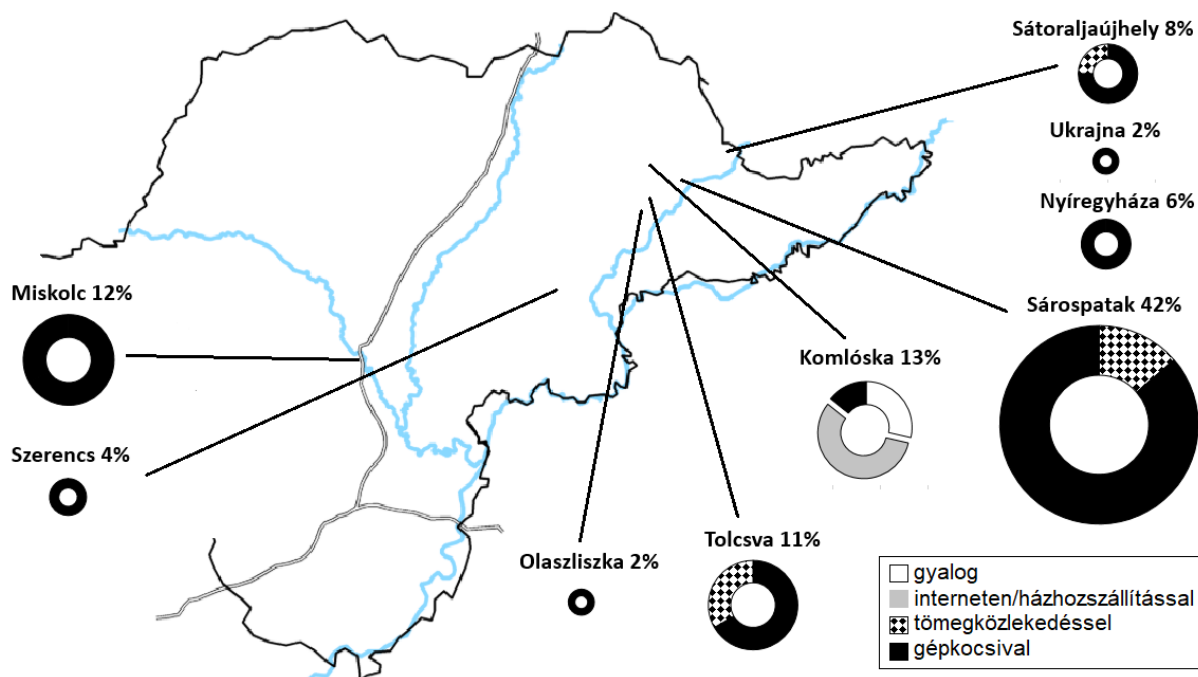

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

Iparcikket a komlóscaiak 29%-a havonta, további 65%-a még ritkábban szokott vásárolni. A kérdőívek tanúsága szerint a nyilatkozó falubeliek fennmaradó 6%-a azonban heti-kétheti rendszerességgel tette ezt 2018-ban. Természetesen ebben a kategóriában is a gépkocsi a legjellemzőbb közlekedési eszköz ennek megvalósítására a település határain kívül. Komlóska területén belül valósult meg az összes iparcikkvásárlás 13%-a, viszont ezek enyhe többsége a házhozszállítás valamely módjának igénybevételével történt: jellemzően internetes vásárlással, de előfordult telefonos megrendelés, illetve az Önkormányzat gondozójának közreműködésével megvalósult házhozszállítás is. A vásárlások relatív többsége (42%-a) Sárospatakon, 12%-a

Miskolcon, 11%-a Tolcsván történt. Őket követték a térség távolabbi jelentősebb városai: Sátoraljaújhely (8%), Nyíregyháza (6%) és Szerencs (4%). A komlóskaiaiak kis számban még Olaszliszkát és Ukrainát említették ebből a célból (6. ábra).

6. ábra: A komlóskaiaiak iparcikk-vásárlási térkapcsolatai (az úti cél és közlekedési mód függvényében)

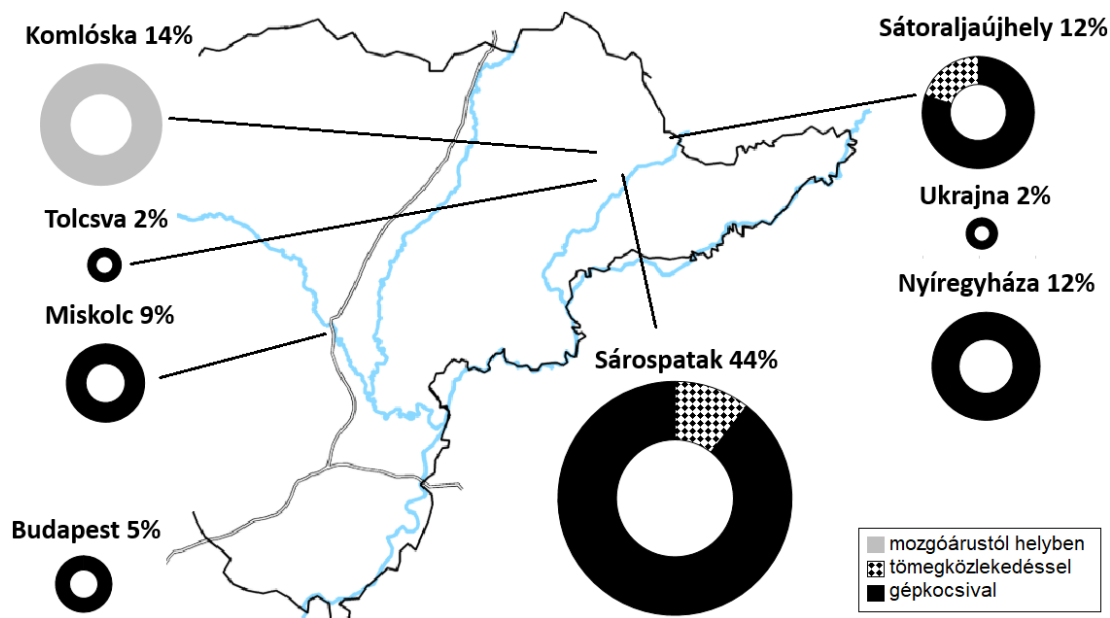
Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

A kérdőívekre adott válaszok alapján **ruházati cikkeket** még a fentieknél is ritkábban vásároltak a komlóskaiaiak 2018-ban, de legalább ezért sem kellett feltétlenül elhagyniuk a falu határát. Természetesen nem elégíti ki mindenki igényét az, ami van helyben, viszont a válaszadók 14%-a említette, hogy a helyben kitelepülő mozgóárustól szokott ruházati cikket vásárolni. A gyakoriságot vizsgálva a válaszadó komlóskaiaiak 2%-a kétheti, 19%-a havi, 79%-a pedig ennél ritkább rendszerességgel szokott ruházati cikket vásárolni. Ez a mérőszám valószínűsíthetőleg a település előregedő korfájával van összefüggésben. A viszonylag ritka vásárlások azonban jellemzően messzebb és jelentősebb városokban történnek meg: a falubeliek relatív többsége (44%) természetesen ebben a kategóriában is Sárospatakra utazik, de viszonylag sokan autóznak el Nyíregyházára és Sátoraljaújhelyre (12-12%), illetve Miskolc (9%) és Budapest (5%) is felkerült a térképre. A komlóskaiaiak elenyésző számban említették még Tolcsvát és Ukrainát is (7. ábra).

Hivatalos ügyeket a komlóskaiaiak jellemzően ritkán és a lehető legkisebb távolságon belül intéznek. A válaszadó falubeliek túlnyomó többsége (85%) számára a havi rendszerességnél is ritkábban volt szükséges hivatalos ügyeket intézni 2018-ban. További 10%-uk havi rendszerességgel, a fennmaradó néhány főnyi válaszadó pedig ennél sűrűbben tette ezt. Jelentős részük (42%) kizárólag helyben végez ügyintézés, legjellemzőbben gyalogszerrel, néha elővéve a kerékpárt is. A Komlóskaán belüli eljutások 40%-a a többi vizsgált kategóriához hasonlóan itt is személygépkocsival történt, de akadt olyan válaszadó is, aki a komlóskaiai falubuszt vette igénybe hivatalos ügyeinek intézésére. A település méreténél fogva természetesen nincs mód minden típusú hivatalos ügy helyben történő elintézésére, ezért a komlóskaiaiak 50%-ban

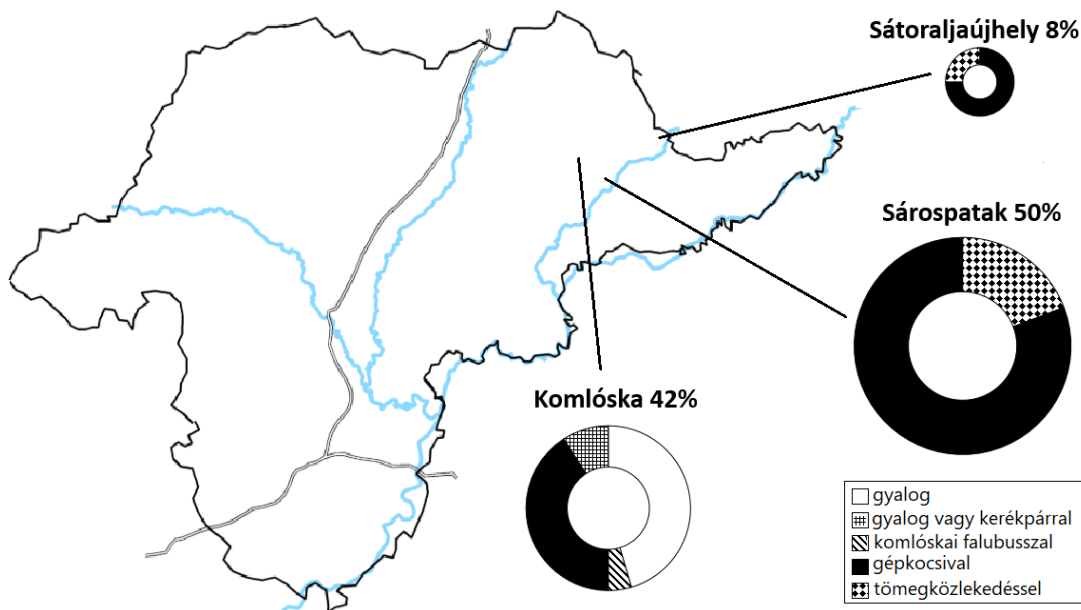
Sárospatakot, esetenként Sátoraljaújhelyt (8%) célozzák meg ebből a célból. Mindkét városba a válaszadók közel negyede tömegközlekedéssel, túlnyomó többségük azonban gépkocsival szokott eljutni. A komlóskaiaiak nem említettek más települést hivatalos ügyeik elintézése céljára (8. ábra).

7. ábra: A komlóskaiaiak ruházaticikk-vásárlási térkapcsolatai (az úti cél és közlekedési mód függvényében)

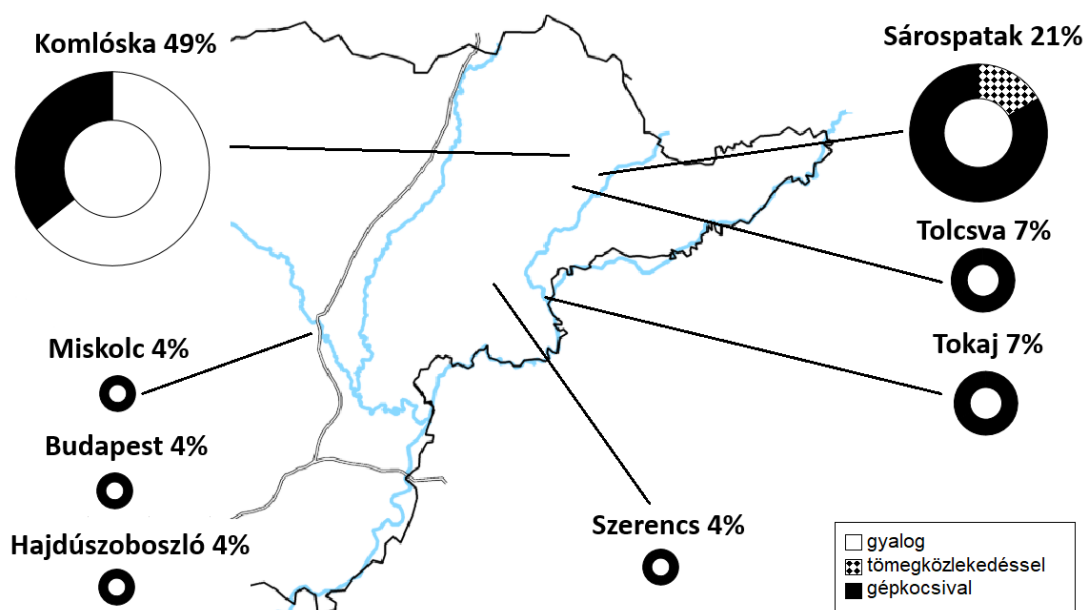
Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

8 ábra: Mely településeken intézik Komlóska lakosai a hivatalos ügyeiket és hogyan jutnak el oda?

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

9. ábra: A válaszadó komlósikaiak szórakozási, kikapcsolódási térkapcsolatai (2018).

Forrás: kérdőíves felmérés, szerkesztette Nagy J.

A fentieknél gyakrabban élnek a komlósikaiak a **szórakozás, kikapcsolódás** lehetőségével: tízből egy válaszadó naponta választja a szórakozás valamilyen formáját (11%), kicsit többen (14%) hetente, további 11%-uk kéthetente, és mintegy ötödük (21%) havi rendszerességgel kapcsolódik ki. Az adatközlők relatív többségének (43%) azonban ennél csak ritkábban nyílik alkalmuk erre a tevékenységi körre. Jellemzően egy-egy miskolci, szerencsi, tokaji vagy budapesti „kiruccanás”, esetleg egy hajdúszoboszlói wellnesshétvége jelenti a „nyaralást” az átlag komlósikai lakos számára, de ezzel együtt is ez a kategória mutatja az egyik legnagyobb földrajzi szóródást a falubeliek vizsgált tevékenységi körei körében. Mivel a község maga is turistacélpont, a közigazgatási határon belül is számos lehetőség nyílik az aktív pihenésre, az egészséges életmód bizonyos formáinak gyakorlására, kikapcsolódásra, akár közvetlen baráti-családi körben is. A helyi társadalom kohéziós erejének fontos elemét képezi, megmaradásának egyik záloga a helyi lakosság képessége arra, hogy helyben maradván is képes legyen jól érezni magát. Nem meglepő, hogy a válaszadók gyakorlatilag 50%-a éppen Komlósikára tette kikapcsolódásának helyszínét, amely lojalitást, erős kötődést, egyben megelégedettséget is jelez a szülőfalu felé. Természetesen a szomszédos Sárospatak is fontos célpontja a szórakozási, kikapcsolódási alkalmaknak, de a válaszadó komlósikaiak csupán 21%-a kereste ezt a lehetőséget ott. Említésre méltó céltelepülés még Tolcsva, amelyet a válaszadók 7%-a jelölt meg havi vagy ritkább rendszerességgel. Ami a közlekedési módot illeti, a település határain kívül a személygépkocsival történő közlekedés itt is kizárólagosnak mondható. Ebből kivételt csak Sárospatak képez a tömegközlekedési lehetőségek alacsony arányú igénybevételével. A falutáblán belül maradván a komlósikaiak közel kétharmada (64%) semmilyen járművet nem vesz igénybe, ha otthonról szórakozni indul (9. ábra).

A kérdőíves térkapcsolat-vizsgálatok fontosabb tanulságai

A településen kívülre mutató térkapcsolatok fenntartása nehézkes egy 300 fő körüli lélekszámú, elöregedő korstruktúrájú hegyi zsákfaluban, kiváltképp, ha a tömegközlekedési lehetőségek is korlátozottak. A komlósikaiak szinte kizárólagos térkapcsolati irányát a közlekedésföldrajzi, ill. vonzáskörzeti adottságok egyértelműen az Erdőhorváti-Tolcsva-Sárospatak-Sátoraljaújhely

közlekedési folyosóra helyezik. Ez az az irány, ahol szerény, de még érdemlegesnek tekinthető tömegközlekedés áll a falubeliek rendelkezésére. Ezzel együtt is a különböző térkapcsolati kategóriákban adott visszajelzések alapján legfeljebb 30%-ot tesz ki a tömegközlekedés valamilyen formáját igénybe vevők aránya a fenti céltelepülésekre történő utazások tekintetében. A tömegközlekedés hiányosságainak ellensúlyozására, illetve a gépkocsival nem rendelkezők, mozgásukban akadályozottak segítésére a komlóscai Önkormányzat falubuszos szolgáltatást tart fenn, melynek igénybevétele – ha kis arányban is – de rendre visszaköszön a legtöbb vizsgált térkapcsolati kategóriában. Minden más alkalomra, illetve céltelepülésre a személygépkocsi jelent kizárólagos megoldást a község lakosai számára.

Kerékpáros közlekedésről csak a község belterületén beszélhetünk, ahol a kerékpár a szociális gondozó és a postás mindennapi munkaeszköze is. A vizsgált utazási célok és a helyi ellátórendszer ismeretének tükrében kijelenthető, hogy az élet teljes spektrumát lefedő térkapcsolati háló fenntartása nem lehetséges személygépkocsi nélkül a XXI. század Komlós-káján.

A térkapcsolat földrajzi kiterjedtségét a természetföldrajzi szempontból szomszédos Sárospatak, mint járásszékhely és hagyományos elismertséggel bíró térségi kulturális központ dominálja – Sátorajaujhely szekunder szerepköre mellett. Közlekedésföldrajzi szempontból Sárospatak mégsem tekinthető klasszikusan vett „szomszédos” településnek, mivel a közúton történő eljutás legalább két másik település belterületét is érinti. Ebben a kapcsolatrendszerben értékelődik fel a közbeeső Tolcsva község szerepe, amely minden vizsgált térkapcsolati kategóriában megjelenik céltelepülésként a komlóscaiak számára.

Egyes kategóriákban a már megismert Sárospatak dominanciájú közlekedési vonalon kiemelt szerepet kapnak bizonyos közbeeső települések, úgy, mint háziorvos=Erdőhorváti, vagy gyógyszertár=Olaszliszka.

Összességében elmondható, hogy a termékek és szolgáltatások igénybevételeben a komlóscaiak választását a könnyű elérhetőség és az alacsony ár határozza meg. Egy rövid példával ez a következőképpen illusztrálható: ha tehetik, helyben intézik el teendőiket, így nem meglepő, hogy a falubeliek gyakorlatilag 100%-a kizárólag a komlóscai „kispostát” veszi igénybe. Azonban, akinek módjában áll, a kedvezőbb árú gázpalackért elautózik akár Szlovákiába is. Ez a jelenség lényegében változatlan maradt a Szent István Egyetem hallgatói által a korábban végzett faluszemináriumi kutatások (Molnár M - Zalai V 2010) óta.

Komlóska esetében az ingázás igen kis mértékű: az oktatási célú rendszeres utazás és a csekély napi hivatásforgalom mellett érdemi munkaingázásról, vagy egyéb más motivációjú rendszeres közlekedésről nem beszélhetünk. Az alacsony mértékű utazási igények összhangban állnak a szerény tömegközlekedési kínálattal is.

Térkapcsolati szempontból további figyelemre méltó jelenség, hogy hamisítatlan zempléni faluként Komlóska nem ápol érdemleges gazdasági-társadalmi kapcsolatot Miskolccal, de az annál közelebb fekvő Szerencs vonzó hatása is rendkívül csekély. A kérdőíves felmérés tanúsága szerint az előbbi két város vonzásával még Nyíregyháza is vetekszik.

Összefoglalás

Nem mondható, hogy Komlóska kedvező közlekedésföldrajzi adottságokkal rendelkezik, hiszen egy zempléni zsákfaluról beszélünk, távol a nagytérségi közlekedési folyosóktól. Ehhez

társítva a község rohamosan fogyó népességét és annak szerény tömegközlekedési lehetőségeit, egy felületes elemző kevés egyedi, pozitív elemet tudna kiemelni. Amit Komlóska megtehet, azt meg is teszi: élni akar, él és közlekedik. Ha pedig a közlekedni képesek már egyre kevesebben vannak, akkor Komlóska közlekedtet: falubuszt az iskolába járó gyerekeknek, kirándulókat a falut övező turistautakon, áruszállító tehergépjárművek százait pedig adminisztratív úton. Ehhez fogható másik elzárt kistelepülés bizony, nincs másik az országban! Komlóska igenis mozgásban van! Minden más magyarországi településnek csak tanácsolni lehet ezt az életigenlő hozzáállást.

Irodalomjegyzék

Molnár M – Zalai V (2010): Komlóska Problématérképe Acta Regionis Rurum 2010 pp. 59-68
Dövényi Z (2010): Magyarország kistájainak katasztere MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Budapest

Egyéb forrás

Komlóska község hivatalos honlapja:

<https://www.komloska.hu/>

Komlóska településképi arculati kézikönyv, Komlóska község Önkormányzata (2017):

https://www.komloska.hu/files/komloska_telepuleskepi_arculati_kezikonyv.pdf

TEIR, TSTAR (KSH, 2017) adatbázis:

<https://www.teir.hu/>

A Volán Egyesülés internetes menetrendi adatbázisa:

<http://menetrendek.hu/>

Komlóska és környéke turistatérképe (2019):

<http://turistautak.hu/poi.php?id=10032>

14.kép: Igényes kialakítású buszmegálló

ÉLELMISZER-VÁSÁRLÁSI JELLEMZŐK KOMLÓSKÁN

GROCERY SHOPPING HABITS IN KOMLÓSKA

Kápolnai Zsombor, PhD hallgató, SZIE
Zsombor Kápolnai, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Bár a kereskedelem-kutatás alapvetően városokra fókuszál, az élelmiszer és élelmiszerjellegű termékek magyarországi aprófalvakban történő kereskedelmének és vásárlási szokásainak vizsgálata nem ismeretlen téma. Ez a tanulmány az élelmiszer és élelmiszerjellegű termékek hazai aprófalvakban történő kereskedelmének és vásárlási szokásainak sajátosságait mutatja be Komlóska község példáján keresztül.

Abstract

Although commerce research is usually focused on cities, the examination of the trade and shopping habits related to food and food type products in small villages in Hungary is not an unknown topic. This study shall present the unique features of the trade and shopping habits related to food and food type products in small villages in Hungary through the example of the village of Komlóska.

Bevezetés

A Zemplén-hegységben megbújó alig több mint 200 lelket számláló zsákfalu, Komlóska, sok szempontból nem egy tipikus hazai aprófalu. Az elmúlt évtizedekben megvalósult innovatív településmenedzsmenti tevékenységeknek köszönhetően a település széleskörű ismertségre tett szert. A településen megvalósult rendhagyó helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket a tudományos élet szereplői részletesen tanulmányozzák. Esettanulmányok, egyetemi tananyagok is bemutatják a komlóscai modell elemeit (Kispataki et al 2013).

Komlóska az önkormányzati önrendelkezés egyik legismertebb hazai példája. Ezzel szemben a hazai aprófalvak intézményrendszerének a szocializmusban történő leépülése országos szinten programként valósult meg, a rendszerváltozás után a reálfolyamatok is a kistelepülési intézményrendszer további leépülését eredményezte. (Kiss 2010).

A tanulmány a magyar lakosság fogyasztásának legfontosabb termékeinek, az élelmiszereknek a településen történő értékesítésének jellemzőit mutatja be. Abból indultam ki, hogy az élelmiszer- és élelmiszer jellegű termékek a kiskereskedelmi forgalom közel 50 százalékát adják (Magyarország 2016).

Anyag és módszer

A tanulmány elkészítéséhez szükséges adatokat a faluszemináriumi kutatótábor során végzett kérdőíves felmérés adatbázisából nyertem. A válaszadókat az egy háztartásban élő legfiatalabb életkorú személy alapján három csoportba osztottam. Az egyes csoportok ugyanis karakteresen különböznek egymástól, élelmiszer-fogyasztási, mobilitási szempontból (1. táblázat). Kutatásom során felmérést végeztem a helyi kereskedelmi szereplők között is. A kutatótábor

során résztvevő megfigyelést is végeztem, a kívülállók számára nem elérhető tapasztalati ismeretek megszerzése céljából.

1.táblázat A 2018-as kérdőív alapján készült komlóscai adatbázisban szereplő generációk jellemzése

Generáció	Besorolás
Idősek	Az adott háztartásban élő legfiatalabb lakos is betöltötte a 65. életévet.
Középkorúak	Az adott háztartásban élő legfiatalabb lakos is betöltötte a 18 életévet, de 65. életévet nem töltötte be.
Fiatalok	Az adott háztartásban élő legfiatalabb lakos nem töltötte be a 18. életévet.

Forrás: saját készítés

Élelmiszerellátás Komlósán

Abból kiindulva, hogy a falvak helyi kereskedelmi ellátását biztosító szereplők száma és kínálata alapvetően a településen élők számától, pontosabban azok vásárlóerejétől, valamint a településen mérhető távolságoktól függ (Nagyné Molnár M 2013), nem meglepő, hogy Komlósán a település alacsony népessége és csekély fogyasztó ereje miatt nem jöhettek létre széles választékú kereskedelmi egységek. A településen működő egyetlen kisbolt még mindig a jellemzően II. világháború előtti kiszolgáló rendszerben működik, önkiszolgálásra nincs lehetőség (Sikos 2000). Itt említem meg, hogy 2010-ben még két helyi bolt látta el élelemmel a helyieket (egy ÁFÉSZ-bolt és egy mini ABC) (Molnár M- Zala V. 2010).

Az évezredes múlta visszatekintő bolt nélküli kiskereskedelem több formáját különböztetjük meg, legtöbbször vásárokon, sport- és egyéb rendezvényeken, kiránduló és üdülő helyeken, de mindennapos az utcákon, tereken is (pl.: zöldség- és gyümölcsárusítás) (Sókiné 2000). Az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről szóló 4/1997 (I.22) kormányrendelet szerint megkülönböztetünk mozgóárusítást és mozgóboltot. Mozgóboltnak minősül az önjáró vagy gépjárművel vontatott, üzlet feltételeinek megfelelő árusító hely. Mozgóárusítás esetén a kereskedő, vagy megbízottja olyan eszköz segítségével viszi magával az eladásra kínált árut, amely nem minősül mozgóboltnak (pl.: fagyaltos kocsi).

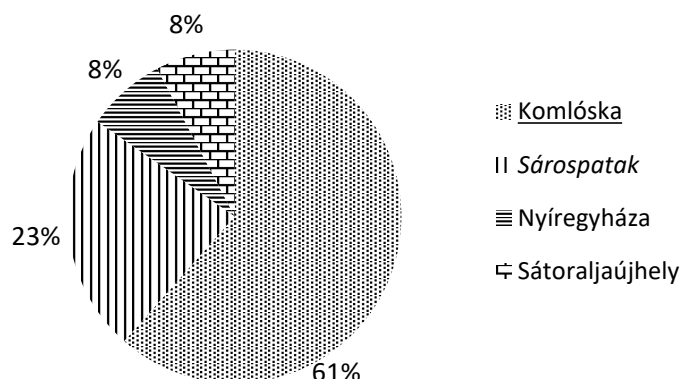
Komlósán a bolt nélküli kiskereskedelem a lakosság mindennapi szükségleteinek kielégítésében fontos szerepet tölt be. Heti rendszerességgel mozgóboltok értékesítik a zöldséget, hús- és hentesárukat, valamint a divatcikkeket is. Azt is fontos azonban megjegyezni, hogy az amúgy is kis forgalmú boltok a mozgóboltok profiljába tartozó termékek árusítói komoly versenytársnak számítanak.

A komlóscai lakosok élelmiszer-vásárlási szokásai

A megkérdezettek élelmiszer-vásárlási szokásait az élelmiszervásárlások célhelyei, a vásárlások gyakorisága és a vásárlásokhoz használt közlekedési eszközök vizsgálatán keresztül elemeztem. A válaszadók nyolc településen szerzik be az élelmiszert, melyek közül a legtöbben Komlósát, valamint a környező városokat Tolcsvát, Sárospatakot és Sátoraljaújhelyet választják. Komlóska mindhárom vizsgált korosztályban elsődleges szerepet tölt be az

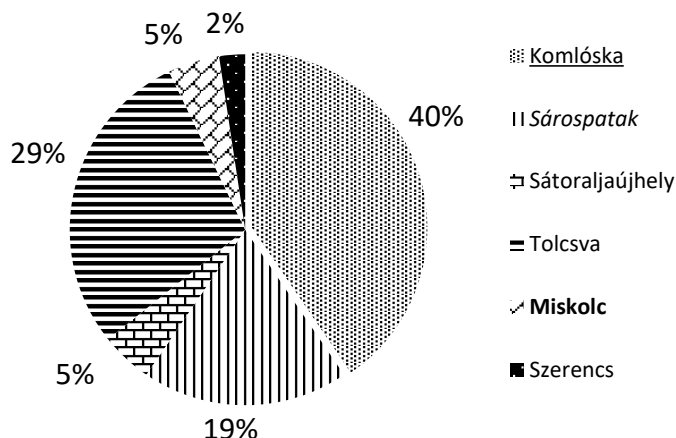
élelmiszer-vásárlásokban. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy a fiatalabb korosztályokban a település szerepe csökken (1.2.3. ábra).

1.ábra. Az idősök élelmiszer-vásárlásainak célhelyei (2018)

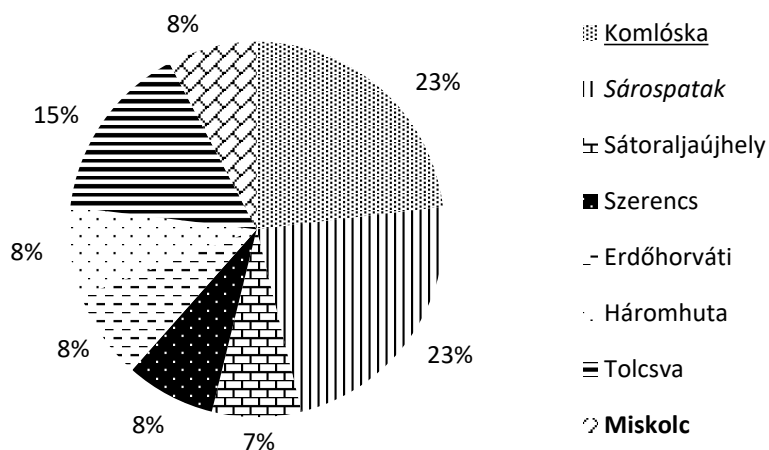
Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

2.ábra. A középkorúak élelmiszer-vásárlásainak célhelyei 2017-2018

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

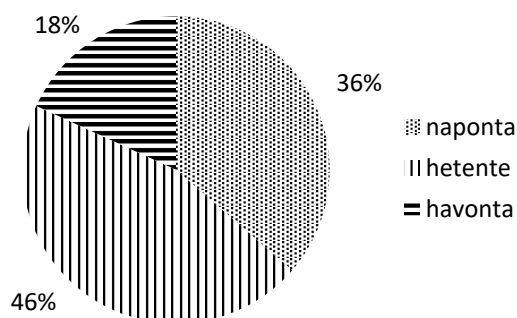
3.ábra. A fiatalok élelmiszer-vásárlásainak célhelyei 2017-2018

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

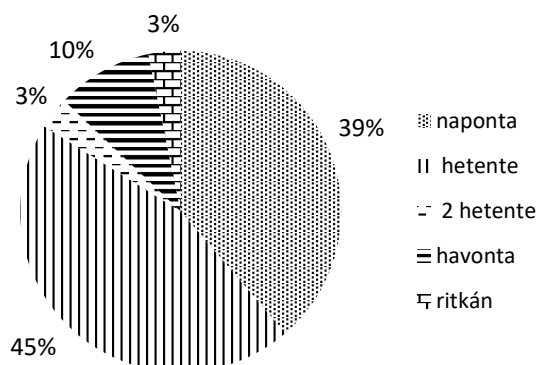
Komlóskán a heti rendszerességgel végzett élelmiszer-vásárlás a leggyakoribb, az idősek és a középkorúak esetében a napi rendszerességű vásárlás is számottevő. A mobilis fiatalok számára a heti rendszerességű ún. nagybevásárlások a környező városokban, jellemzően Sárospatakon érhetőek el (4.5.6. ábra).

4.ábra. Az idősek élelmiszer-vásárlásainak gyakorisága 2018

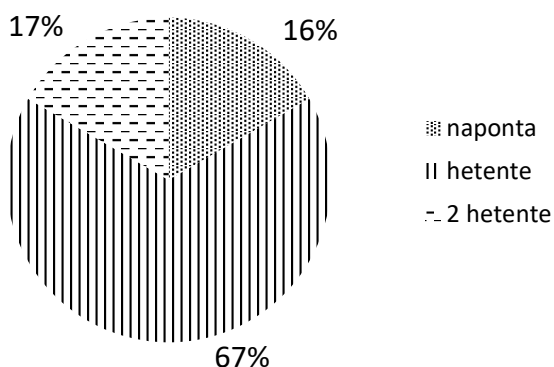
Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző,

5.ábra. A középkorúak élelmiszer-vásárlásainak gyakorisága 2018

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

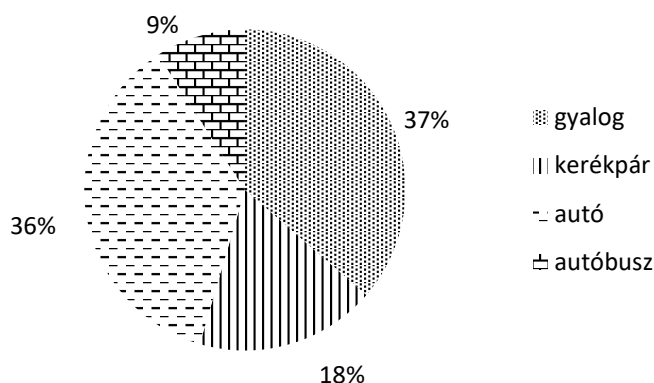
6.ábra. A fiatalok élelmiszer-vásárlásainak gyakorisága

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

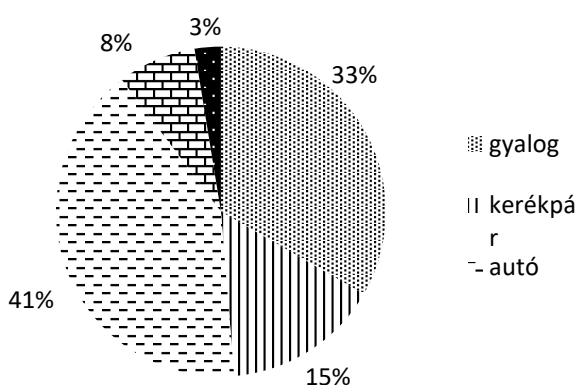
A komlóscai lakosok egyharmada korosztálytól függetlenül gyalogosan szerzi be az élelmiszereket a helyi boltból. A középkorúak és a fiatalok esetében a bevásárlásokhoz használt legnépszerűbb közlekedési eszköz az autó (7. 8. 9. ábra).

7.ábra. Az időkék élelmiszer-vásárlásaihoz használt közlekedési eszközök

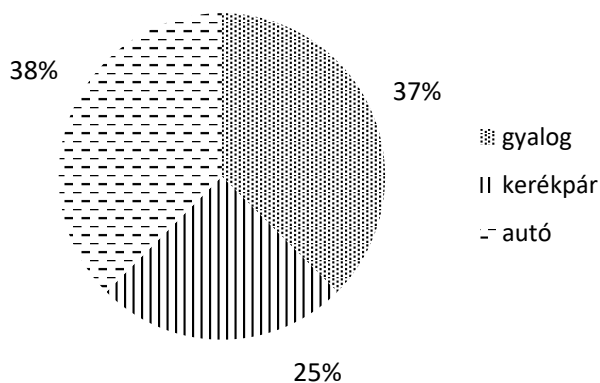
Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

8.ábra. A középkorúak élelmiszer-vásárlásaihoz használt közlekedési eszközök

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

9.ábra. A fiatalok élelmiszer-vásárlásaihoz használt közlekedési eszközök

Forrás: a Faluszemináriumi kérdőívezés (2018) alapján készítette a szerző

Összefoglalás

Komlósán a településvezetés látványos és országos ismeretséget is elnyerő településfejlesztési, településvezetési tevékenységei ellenére is a hazai aprófalvakra jellemző fogyasztási szokásokkal rendelkezik. A komlósikai lakosok élelmiszerellátását kevés szereplő végzi, a mozgóboltok szerepe is meghatározó. A leggyakoribb a Komlósán, valamint a térség „hagyományos” központjaiban, mint Tolcsván vagy Sárospatakon történő bevásárlás, főleg napi vagy heti rendszerességgel autóval, valamint helyben gyalogosan. A vizsgált fogyasztói csoportok mobilitásában, a megválasztott célhelyekben, a vásárlás gyakoriágában is jelentős különbség mutatkozik meg.

Irodalomjegyzék

- Molnár M- Zala V* (2010): Komlóska problématerképe Acta Regionis Rurun 4. pp-59-68
Nagyné Molnár M. (2013): Gondolatok az apró- és kisfalvak kereskedelmi ellátásáról:kihívások és kilátások. In.: A válság hatása a kiskereskedelemre szerk.:) Sikos T. Tamás Szent István Egyetemi Kiadó. Gödöllő pp. 227-235
Sikos T. T. (2000) Marketingföldrajz VÁTI Budapest 240 p
Sókiné Nagy E. (2000): Kereskedelmi vállalkozások gazdaságtana 2. kötet, Kereskedelmi szakmai ismeretek, KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft., Budapest
Kispataki C.-Jacsó A.-Vizkeleti A.(2013): Az Isten háta mögött, az Isten tenyerében- kézirat
Kiss J. P. (2010): Aprófalvasodás és aprófalvaink sorsa-történelmi metszetben. In.: Kistelepülések lépéskényszerben (szerk.:)Váradi M. ÚMT Kiadó pp. 29-70

Egyéb források

Az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről szóló
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700004.kor&getdoc=1>
Magyarország 2016. Központi Statisztikai Hivatal Budapest. p.225

15.,16.kép: A helyi bolt (balról), és egy mozgóárus (jobbról)

ÖKOZSÁKFALU? – EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET KOMLÓSKÁN DEAD-END? – HEALTHCARE SITUATION IN KOMLÓSKA

Bálint Csaba, doktorjelölt, tanársegéd, SZIE GTK RGVI

Csaba Bálint, doctoral candidate, assistant lecturer, SZIU

Absztrakt

A zempléni tájegység egyik emblemikus, fokozott turisztikai érdeklődésre számot tartó, több ízben a média érdeklődésének homlokterébe került települése a kevesebb, mint 300 fős népességet számláló, ruszin kisebbségi önkormányzatiságot és hagyományokat ápoló, zömében görögkatolikus felekezeti zsákfalú, Komlóska. A szép fekvésű, tiszta levegőjű községben szemmel látható, kézzel fogható bizonyítékai vannak az átgondolt település-irányításnak, az értékteremtésnek, a lakosság helyben tartására való törekvésnek: bölcsőde, óvoda, általános iskola működik, a görögkatolikus Szent Anna Szeretetszolgálat szociális gondozást végez, a helyi jövedelemtermelés és foglalkoztatás lehetőségeit az elsődleges élelmiszer-feldolgozást folytató üzemekben képzelik el, melyek termékei a település arculatát viselik magukon, mindezt pedig áthatja egyfajta kibontakozóban lévő „öko” szemlélet. Tanulmányom célja annak feltárása, hogy ez a sajátos jelleg és működés hogyan hat ki a lakosok általános és csoport-specifikus egészségi állapotára, illetve hogy valósul meg az egészségügyi ellátás ezen a papírforma szerint nem kifejezetten rentábilis méretű és elhelyezkedésű településen.

Abstract

One of the most emblematic, touristically attractive settlement of the Zemplén region, which has been in the focus of media interest in several occasions, is the village of Komlóska, with a population less than 300 inhabitants, characterized by predominantly Greek Catholic religion, caring the self-governance and traditions of the Ruthenian minority. In this beautifully situated, clean air village there is tangible evidence of the thoughtful management, and the pursuit of value creation and keeping the local population: nursery school, kindergarten, elementary school works here, the St. Anne charitable service carries out social care, while the opportunities of local income generation and employment can be found in primary food processing plants, the products of which carry the branding image of the settlement. In addition, all this is permeated by a kind of unfolding ‘eco’ approach. The aim of my study is to explore how this specific nature and operation affects the overall and group-specific health status of residents and how healthcare is implemented in a not particularly sized and located settlement.

Bevezetés

A területi fejlettségbeli különbségek a gazdasági-társadalmi folyamatok térben és időben történő újrendeződésének köszönhetőek (Kollár-Káposzta, 2014). Hazánkban a területi egyenlőtlenségek egyik forrása a város-vidék (város-falu) dichotómia, amely egyenlőtlenségeknek mérhető kategóriáit szolgáltatják az életminőséggel összefüggő tényezők, köztük az egészségi helyzet, magatartás, ellátás stb. állapotjelzői. A népesség egészségi állapota, várható élettartama, egészségben leélt éveinek száma szoros összefüggésben van a társadalmi, képzettségi, foglalkoztatási, jövedelmi helyzettel (Szilágyi-Uzzoli, 2013; Kollányi, 2015).

Összefüggés mutatkozik a településnagyság és -típus, illetve az epidemiológiai helyzet között. A vidéki, periférikus, aprófalvas térségekben a gyenge gazdasági teljesítmény, a kedvezőtlen

jövedelmi viszonyok, az alacsonyabb képzettségi szint és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés nehézségei egytől egyig a lakosság egészségi állapotának romlásához járulnak hozzá (Pál, 2017). Tóth (2018, p. 71) szerint „azokban a közösségekben, ahol jobb az egyének önértékelése, erősebb a társadalmi tőkéje, magasabb a társadalmi kohézió szintje, ott ritkábbak az önkárosító magatartásformák, jobb a stressztűrő képesség, és alapvetően kedvezőbbek a népegészségügyi mutatók.”

Simek (2010) a következőképpen foglalta össze a községek egészségügyének sajátosságait:

- gyakran a munkahely a lakóhely, és a munkahelyi ártalmak sok esetben környezeti ártalmakat jelentenek
- a kis, zárt lakóközösségek előnyös és hátrányos pszichés hatásai
- nincs elkülönült egészségügyi szakirányítás
- hiányos infrastruktúra, rossz utak, korlátozott közlekedési és kommunikációs lehetőségek
- elvándorlás, elöregedés
- alacsonyabb iskolázottság
- alacsonyabb foglalkoztatottság
- magasabb fokú inaktivitás
- tájékozottság, tudatosság, megelőzés hiánya
- jó levegő, több mozgási lehetőség
- kis közösségek egymásról gondoskodása
- közvetlenebb orvos-beteg kapcsolat, nagyobb lehetőség az egyénre szabott gyógy módokra

Szintén Simek (2009, p. 7) megfogalmazásában „a falu egészségügy a falun élő és/vagy dolgozó emberek gyógyító-megelőző, rehabilitáló ellátását jelenti. Tevékenységi körében részt vesz a háziorvoson kívül a foglalkozás-egészségügyi szakorvos, a közegészségügyi ellátórendszer /nálunk az ÁNTSZ és a védőnő,/ a környezetvédelmi, környezet-egészségügyi szakemberek, az önkormányzat szociális referensei. Ezen szakemberek összehangolt, egybefogott munkájával lehet csak biztosítani, hogy a falusi embernek ugyanolyan esélye legyen egészségének megőrzésére, a gyógyulásra.”

Magyarországon a vidéki területeken, különösképpen a központi szerepkört betöltő városoktól távolabb eső falvakban az egészségügyi ellátás súlyos humán erőforrás-válsággal küzd (Girasek et al. 2010). Az orvoshiány és a betöltetlen körzetek szinte megoldhatatlannak tűnő problémája okán a falusi lakosság számára nehezebb és költségesebb hozzájutni az alapellátáshoz, amely az egészségi állapot romlásához vezet, növelve az egyenlőtlenségeket a szolgáltatásokhoz jobban hozzáférő városi/nagyvárosi lakossághoz viszonyítva.

Az aprófalvas településszerkezet, az adottságok és történeti fejlődési sajátosságok okán az Észak-magyarországi régió összességében hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetben van, amelyet a gazdag szakirodalmi forrásanyagon túl alátámaszt az a tény is, hogy a kedvezményezett járásek besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet szerint az Észak-magyarországi régió 29 járása közül 10 komplex programmal fejlesztendő, 4 fejlesztendő, 10 pedig kedvezményezett a komplex mutató értéke alapján. Komlóska az Észak-magyarországi régióban található aprófalv, bár a települést befoglaló Sárospataki járás „csupán” a kedvezményezett státuszba esik, nem fejlesztendő, pláne nem komplex programmal. Ebből kiindulva hipotézisemként fogalmazom meg, hogy Komlóska ugyan kicsi, elöregedő korszerkezetű zsáktelepülés, és az egészségügyi ellátórendszer szolgáltatásaihoz csak korlátozottan jut hozzá, helyzete mégsem kilátástalan, mivel évtizedek óta egy koncepció mentén működő önkormányzati vezetése van. Alacsony társadalmi státusú rétegek,

szélsőségesbe hajlóan hátrányos helyzetű és deprivált társadalmi csoportok sem képezik a lakosság részét.

Anyag és módszer

A tanulmány első részében a vonatkozó jogszabályok tükrében, az ÁNTSZ adatai alapján áttekintést nyújtok a Komlóska kapcsán területileg illetékes alap-, járó- és fekvőbeteg ellátás alapvető személyi, illetve intézményi hátteréről. A második részben bemutatom a kérdőíves kutatás eredményeit. A terepkutatás során 51 háztartásban sikerült kérdőívet készíteni. A kutatásomat érintő kérdések az orvoslátogatási szokásokra (háziorvos és szakrendelés, szűrővizsgálatok), az egészségüggyel kapcsolatos utazásokra és az egészségügyi ellátórendszerrel való elégedettségre vonatkoztak. A kérdőívek vonatkozásában elemzésemet ezúttal az eredmények leíró jellegű kiértékelésére korlátoztam, tekintettel arra, hogy a település kis mérete miatt a falukutatásainkon szokásos mintavételi eljárás ez alkalommal nem biztosított akkora elemszámot, amely jelentős torzítások nélkül lehetővé tenné a kereszttáblás összefüggés-vizsgálatok elvégzését. Az elemzés harmadik részében a Komlóska területén illetékes háziorvossal, körzeti szakápolóval, védőnővel és fogorvossal készített interjúk megállapításait közlöm, melyben szó esik a lakosok egészségi állapotának nem, életkor, foglalkozás és egyéb szempontok szerinti különbségeiről, illetve az alapellátás során folytatott mindennapi munkavégzés körülményeiről, valamint az egészségügyi rendszerben és annak helyi vonatkozásaiban várható lehetséges tendenciákról.

Komlóska a területi ellátások rendszerében

1. táblázat: A Komlóska községet érintően területi ellátási kötelezettséggel bíró járóbeteg-szakellátások számszerű jellemzői

	Intézmények (db)	Rendelés (db)	Távolság (km)
Budapest	6	21	244
Debrecen	2	2	115
Eger	1	3	144
Encs	1	1	39
Miskolc	4	94	72
Sárospatak	1	28	23
Sátoraljaújhely	1	18	35
Szerencs	1	4	36
Tiszaújváros	1	1	100

Forrás: ÁNTSZ alapján saját szerkesztés, 2018

Komlóska Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sárospataki járásban helyezkedik el, nem meglepő tehát, hogy a területi ellátási kötelezettséggel bíró járóbeteg szakrendelések nagy része a megyeszékhelyen, Miskolcon és a járásközpontban, Sárospatakon található, valamint a szomszédos járásszékhelyen, Sátoraljaújhelyen (1. táblázat). Viszonylag nagy számú (21 db) ellátásért Budapestre kell utazni, és noha a főváros az M3-as autópályán jól megközelíthető, a pálya elérése a községből több, mint egy órát vesz igénybe. Intézményi szinten az ellátás nagy részét (77 db rendelés) a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház és Egyetemi Oktatókórház adja, de jelentős a Sárospatak Város Önkormányzat Rendelőintézete (28 db), a Sátoraljaújhely Város Önkormányzat Erzsébet Kórháza (18 db) és a Miskolci Semmelweis Kórház és Egyetemi Oktatókórház (14 db), valamint Budapesten az Országos Közegészségügyi Intézet (14 db) szerepe a járóbeteg-szakellátásban.

A fekvőbeteg-szakellátás kapcsán a komlóscai lakosok a területi ellátási kötelezettség keretében 7 településen 10 intézményt kereshetnek fel: Budapesten négy, Debrecenben, Egerben, Miskolcon, Nyíregyházán, Parádán és Sátoraljaújhelyen egy-egy kórházat (2. táblázat). Az 1. progresszivitási szinten Sátoraljaújhely Város Önkormányzat Erzsébet Kórháza, a másodikon a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház és Egyetemi Oktatókórház, a harmadikon utóbbi, valamint a Debreceni Egyetem Kenézy Gyula Egyetemi Kórház biztosítja a legtöbb olyan szakellátást, amelyhez be kell feküdni az intézménybe. A távolság magától értetődően növekszik a magasabb progresszivitási szinteken, hiszen a 3. szinten bizonyos aktív és krónikus ellátások szakmai és infrastrukturális feltételei csak az országos hatókörű (többnyire fővárosi) intézményekben találhatók meg: e tekintetben a legrövidebb, közúton a 115 km-re fekvő Debrecen adja a második, a 244 km-re lévő Budapest pedig a harmadik legtöbb legmagasabb progresszivitási szintű ellátást a miskolci megyei kórház után.

2. táblázat: A Komlóska községet érintően területi ellátási kötelezettséggel bíró aktív (A) és krónikus (K) fekvőbeteg-ellátások száma progresszivitási szintek (1, 2, 3) szerint az egyes intézményekben

Egészségügyi intézmény	Település	Távolság (km)	Progresszivitási szint					
			1 A	1 K	2 A	2 K	3 A	3 K
Gottsegen György Országos Kardiológiai Intézet	Budapest	244					2	
Magyarországi Református Egyház Bethesda Gyermekkórháza								1
Szent Kozma és Damján Rehabilitációs Szakkórház								1
Szent Rókus Kórház és Intézményei						1		
Debreceni Egyetem Kenézy Gyula Egyetemi Kórház	Debrecen	115			2		10	4
Markhot Ferenc Oktatókórház és Rendelőintézet	Eger	144			1		1	
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház és Egyetemi Oktató Kórház	Miskolc	72	3	4	34	5	32	3
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház	Nyíregyháza	66			1			3
Parádfürdői Állami Kórház	Parád	180		1				
Sátoraljaújhely Város Önkormányzat Erzsébet Kórháza	Sátoraljaújhely	35	7	3	3	1		

Forrás: ÁNTSZ alapján saját szerkesztés, 2018

Az alapellátás viszonylatában Komlóska Erdőhorvátival és Háromhutával tartozik egy körzetbe. Dr. Velejti Gabriella a rendelési idő felében, naponta változó beosztásban a 3950 Sáropatak, Comenius u. 20. szám alatt, Sáropatak Város Rendelőintézetében fogadja a betegeket, míg a többi időpontban a 3935 Erdőhorvati, Kassai u. 78. címen fellelhető háziorvosi rendelőben elérhető. Ugyanebben a körzetben Gromóczki Zsuzsanna látja el a körzeti szakápolói feladatokat, a háziorvossal szoros együttműködésben. A körzetben helyettesítést lát el Kalóczy Dóra védőnő, anya-, csecsemő- és gyermekvédelmi tanácsadó a 3934 Tolcsva, Szabadság tér 16. cím alatt. Az Olaszliszka, Vámosújfalú, Tolcsva, Erdőhorvati, Komlóska és Háromhuta településeket magában foglaló fogorvosi körzet vezetője Dr. Czina Zsuzsanna, akinek rendelője 3933 Olaszliszka, Petőfi út 9. címen található. Az alapellátás intézményeinek

ottont adó települések legrövidebb távolsága Komlóskától számítva a következő: Erdőhorváti – 4,6 km; Sárospatak – 13,2 km; Tolcsva – 8,6 km; Olaszliszka – 15,8 km.

A kérdőíves kutatás eredményei

Körzeti orvoshoz a válaszadók 45%-a ritkán jár, 22%-a havonta (jellemzően az idősebbek), 2-2 százalék pedig kéthetente, illetve hetente. Viszonylag magas, 29% azok aránya, akik valamiért nem érezték relevánsnak a kérdést, pl. azért, mert gyakorlatilag soha nem járnak orvoshoz (többségében férfiak). Tekintetbe véve, hogy Komlóskán nincs rendelés, nem meglepő, hogy a válaszadók 68%-a – kizárólag vagy elsősorban – autóval közlekedik a háziorvoshoz, 24% a ritkán járó, alkalmazkodást igénylő autóbusszal, 8% pedig valamilyen egyéb módon, leginkább a falubuszos fuvart igénybe véve. A célterület minden esetben vagy Erdőhorváti, vagy Sárospatak, vagy a kettő vegyesen, tehát a szabad orvosválasztás jogával egyetlen alany sem élt oly módon, hogy emiatt más településre menne, mint amely az amúgy is ellátási kötelezettséggel bíró körzeti rendelésnek ad otthont.

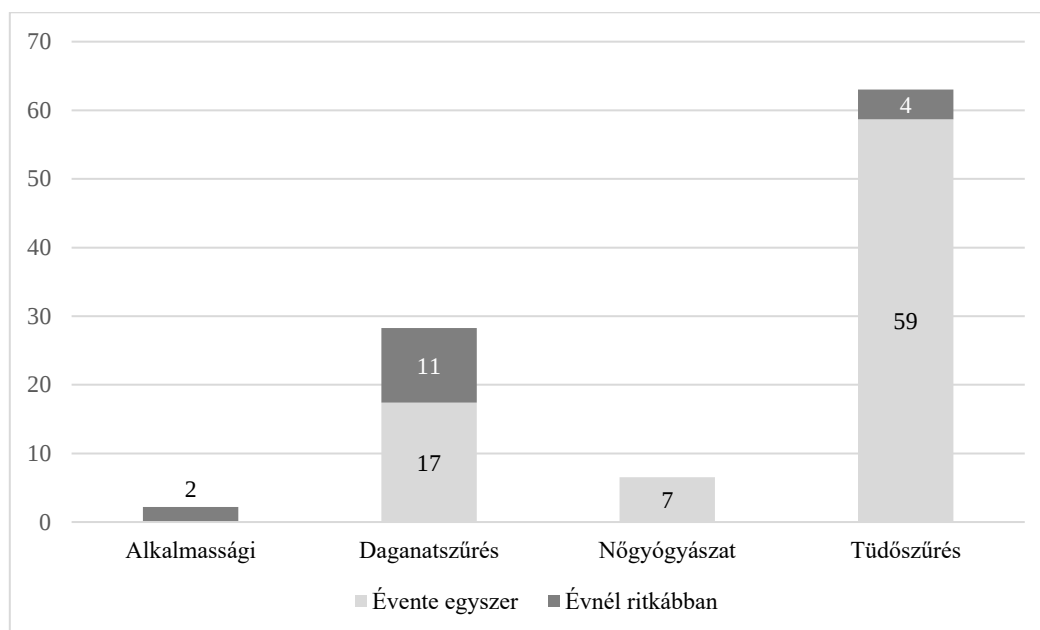
Szakrendelésre a válaszadók 45%-a ritkán kell menjen, 16% havonta, 2% pedig kéthetente, míg 37 százalék részéről nem volt releváns a kérdés, mivel többségük annyira régen volt, hogy még a „ritka” jelző is túlzás rá (bár az sem teljesen fedné a valóságot, ha azt állítanánk, hogy soha nem szorultak még ilyen ellátásra). Természetesen az utóbbiak körében erős az összefüggés a háziorvosi vizitek kerülésével. Azon kitöltők, akik változó gyakorisággal, de látogatnak valamilyen szakrendelést, 63%-ban említették Sárospatakot, mint az ellátás helyét, 16% jár Sátorajaujhelyre, 5-5-5 százalék említette Miskolcot, Nyíregyházát és Debrecent is célpontként, 3-3% pedig Szerencset és Kisvárdát. Autóval 71%, busszal 23% közlekedik a szakrendelések helyszínére, míg 6% egyéb módon (is), egészen pontosan a falubusszal.

Fogorvoshoz a válaszadók 46%-a ritkán jár, míg 50% annyira ritkán (csak akkor, amikor már baj van), hogy a kérdés a rendszerességet tekintve nem is értelmezhető, így a nem releváns kategóriába került. A komlóskaiak nagyrészt Olaszliszkára, kisebb részben Sárospatakra járnak fogászati rendelésre, más helyszínt nem említettek a kitöltők. 96 százaléka a fogorvoshoz járóknak autóval megy a hasznos, de köztudottan nem túl kellemes kezelésre.

A gyógyszerért vásárlás a válaszadók egyharmada esetében nem tekinthető relevánsnak, mivel nem szednek gyógyszert. 40%-uk ritkán jár a patikába, 17%-uk viszont havonta, 9% -uk hetente, 2% kéthetente váltja ott be receptjeit. 67% autóval, 12% busszal utazik Sárospatakra vagy Tolcsvára gyógyszerért, míg a válaszadók 18%-ának a falubusz hozza a felírt orvosságokat.

A szűrővizsgálatok látogatása kapcsán az évente egyszeri gyakoriság dominál a válaszadók körében (az említések 83%-ában), míg 17% az évesnél ritkább gyakoriságról számolt be. A legtöbb esetben az éves tüdőszűrést említették (58,7%), amely leginkább Komlóskán történik mozgó szűrés keretében, míg egynegyede az ilyen vizsgálaton résztvevőknek Sárospatakra jár. A daganatszűrés (és ezen belül meghatározóan a mammográfia) az említések 28 százalékában szerepel, ezen esetek mintegy háromötödében évi, ezen túlmenően pedig évnél ritkább rendszerességgel, döntően Miskolcon, kisebb arányban Sárospatakon (1.ábra). A 6,5%-os említéssel bíró nőgyógyászati szűrés helyszínéként Sárospatakot jelölte meg a kevés érintett válaszadó, csakúgy, mint az alkalmassági vizsgálatot említő egyetlen alany.

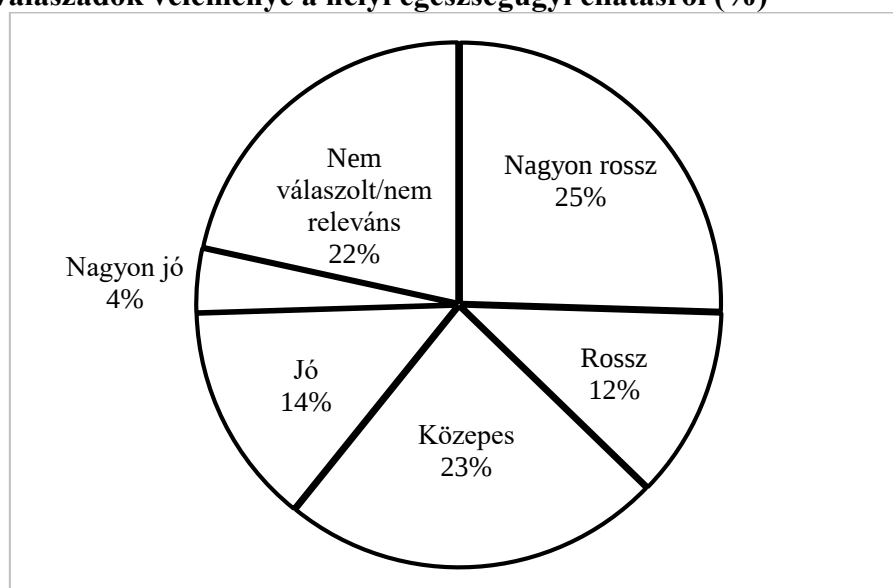
1. ábra: A szűrővizsgálatok látogatásának típus és gyakoriság szerinti megoszlása a válaszadók körében (%)

Forrás: kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

Arra a kérdésre, hogy hogyan értékelik a helyi egészségügyi ellátást, a kérdőíves válaszadók 25%-a úgy reagált, hogy az nagyon rossz, 12% szerint rossz, 23% vélte közepesnek, 14% jó minősítést adott, 4% pedig nagyon jónak ítélte (2. ábra). A közepes vagy rosszabb értékeléseknek szinte minden esetben az az indoka, hogy a falunak nincs saját orvosa és a körzeti orvos nem jár ki hozzájuk, hanem át kell menni vagy Erdőhorvátiba, vagy Sárospatakra. 22% nem foglalt állást, vagy abból eredően, hogy ritkán jár, vagy arra hivatkozva, hogy helyben nincs, így nem is tudja értékelni.

2. ábra: A válaszadók véleménye a helyi egészségügyi ellátásról (%)

Forrás: kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A gyógyszerellátás minőségét a válaszadók 25%-a nagyon jónak, 35% jónak, 6% közepesnek ítéli, míg 2% rossznak, 10% pedig nagyon rossznak, 22% pedig nem tudta vagy nem akarta

megítélni. Többen említették azt a kialakult rendszert, hogy a gondozók által a lakosoknak felírt gyógyszereket hetente egyszer a falugondnok gyűjti be és hozza ki a falubusszal – valaki ezt elegendőnek tartja a pozitív értékeléshez, más szerint viszont ez kényszermegoldás. A falugondnoki busz egyébként betegszállítást is végez, Sárospatakra, Sátoraljaújhelyre ingyen, Debrecenbe, Miskolcra térítés ellenében viszi a kezelésre szorulókat, illetve egyes esetekben az önkormányzat utazási utalványt is ad a betegeknek.

Dr. Velejti Gabriella körzeti orvos

Velejti Gabriella 1992-ben fejezte be orvosi egyetemi tanulmányait Marosvásárhelyen. 2006 augusztusában kezdte meg praxisát az Erdőhorváti központú vegyes (felnőtt és gyermek) körzetben, melynek keretében hetente egyszer (a szerdai napon) tett látogatást Komlósán, a helyi orvosi rendelőben. 2016 óta Sárospatak Város Rendelőintézetében fogadja a pácienseket, és napi két órát az erdőhorváti rendelőben tartózkodik. (A sárospataki rendelő jól felszerelt, a minimum-feltételeken túl Doppler ultrahanggal és TENS ideg- és izomstimuláló készülékkel rendelkezik.) A Doktornő vállalkozóként – megbízási szerződés keretében – az önkormányzatok alkalmazásában áll, a körzetek között saját autóval közlekedik. Komlósára csak sürgősség esetében megy fel. Sárospatakon kötelező jelleggel központi ügyeletet szokott ellátni, amelyért pluszkompenzáció jár.

Új körülmény a háziorvosok munkavégzésében az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) által 2017 novembere óta üzemeltetett Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Tér (EESZT), amely az egészségügyi ellátás valamennyi szintjén lehetővé teszi a páciensek adatainak, kórtörténetének nyilvántartását és hozzáférhetőségét. A rendszer keretein belül az e-Recept modul került bevezetésre a vényrendeléshez.

A sárospataki szakrendelésekkel a Doktornő elmondása szerint jó a kapcsolat, Sátoraljaújhelyen a kórházzal viszont gyengébb. A szakellátással elektronikus összeköttetés nincs, amely arra enged következtetni, hogy az elektronikus rendszer a gyakorlatban még nem teljesedett ki, feltételezhetően időbe telik, míg a mindennapok részévé válik az egyes ellátási szintek közötti információ-áramlásban.

Komlósán a legerősebb tendencia az előregedés: az időskorúak dominálnak a falu népességében, és a korosztályon belül a férfiak eltűnése figyelhető meg, ugyanis ők korábban halnak jellemzően szív- és érrendszeri betegségekben. Általánosságban több férfi születik, mint nő, és 50 éves korig magasabb is az előbbieik aránya, azonban ezt követően mindez megfordul, a 80 éves kort pedig már nagyon kevés férfi éri meg.

Az idősebb korosztályt széles körben sújtják a vérnyomásproblémák és a mozgásszervi betegségek, illetve az alkoholfogyasztás is inkább köreikben megfigyelhető (a Doktornő szerint egyfajta generációs sajátosság), ami gyakran vezet szájüreg-problémákhoz. Az idős női lakosság főként az ízületi kopások és a csontritkulás okozta tünetektől szenved.

Az aktív korúak tekintetében leginkább a mozgásszervi problémák (derék, gerinc, térd) fordulnak elő. Sajnos a daganatos megbetegedések is megjelennek, főleg a tüdő és az emésztőrendszer vonatkozásában. A fiatalok, gyermekek általánosságban jó egészségnek örvendenek, bár a felső légúti allergia gyakori a köreikben.

A Doktornő szerint a mozgáshiány Komlósán nem kiemelkedő, „aki tud, az mozog”, igaz, a státuszukat tekintve inaktívak fizikálisan is kevésbé aktívak. Az ököfalu szemlélet hatásai véleménye szerint egyelőre még nem érzékelhetők. Időnként, például pályázati forrásból

lehetősége van az ellátórendszeri szereplőknek szűrések, tájékoztatók megrendezésére, amelyet főleg fiatalok látogatnak. A doktornő által elmondottakat támasztja alá a 3. ábra, amely az egyes betegségcsoportokban mutatja a betegek számának 2011-2016 közötti időszak egy évére jutó átlagos számát.

A körzet kapcsán a helyettesítés egyelőre még nem súlyos probléma, bár nyáron a szabadságolások miatt megszorodnak ezek a feladatok. A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőnek (NEAK) havonta kell megküldeni az ellátott eseteket korcsoport szerinti bontásban, amely alapján a teljesítmény-alapú finanszírozás zajlik. A körzeti orvosok korántsem eseménymentes mindennapjait még mozgalmassabbá teszik a rendszeres továbbképzések. A szakemberek ezirányú teljesítményét pontrendszerben tartják nyilván: 5 év alatt 250 pontot kell szerezni, egy elvégzett képzés 10 pontot ér. Az elért pontszámokat az OFTEX (Orvosok Folyamatos Továbbképzése) portál rögzíti. A képzéseken nagyjából havi rendszerességgel vesznek részt, és jelenlétüket minden alkalommal tesztírással igazolják. Miskolcon az Alapellátó Orvosok Országos Szövetsége hetente tart továbbképzéseket, de a Miskolci és a Debreceni Egyetem is havi gyakorisággal.

A Doktornő összességében szerencsésnek ítéli meg az alapellátás helyzetét a tekintetben, hogy a körzetébe tartozó települések közötti távolságok kicsik, emiatt szervezeten tud működni, és Sárospatakról, Sátoraljaújhelyről a mentő is hamar kiér. A megelőzés lehetősége viszont korlátozott, sem idő, sem eszköz nincs rá.

Gromóczki Zsuzsanna körzeti szakápoló

Gromóczki Zsuzsanna általános ápoló és asszisztens szakon végzett a Sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Szakközépiskolában, és 1993 januárjától Erdőhorvátiban volt ápoló. Körzeti szakápolói végzettségét a miskolci Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskolában szerezte, 2010-ben pedig OKJ-s ápoló emelt szintű szakképesítéssel növelte szakmai felkészültségét. Jelenleg a körzeti orvossal szoros együttműködésben az Erdőhorváti-Komlóska-Háromhuta körzetben szakápoló, az önkormányzattal munkaviszonyban, közalkalmazottként (míg régebben a házi orvos alkalmazásában állt). Működéséhez a központi forrást a NEAK biztosítja (kártyaszám alapján), amelyet az önkormányzat oszt szét az egyes ellátórendszeri feladatokra. Egyedül dolgozik, a körzeti orvossal telefonon tart kapcsolatot. Saját autóval jár a körzetben, melynek finanszírozására az önkormányzati képviselőtestület fix átalányösszeget határoz meg. Rendelési idő előtt (és után) az ápoló kötéseket távolít el és helyez fel, injekciókat ad be, infúziót cserél, adminisztrációs feladatokat lát el. 1-2 havonta gondozási csoportokat látogat önállóan, rendelési idő után, ahol a magas vérnyomásos, szívbetegek, daganatos, cukorbeteg (illetve régebben a TBC-s!) páciensek ellenőrzését, gondozását, megelőzési tanácsadását végzi. Speciális területe munkájának, hogy vagy kimegy, vagy a páciensek jönnek a rendelőbe, hogy INR mérés segítségével a terápiás tartományban beállítsa a véralvadást gátló szedő betegek gyógyszeradagját. Minden csütörtökön Erdőhorvátiban vért vesz, amelyet a falugondnok visz be a sárospataki rendelőintézet laborjába (ugyanis ma már nincs erre a célra gyűjtőautó). A szomszédos Erdőhorvátiban a görög katolikus egyház és az önkormányzat együttműködésben nappali ellátást is üzemeltet, Zsuzsanna keddenként az ottani idősök klubjában is utolérhető. Adminisztrációs feladatai közé tartozik a táppénzes napló, a betegek törzskartonjainak, elektronikus kartonjainak rögzítése, illetve a hagyományos formátumú beutalók, receptek írása (géppel, a Deltatrade Kft. Viktória programcsaládjának segítségével).

A körzeti szakápoló munkájának nélkülözhetetlen eszköze az ún. nővértáska, amely fertőtlenítő-szereket, intelligens kötszert, csipeszt, ollót, gumikesztyűt, vércukormérőt, fecskendőt, tűket, vérvételi eszközöket tartalmaz (utóbbiakat több méretben).

Komlóska egészségi helyzete kapcsán a szakember meglátása szerint az egészségi állapot az egészségtudatosság szintjével, utóbbi pedig az iskolázottsággal, az információhoz való hozzáféréssel van pozitív irányú összefüggésben. A daganatos megbetegedések kialakulásában gyaníthatóan szerepet játszhat a szőlőkben dolgozók vegyszerekkel való érintkezése, bár ezt bizonyítani nagyon nehéz lenne. A körzeti ellátórendszer két kulcsfigurája közreműködik az országos vastagbélrák-szűrési program lebonyolításában, melyhez felkészültségeiket online vizsga keretében kellett bizonyítaniuk. Összehasonlítva a körzeti orvosi interjúval, a dohányzást, illetve a mozgáshiányt az ápoló hangsúlyosabb problémának jelölte meg, és az elhízás problematikáját sem orientálja kedvezően a gyakorta fehér cukor, fehér kenyér és olcsó ételek fogyasztásán nyugvó táplálkozás.

Az ellátórendszerek előtt tornyosuló kihívások között említésre méltó az orvoshiány, az idős lakosság, az alacsony mobilitás, az előjegyzések lassú és nehézkes rendszere. Véleménye szerint a csak orvosi személyi igazolvánnyal való belépés után használható e-Recept rendszer lelassítja majd a vények írását, és sorok fognak kígyózni emiatt, hacsak nem találnak valamilyen áthidaló megoldást. Az elektronikus kártya (amelyben pl. jelzik a gyógyszerallergiát, túlérzékenységet) rögzítése is bonyolítja a nyilvántartást, habár folyamatosan fejlesztik. Elmondása szerint ma már ritkábban vannak Komlóskaon olyan rendezvények, amelyek keretében régebben pl. hasi ultrahang, talpmasszázs, csontkovácsolás volt igénybe vehető.

Kalóczki Dóra védőnő

Kalóczki Dóra 2002 és 2005 között Miskolcon, a Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskolában érettségizett csecsemő- és gyermekápolóként. 2005 és 2009 között végezte el a Miskolci Egyetem Egészségügyi Karán a védőnő szakot, 2010-ben pedig – szintén Miskolcon – az ifjúság-egészségügyi szakvédőnő szakirányú továbbképzést. 2009. augusztus 1-jétől Tolcsván, az önkormányzat alkalmazásában teljesít védőnői szolgálatot, 2011. január 1-től pedig Erdőhorváti-Komlóska-Háromhuta körzetben helyettesítési feladatokat lát el (az ehhez kapcsolódó adminisztratív tevékenységeket pedig szintén Tolcsván végzi). Rendszerességét tekintve a helyettesített körzetekben a látogatásokat alkalmanként, beosztva végzi. Abban az esetben, ha nem járnak bölcsődébe, a 0-1 év közöttieket havonta, az 1-3 éveseket kéthavonta kötelező látogatnia. A 3-7 évesek vizsgálata az óvodában történik, esetükben már nincs külön családlátogatás.

A Kalóczki védőnő által ellátott körzetekben csökken a gyermekek száma, Komlóskaon korcsoport szerinti bontásban az interjú elkészülésének idején a következőképpen alakult a gyermeklétszám: 0-1 éves 3 fő, 1-3 éves 2 fő, 3-7 éves 9 fő, iskolás 8 fő. Tekintve, hogy mindössze 5 fő 3 év alatti, egy-egy komlóscai látogatás legfeljebb két órát vesz igénybe. Komlóskaon beszélgetésünk idején épp nem volt várandós nő, de amikor van, akkor azok a kismamák minden szükséges vizsgálatra elmennek, csakúgy, mint a kisgyermekes anyukák, hogy biztosan minden rendben legyen. Egészségtudatosak, az alkoholfogyasztást, dohányzást igyekeznek kerülni.

A friss édesanyákra nem jellemző a gyermekágyi depresszió, csak néha egy kis bezártságérzet, de ez oldódik, amikor elmennek egy távolabbi helyre dolgozni. A komlóscai kicsiket 2-2,5 éves korukban többnyire a helyi bölcsődébe járatják szüleik, és a védőnő elmondása szerint más településekről is vannak gyerekek a komlóscai bölcsődében. Nagy segítséget jelent a gyerekek nevelésében a nagymamák, szomszédok segítő közelsége, a komlóscai önkormányzat pedig

gazdag programkínálatában a gyerekekről sem szokott megfélekedezni. Ebben a támogató környezetben nem kifejezetten van igény, a helyettesítések miatt pedig kapacitás sem nagyon külön baba-mama klub működtetésére.

Az iskolások közül a védőnőnek az 1-4. osztályosokra van rálátása (Tolcsván a nyolcadikosokra is). A komlóscai iskoláskorú gyerekek egészségesek, a pedagógusok, szülők odafigyelnek rájuk: sportolnak, úsznak, lovagolnak. Néhány túlsúlyos gyerek van, de ők is inkább hajlamból adódóan. A problémák inkább a középiskolában kezdődnek, de korántsem vészesen rossz irányba, bár ennek a korosztálynak az életére a védőnő már csak korlátozottan lát rá. Tolcsván havonta egyszer külön tanácsadást tart a sárospataki gyermekorvos, az ún. mozgó szakorvosi szolgálat⁶ keretében, amelyen komlóscaiak is előszeretettel vesznek részt.

Az erdőhorváti védőnői szoba sajnos elavult, amortizálódott állapotban van, teljes felújításra szorulna. Bár 2014-15-ben a Victoria a Gyermekekért Egészségvédelmi Közhasznú Alapítvány pályázatának keretében új személymérleg, csecsemőmérleg, vérnyomásmérő különféle mandzsettákkal, valamint magzati szívhang-hallgató beszerzésre került, illetve a Norvég Alap „A roma közösségekben dolgozó védőnők munkafeltételeinek javítása” c. felhívása keretében lappal gazdagodott a védőnői eszközpark, a hallásvizsgáló, a magasságmérő, a vizsgálóasztal és gyakorlatilag az összes tároló mind cserére szorulna, és szükség lenne telefonra, internet-hozzáférésre, nyomtatóra. A tolcsvai „központban” a teljes körű nyilvántartást teszi lehetővé a Stefánia védőnői rendszer, amelyet az irodai rendszereket, valamint mobilapplikációkat fejlesztő budapesti székhelyű Vitarex Stúdió Kft. forgalmaz.

Dr. Czina Zsuzsanna fogorvos

Czina Zsuzsanna a Debreceni Egyetem Általános Orvostudományi Karán diplomázott, és 4 éves szakvizsga-periódussal fogíny, szájbetegségek, illetve konzerváló fogász-protetikus területeken szakosodott. Jelenlegi körzetében 2002 óta praktizál, hozzá tartozik Olaszliszván kívül Vámosújfalú, Tolcsva, Erdőhorváti, Komlóskai és Háromhuta, tehát praxisa körülbelül 5000 főre terjed ki. A Doktornő a PERFEKT-DENT Fogorvosi, Kereskedelmi és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság tulajdonos-ügyvezetője, amely miskolci székhelyű, és Miskolcon, illetve Olaszliszván rendelkezik egy-egy telephellyel. A cég gyakorlatilag teljeskörű fogászati szolgáltatást nyújt, kezdve az egyszerű tömésektől, húzásoktól kezdve a fogpótláson és implantátumokon keresztül a gyökérkezelésig. A szokásos eszközökön kívül az eszközállományt panoráma röntgen, gyökérkezelő, intraorális röntgen, szájsebészeti motor, gyökércsatorna-mérő műszerek gazdagítják. A Doktornő a Debreceni Egyetem Fogorvostudományi Karának tutora, a rendelő az intézmény hivatalos képzőhelye, orvosok, rezidensek járnak hozzájuk gyakorlatra.

A fogazatot érintő veszélyek a különböző korcsoportokban eltérően jelentkeznek. A tejfogakat vesztett, felnőtt fogazatukat növesztő gyerekek esetében fontos tudni, hogy az épp kibújt, áttört fog még lazább szerkezetű a tágabb gyökércsatornák miatt, és csak később válik masszívabbá. A 6-14 éves gyerekek fogainak mély, nehezen tisztítható rágóbarázdáit ezért az ún. barázdázás, („fogfenés”) műveletével kitöltik, könnyebben tisztíthatóvá teszik, ezáltal

⁶ „A mozgó szakorvosi szolgálat a finanszírozási szerződéssel rendelkező települések gyermekkorú és női lakosai részére biztosít gyermekgyógyászati, illetve nőgyógyászati szakorvosi ellátást az adott településen meghatározott orvosi rendelőben.”

(Forrás:

http://www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_magyarorszagon/egeszsegugyi_ellatasok/egyeb_alapellatasi_feladatok)

védettebbé válik a szuvasodás ellen. Nevezett életkori intervallumban, ha hagyják a fogat elromlani, az később visszafordíthatatlan károsodást okozhat felnőttkorban. Nagyon fontos tehát, hogy már gyermekkorban elkezdjék az állampolgárok egészségnevelését. Az iskolafogászati szűrések keretében minden évkezdéskor közös fogmosást tartanak a diákoknak. Tulajdonképpen ideális volna minden étkezés után fogat mosni, és bizonyos ételeket/italokat nem szabadna fogyasztani, pl. chipset, cukros üdítőket, hiszen a cukorra lebomló szénhidrátok ragacsos lepedéke táplálja a baktériumokat, amelyek ennek hatására különböző savakat termelve csökkentik a fogzománc PH értékét, kioldva abból az ásványi anyagokat, és a fog felszínén átjutva károsítják a fogszövetet. A Doktornő, hogy ne ijessze el a gyerekeket a fogorvos látogatásától, az iskolafogászat keretében már nem végez tömést, nem ad be injekciót. A tendencia javuló, mivel a gyerekek nevelhetőek, és a gondos szülőknek köszönhetően a komlóscai gyerekek szájhygiéniája jobb az átlagnál. Azért lyukas, gyulladt fog így is előfordul. A fiatakorúak legtöbbször már nem járnak vissza az iskolában megismert fogászatra, mivel szüleik tudatosan járatják őket saját fogorvosukhoz. A fogszabályozás 18 éves korig TB által támogatott.

A 35 év alatti felnőtteket a szuvasodás, az e felettieket a fogágybetegség (fiziológiás fogágyosorvadás) fenyegeti. Az olaszliszkai rendelőben megforduló felnőttekre is jellemző a táplálkozás és fogápolás általi prevenció hiánya, és sokan megvárják, amíg elkezd fájni a foguk, melynek nyomán sok eset végződik fogeltávolítással. A dohányzás elsősorban a fogínyt támadja, míg a tömény italok a szájüreg nyálkahártyáit, ezzel hozzájárulva a daganatos megbetegedés kialakulásához. Komlóska minden tekintetben kedvezően emelkedik ki a többi település közül, bár az is igaz, hogy noha az ottaniak általában megengedhetik maguknak az egyes kezeléseket, de sokszor ezen spórolnak ők is.

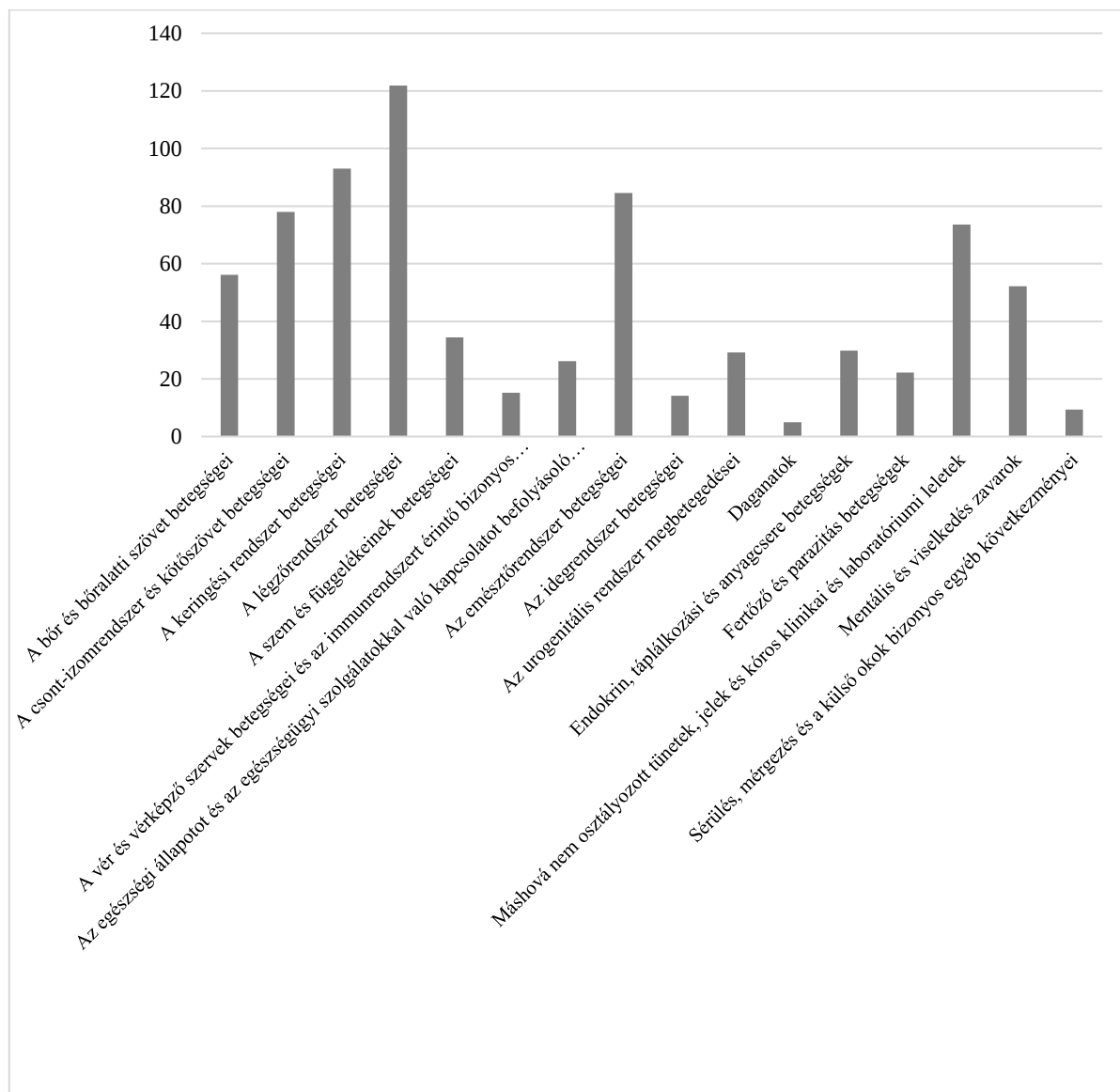
A komlóscai páciensek kapcsán a leggyakoribb beavatkozások a húzások, fogpótlások. A pótlás, illetve a foggyökér-beültetés (implantátum), valamint a szabályozás a drága kezelések körébe tartoznak. Szájsebészeti eljárások keretében a fertőzött gyökércsúcs eltávolítását (resectio), vagy éppenséggel a bennrekedt, beletört, elszuvasodott fogak, illetve a bölcsességfog feltárását végzik. Régen volt a miskolci kórházban külön szájsebészeti osztály, ma viszont már csak a fül-orr-gégészet egyik alosztályaként van jelen, 2-3 hónapos előjegyzésekkel. A belgyógyászati osztályokról gyakran küldenek a fogorvoshoz beteget góckutatásra, mivel a panoráma röntgen segítségével, a fogorvos szakértelmével kiszűrhetők a fogászati góccok.

A körzeti orvoshoz hasonlóan a fogorvosnak is 5 éves továbbképzési periódusban 250 pontot (az asszisztensnek 175 pontot) kell összegyűjtenie, hogy működési engedélyét meghosszabbítsák. A Fogorvosi Kamara, a cégek, az egyetemi központok akkreditált képzési programjai keretében nagyjából 5-50 pont között lehet előrébb jutni, ingyenes vagy térítéses kötelező szintentartó, valamint választható, fizetős kurzusok formájában. A fogászati továbbképzések is tesztírással végződnek. A fogorvosi munkát segítő, OKJ-s képzés keretében lehetőség van fogorvosi szakasszisztensi, illetve klinikai fogászati higiénikus képesítést szerezni.

A fogorvoslás anyag- és energiaigényes tevékenység, ehhez viszonyítva a bázis- és a teljesítményalapú finanszírozás sem kielégítő mértékű, az ágazat rendre alulfinanszírozott. A társadalombiztosítás által támogatott beavatkozások köre szűknek mondható. A szolgáltatásokért legtöbbet fizető páciensek javarészt a körzeten kívülről érkeznek a rendelőbe. A Doktornő szerint hosszabb távon a területi ellátási kötelezettséggel bíró fogorvosi körzetek ki fognak ürülni, mivel amelyik nem magánszektorban működik, az ilyen finanszírozási feltételek mellett nem fog tudni működni. Az interjú során fölmerült a lakosok

egészségtudatosságának német modell szerinti ösztönzése, melynek megfelelően, ha valaki bizonyíthatóan nem ügyel a fogzatára, az veszítse el a TB támogatást.

3.ábra: Betegek száma az egyes betegségcsoportok szerint (Komlóska, 2011-2016 évek átlaga, fő)

Forrás: NEAK (OEP) alapján saját szerkesztés

Összefoglalás

Sztereotípiák sokaságával megy szembe az aprócska zempléni falu, Komlóska. A nyilvánosság előtt leginkább az önkormányzati közéletben aktív polgármesteréről, ruszin hagyományairól, helyi arculatú termékeiről, adóparadicsomi kedvezményeiről ismert település, noha a többi hasonló méretű és elhelyezkedésű sorstársához hasonlóan sújtja a nehéz megközelíthetőség, a népességsökkenés és előregedés, a megélhetés problémái és a nem utolsósorban a helyi háziorvosi rendelés hiánya, lakosságának egészségi állapota a környező településekhez képest kiemelkedően jónak mondható. Ebben nagy szerepe van az összetartásnak, az egymásról való gondoskodásnak, melyek visszatérő elemei voltak a kérdőíves kutatásnak, valamint az interjúknak is.

A rendkívül sokoldalú munkakörrel rendelkező körzeti szakápoló nagy segítséget nyújt a helyettesítést ellátó körzeti orvosnak a lakosok egészségének folyamatos felügyeletében, és szerencsére a sárospataki központtól való távolságok sem jelentenek akadályt a rendelési idő hatékony felosztásában. A görögkatolikus Szent Anna Szeretetszolgálat révén az idősek gondozása, az önkormányzati busz által pedig a gyógyszerellátás, betegszállítás is megoldott, míg a Tolcsváról kijáró védőnőnek, a lelkiismeretes szülőknek, nagyszülőknek, illetve a helyi óvodai és iskolai pedagógusoknak köszönhetően a gyerekek egészsége is biztonságban van. Az olaszliszkai körzeti fogorvos is a komlóskaiai kedvezőbb helyzetéről, tudatosabb viselkedéséről számolt be. Nagyban javítja a község egészségügyi mutatóit és egyben megkönnyíti az ellátórendszeri szereplők munkáját, hogy a településen nincs leszakadt, mélyszegénységben élő (roma) szegregátum, amelynek egészségügyi sajátosságait a gazdag szakirodalom mellett a 2016-os egercsehi, és a 2017-es bagi falukutatások során is alkalmam nyílt közelebről megismerni.

A járóbeteg szakrendelések kapcsán messzire kell utazniuk Komlóska polgárainak, legalább a 23 km-re lévő Sárospatakra, de többnyire a 72 km-re fekvő Miskolcra és a 35 km távolságban lévő Sátoraljaújhelyre. A fekvőbeteg ellátás tekintetében is Miskolc dominál, de a legmagasabb progresszivitási szinten bizonyos kezelések már csak Debrecenben, Nyíregyházán vagy Budapesten elérhetőek. Annyi bizonyos, hogy a közelmúltban bevezetésre került elektronikus egészségügyi nyilvántartási és szolgáltatási rendszerek között a későbbiekben egy összehangolt működés fog megvalósulni, amely elméletben lehetővé teszi majd az ellátás egyes szintjei közötti gyorsabb, egyszerűbb információ-áramlást, ehhez viszont a gyakorlatban az infrastruktúrák, a kommunikáció és a digitális kompetenciák javítására van szükség az intézmények és az ellátásban részt vevő szakemberek vonatkozásában.

Irodalomjegyzék

- Girasek E.* (2010): Fiatal munkavállalók az egészségügyben, fiatal egészségügyiek a munkaerőpiacon. In: Garai O. – Horváth T. - Kiss L. - Szép L.- Veroszta Zs. (szerk.) Diplomás pályakövetés IV.: Frissdiplomások 2010 Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, 2010. pp. 287-300.
- Kollányi Zs.* (2015): Az egészségi állapot társadalmi és gazdasági összefüggésrendszere. Doktori disszertáció. ELTE TÁTK Szociológia Doktori Iskola, Szociálpolitika Doktori Program
- Némediné Kollár K. – Káposzta J.* (2014): Területi hátrányok az Ózdi kistérségben. In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XI. 63-70.
- Pál V.* (2017): Egészségünk földrajza – területi különbségek a hazai egészségi állapotban. Magyar Tudomány 2017/3, 311-321.
- Simek Á.* (2009): A falu egészségügy helyzete és lehetőségei Magyarországon. Doktori értekezés, Semmelweis Orvostudományi Egyetem Patológiai Tudományok (Multidiszciplináris Tudományok) Doktori Iskola
- Simek Á.* (2010): A túlélés alapja a városi lét? - A falusi betegek hátrányai az egészségügyi ellátás területén. Családorvosi Fórum, 10. évf. 10. sz. / 2010. 36-38.
- Szilágyi D. – Uzzoli A.* (2013): Az egészségügyenlétlenségek területi alakulása az 1990 utáni válságok idején Magyarországon. Területi Statisztika, 52, 2, 130-147.
- Tóth T.* (2018): Közösségépítés települési dimenziói. Studia Mundi – Economica, Vol. 5. No. 2. (2018) p. 71 10.18531/Studia.Mundi.2018.05.02.58-73

Egyéb források

290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

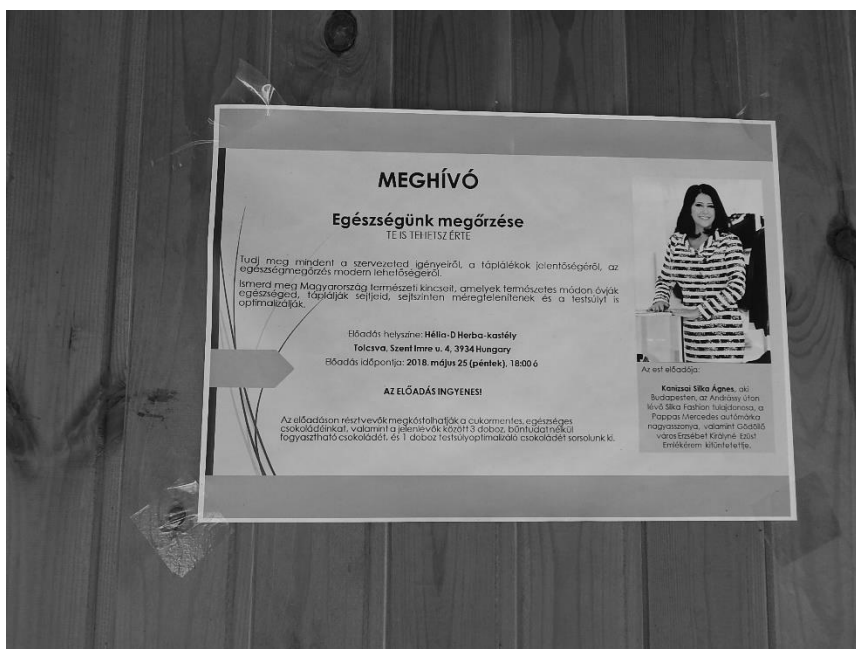
Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat: Területi ellátási kötelezettség nyilvántartás.

URL:

https://www.antsz.hu/felso_menu/ugyintezes/hatosagi_nyilvantartas/eu_ig_nyilvantartasok/ellatasi_teruletek

17.kép: A felújított orvosi rendelő falán látható tájékoztató. Kár, hogy orvos híján az épület nincs kihasználva

18.kép: Hirdetés a faluban: előadás az egészséges életmódról

SZOCIÁLIS ÉS OKTATÁSI KÖZSZOLGÁLTATÁSOK SZERVEZÉSE ÉS BIZTOSÍTÁSA KOMLÓSKÁN

ORGANIZING AND PROVIDING SOCIAL AND EDUCATIONAL PUBLIC SERVICES IN KOMLÓSKA

Bogárdi Tünde, tanársegéd, Eszterházy Károly Egyetem

Tünde Bogárdi, assistant lecturer, Eszterházy Károly University

Absztrakt

Tanulmányom célja, hogy átfogó képet adjak a komlóscai oktatási és szociális ellátórendszer helyzetéről és arról, hogy milyen kérdések, kihívások állnak a közszolgáltatás-szervezés és biztosítás előtt egy néhány száz fős lakosságszámú településen. Kutatásomban egyrészt vizsgáltam a helyi oktatási és szociális intézmények tényanyagait, és az ellátási igényeket, másrészt pedig a lakosság elégedettségét ezen intézményekkel. Emellett kitérek a további közszolgáltatások esetében az elmúlt évtizedek kihívásaira is, miként küzdött/küzd a település ezek megmaradásáért.

Abstract

The purpose of my study is to give a comprehensive picture of the situation of the education and social care system in Komlóska, and of the issues and challenges facing public service organization and providing in a settlement of a few hundred residents. In my study on the one hand I analysed the facts of the local educational and social institutions and the related supply needs, and on the other, the satisfaction of the inhabitants with these institutions. In addition, in the case of other public services, I also discuss the challenges of the past decades, how the town struggled / struggles to keep them functioning.

Bevezetés

Komlóska ellátórendszerei kiépültek, a település – alacsony lakosságszáma ellenére is – igyekszik a helyiek számára minél több ellátást, szolgáltatást helyben biztosítani, például színvonalas óvodai ellátást, általános iskolai oktatást, gondoskodást az idősekről, rászorultakról (Molnár-Zala 2010). E megállapítás jelenleg is megállja a helyét, azonban az elmúlt közel egy évtizedben a településnek, a településvezetésnek számos kihívással kellett szembenéznie és megküzdenie ahhoz, hogy az akkor említett ellátások, intézmények napjainkban is működni tudjanak Komlósán. Tanulmányomban az oktatási és szociális ellátórendszert vizsgálom, hosszabb idősoros adatokon keresztül bemutatva az ellátási igények változását, a szolgáltatások biztosításának nehézségeit (és előnyeit) a kistépüléseken, valamint az ezekkel kapcsolatos lakossági elégedettséget is.

A helyi szociális ellátás biztosítása

A szociális alapszolgáltatásokon belül tanulmányomban a falugondnoki szolgáltatást, az étkeztetést és a házi segítségnyújtást vizsgálom.

Az 1993. évi III. törvény 60. § (1) bekezdése értelmében „A falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgáltatás célja az aprófalvak és a külterületi vagy egyéb belterületi, valamint a tanyasi lakott helyek intézményhiányából eredő hátrányainak enyhítése, az alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz, közszolgáltatáshoz, valamint egyes alapszolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítása, továbbá az egyéni, közösségi szintű szükségletek teljesítésének segítése.”

Köteles (2016, 100) szerint e célok megvalósítása érdekében Komlóska Község Önkormányzata a falugondnoki szolgálat működtetésében az alábbiakat kívánja elérni:

- „a település demográfiai, társadalmi hanyatlásának megállítása, e folyamat visszaszorítása, a település népességmegtartó erejének növelése,
- a település és a lakosság elszigeteltségének mérséklése,
- a lakosság életfeltételének javítása, a településen a jobb életminőség elérése,
- a közszolgáltatásokhoz való hozzájutás elősegítése,
- az önkormányzat által nyújtandó szociális alapellátások kiépítésének és működtetésének elősegítése,
- a településre nézve kedvező gazdasági folyamatok elindítása,
- a települési funkciók bővítése,
- a közösség fejlesztése, a helyi társadalom és a civil szféra erősítése,
- helyi adottságokhoz és sajátosságokhoz igazodó egyéni és közösségi szintű igények kielégítése,
- az esélyegyenlőség feltételeinek megteremtése, javítása,
- a meglévő önkormányzati vagyon állagmegóvása, növelése,
- az egyházakkal való együttműködés erősítése,
- fenntartható fejlődés, környezettudatos szemléletformálás,
- elsősegélynyújtás.”

A térítésmentes szolgáltatást a Komlósán életvitelszerűen tartózkodók veheti igénybe, amennyiben körülményeik – életkoruk, egészségi állapotuk, egyéb aktuális élethelyzetük – indokoltá teszi.

Az étkeztetés keretében az 1993. évi III. törvény 62. § (1) bekezdése szerint „azoknak a szociálisan rászorultaknak a legalább napi egyszeri meleg étkezéséről kell gondoskodni, akik azt önmaguk, illetve eltartottjaik részére tartósan vagy átmeneti jelleggel nem képesek biztosítani, különösen

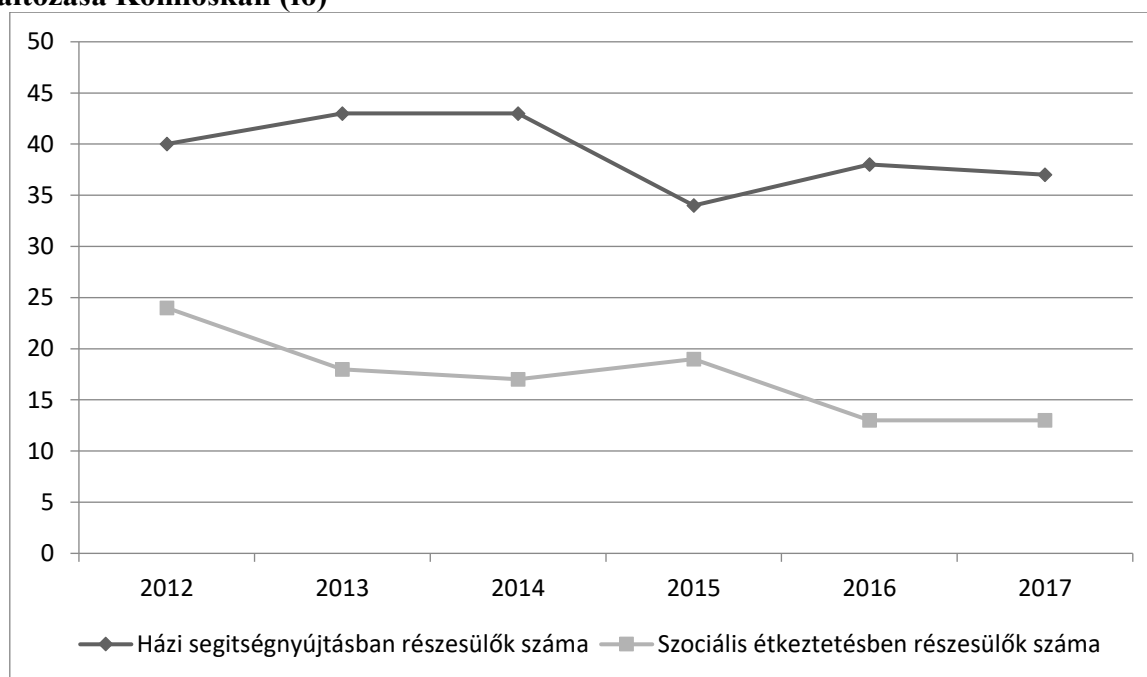
- a) koruk,
- b) egészségi állapotuk,
- c) fogyatékoságuk, pszichiátriai betegségeik,
- d) szenvedélybetegségeik, vagy
- e) hajléktalanságuk miatt.”

A jogosultsági feltételek részletes szabályait a települési önkormányzatok rendeletben határozzák meg. Komlóska önkormányzata étkeztetésben részesíti „azt az igénylőt, illetve az általa eltartottat is, aki kora vagy egészségi állapota miatt nem képes az étkezésről más módon gondoskodni” (Köteles 2016). A konyha az óvoda épületében működik, a szociális étkeztetés mellett itt főznek az óvodásoknak, az iskolásoknak, a dolgozóknak és a vendégeknek is.

Házi segítségnyújtás keretében „a szolgáltatást igénybe vevő személy saját lakóközösségében kell biztosítani az önálló életvitel fenntartása érdekében szükséges ellátást”, határozza meg az 1993. évi III. törvény 63. § (1) bekezdése. Komlósán a házi szociális gondozási feladatokat a Szent Anna Szeretetszolgálat látja el (Köteles 2016), melyet Komlósán és a szomszédos Erdőhorvátiban működtet a Komlóscai Görögkatolikus Egyházközség 2011-től. Azt megelőzően a komlóscai önkormányzat egy fő teljes munkaidős alkalmazottal biztosította a rászoruló idős emberek ellátását, gondozását.

Megállapítható, hogy 2012-2017 között mind a házi segítségnyújtásban, mind a szociális étkeztetésben részesülők száma visszaesett, utóbbi esetben jelentős mértékű a csökkenés (1. ábra). (Miután a két szolgáltatás párhuzamosan is igénybe vehető, valószínűsíthetjük, hogy van összefüggés.)

1. ábra: A házi segítségnyújtásban és a szociális étkeztetésben részesülők számának változása Komlósán (fő)

Forrás: TeIR (KSH-TSTAR) adatai alapján saját szerkesztés

E két szolgáltatást nem kizárólagosan, de jellemzően idős emberek veszik igénybe, ezért indokolt megvizsgálni a nyugdíjban részesülők számának változását is. Egyértelmű a csökkenő tendencia, főleg ha hosszabb időszakon vizsgáljuk a folyamatot: 2007-ben még 126 fő részesült nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban stb., számuk 2011-ben csökkent először 100 fő alá. 2012-ben 92, 2013-ban 86, 2014-ben 71, 2015-ben 75, 2016-ban pedig 69 fő részesült nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban. Mindez egy nem előregedő település képét mutatja, és valószínűleg összefüggésben áll a település lakosságszám-csökkenésével.

A helyi oktatási intézmények

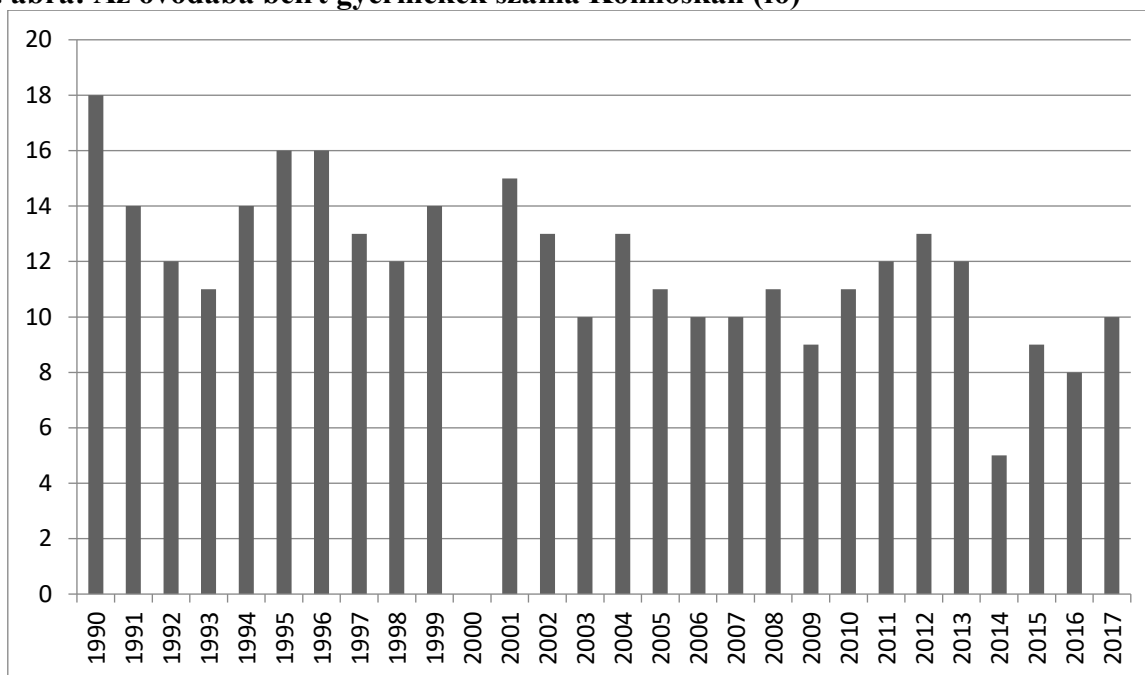
Jelenleg Komlósán óvoda és általános iskola működik. Hosszabb időtávon vizsgálva a településen működő oktatási intézményeket, szükséges megemlíteni a Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Általános Működési Központot, mely a 2004/2005 tanévtől három intézményt foglalt magába: a napközi otthonos óvodát és bölcsődét, az általános iskolát, valamint a közművelődést. A törvényi változások miatt azonban előbb ez az intézményforma szűnt meg,

majd 2018 szeptemberétől a bölcsődei ellátás is, amelyet a település az óvodával összevontan működtetett.

Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Óvoda

Az óvoda 2013 januárjától önállóan működő intézmény, fenntartója Komlóska Község Önkormányzata. Egy vegyes csoportja van az óvodának, melyben 2018. augusztus 31-ig helyet kapott a bölcsőde is (kétéves kortól fogadták a gyerekeket). A maximálisan felvehető létszám húsz fő volt, és nemcsak helyieket fogadtak, hanem a környékbeli településeken élő gyerekeket is. Ha hosszú idősoron vizsgáljuk a gyermeklétszám változását a komlóscai óvodában (2. ábra), bár évről-évre hullámzást mutatnak az adatok, a csökkenő tendencia megfigyelhető.

2. ábra: Az óvodába beírt gyermekek száma Komlósán (fő)

Forrás: TeIR (KSH-TSTAR) adatai alapján saját szerkesztés (megjegyzés: 2000. évre vonatkozóan nincs adat)

Jelenleg két óvónő és egy dajka foglalkozik a gyerekekkel, az alacsony létszámból adódóan személyre szabott fejlesztést, egyéni bánásmódot biztosítva. Ruszin nemzetiségi óvoda révén a helyi értékek, hagyományok fontos szerepet játszanak az óvodai nevelés során, ruszin népdalokkal, hagyományokkal ismerkednek a gyerekek heti három foglalkozás keretén belül, de részt vesznek például a szüret utáni házi szőlőpréselésekben, a szilvalekvárfőzésben, meglátogatják a ruszin tájházat, az ünnepek alkalmával részt vesznek a szentmisén. 2014 nyarán kívül-belül teljes felújításon esett át az óvodaépület, melyben korszerű berendezések, fejlesztő játékok, modern udvari fajátékok, trambulín, tanulóbiciklik találhatók. Már az óvodás gyerekek is részt vesznek néptánc- és úszásoktatásban, illetve intézménylátogatásokon (pl. múzeumok, könyvtárak, posta, étterem, szörpüzem, sajtműhely stb.). Az óvoda több alkalommal nyerte el a „Zöld Óvoda” minősítést.

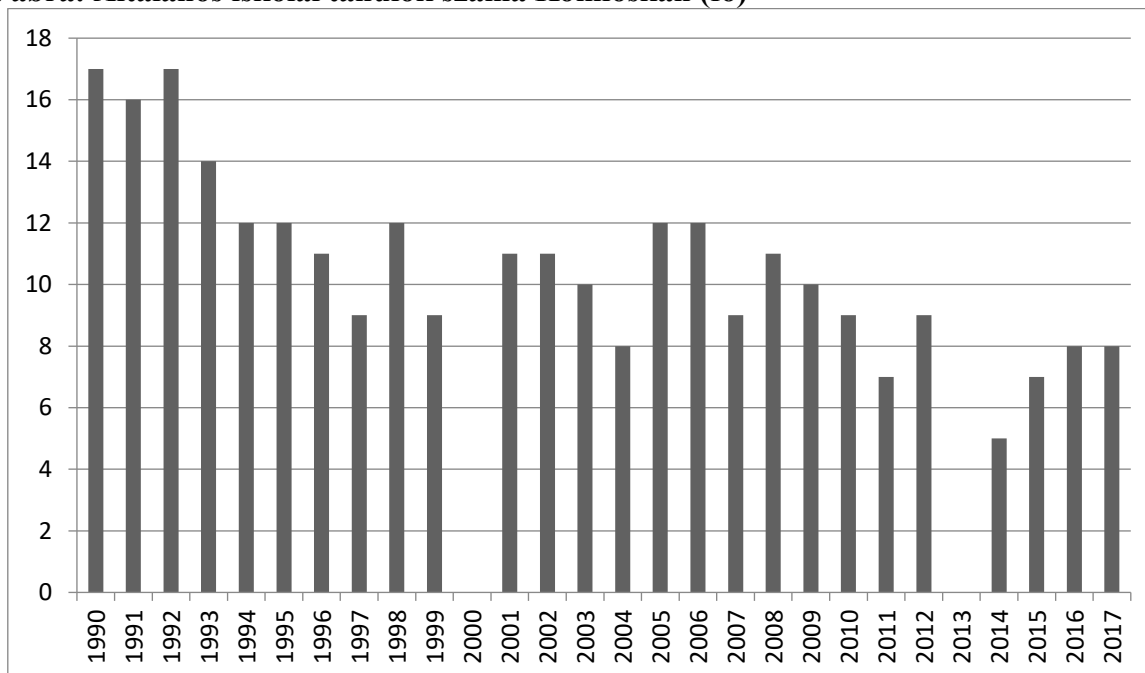
Ahogy már utaltam rá, Komlósán biztosított volt a bölcsődei ellátás is, ugyanabban az épületben, ugyanazzal a személyzettel fogadták a hároméves kor alatti gyermekeket is tíz éven

át. Mindez – valószínűleg az alacsony gyermeklétszámnak is köszönhetően – jól működött, azonban 2018 szeptemberétől a kistelepülések nem üzemeltethetik összevontan a bölcsődét és az óvodát a köznevelésről szóló törvény módosítása következtében. A bölcsődei ellátás megszűnt Komlósán, azon kormányzati cél viszont, miszerint külön épületben és külön személyzettel kellene ezt biztosítani, nem megvalósítható a településen (részben anyagi okok, részben szakemberhiány miatt, de a gyermeklétszám sem teszi lehetővé/indokoltá). A komlóscai édesanyák számára így két lehetőség van: vagy elviszik gyermeküket egy városi bölcsődébe (a környező falvakban sincs bölcsődei ellátás), vagy még egy évig, a gyermekük óvodába kerüléséig otthon maradnak vele (Doros-Ungár 2018).

Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Általános Iskola

2013. január elsejével a korábban önkormányzati köznevelési intézmények állami fenntartásba kerültek, beolvadtak a Klebelsberg Intézményfenntartó Központba. Mindez a komlóscai általános iskola esetében azt jelentette, hogy az alacsony gyermeklétszám indokával az iskolát be akarták zárni (megjegyzés: az ország legkisebb iskolájaként működött). A 2013/2014 tanévben szünetelt a működése, a tanárokat áthelyezték, a tanulók különböző települések iskolában folytatták tanulmányaikat. 2014. szeptember elsejétől azonban az iskola fenntartója a Komlóska Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat lett, finanszírozója pedig Komlóska Község Önkormányzata. Az iskola ennek köszönhetően megmenekült, 2014 őszén Komlóscai Ruszin Nemzetiségi Általános Iskola néven indult újra, de a korábban más települések iskolába átiratott tanulókat nem sikerült visszavenni, így mindössze három első és két második osztályos tanulóval, valamint két pedagógussal indultak. 2015-ben már nemcsak 1-2., hanem 3. évfolyam is indult, az iskola működését felmenő rendszerben a nyolcadik osztályig engedélyezték. Mindezeket figyelembe véve érdemes – az óvodába beírt gyermekek számához hasonlóan – hosszú idősoron megvizsgálni a komlóscai általános iskolai tanulók létszámának változását is (3. ábra).

3. ábra: Általános iskolai tanulók száma Komlósán (fő)

Forrás: TeIR (KSH-TSTAR) adatai alapján saját szerkesztés (megjegyzés: 2000. évre vonatkozóan nincs adat; 2013-ban szünetelt az iskola működése)

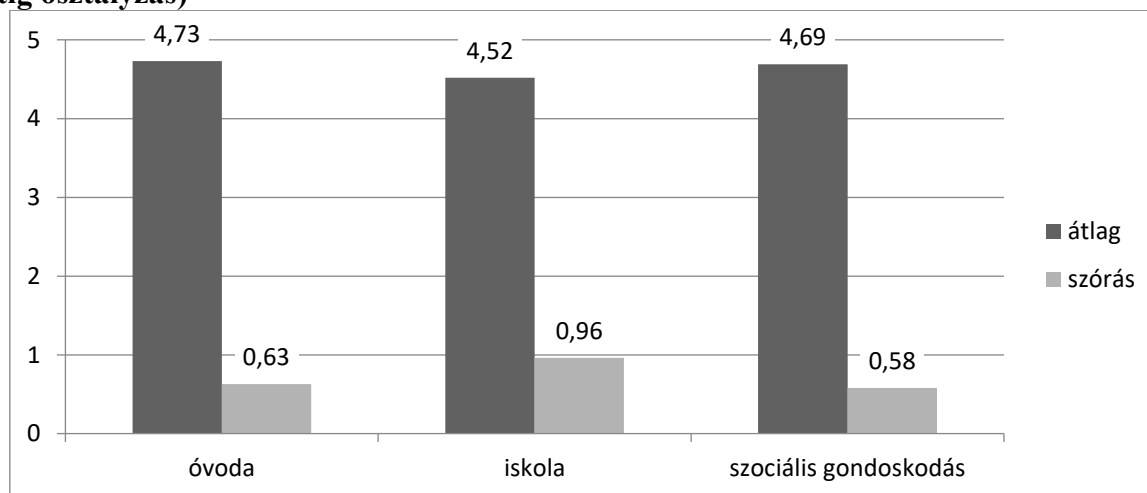
Az alacsony tanulói létszám számos oktatásszervezési kérdést felvet. 2016-ban a főtantárgyakat a diákok csoportbontásban tanulták, az idegen nyelvek oktatása és a készségtantárgyak tanítása pedig összevontan történt. A ruszin hagyományok őrzése, elsajátítása érdekében öt órában a ruszin nyelvet tanulják, egy órában pedig a ruszin népismeretet. Az iskola – a testnevelés óra keretein belül – heti rendszerességgel úszásoktatást is biztosít, melyre Sárospatakon kerül sor. Hit- és erkölcsstan oktatásban is részesülnek a gyerekek, a görögkatolikus ünnepeken pedig Komlóska lakosaival közösen vesznek részt. Az iskola az „élményalapú, életszerű, tevékenységközpontú oktatásra” törekszik (Köteles 2016). Mindez azt jelenti, hogy az iskolának – egyedülként az országban – van egy kísérleti konyhája, ahol például amikor matematikából a tömegmérés, mértékegységváltás témaköröket tanulják a diákok, a muffin hozzávalóit méri ki és sütik is meg, vagy idősek napjára mézeskalácsot, karácsonyra mézeskalács-házikót, húsvétra sárgatúrót készítenek. A tanulók részt vesznek a komlóscai emberek hétköznapi tevékenységeiben: virágot ültetnek, növényeket gondoznak, veteményeznek, zöldséget és gyümölcsöt szüretelnek, szőlőt préselnek, illetve bekapcsolódnak az iskola udvarának rendben tartásába is, akár kerítést is festenek. Emellett a komlóscai általános iskola diákjai számos tanulmányi versenyen is részt vesznek, helyezéseket és különdíjakat elérve. Akár az ezeken való részvételt, akár az úszásoktatást a település önkormányzata – többek közt – azzal segíti, hogy az iskola rendelkezésére bocsájtja az önkormányzati buszt. A tankönyveket és az iskolai étkeztetést szintén ingyen biztosítja az önkormányzat az iskola tanulóinak. 2016-ban az iskola megpályázta és elnyerte az „Örökös Ökoiskola” címet is.

Elégedettség-vizsgálat

A 2018 nyári lakossági kérdőíves felmérés keretén belül vizsgáltuk, hogy a válaszadók mennyire elégedettek a komlóscai óvodával, iskolával, illetve a helyi szociális gondoskodással (idősekről, rászorultakról).

A válaszadók mind a helyi óvodával, iskolával, mind a szociális gondoskodással helyben elégedettnek tekinthetők (4. ábra). Közel azonos mértékben elégedettek az óvodával és az idősekről, rászorultakról való szociális gondoskodással, ezektől nem jelentős mértékben marad el a helyi iskolával való elégedettség, ugyancsak 4,5 feletti átlaggal. A szórásérték azonban az iskola esetében a legmagasabb, amely azt mutatja meg, hogy a megkérdezettek véleménye ennek megítélésében volt a legkevésbé egységes.

4. ábra: A válaszadók elégedettsége a helyi oktatási és szociális ellátórendszerrel (egyötlig osztályozás)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2018

A helyi közszolgáltatás-szervezés és –biztosítás Komlóska a „kisposta-mozgalom” példáján

Mind a szociális, mind az oktatási ellátórendszer ismertetése során utaltam azon kihívásokra, melyek – többek közt – a település méretéből, alacsony lakosságszámából adódnak. Mindezt a küzdelmet tökéletesen példázza a „kisposta-mozgalom” is, melyet még 2003-ban indított el Köteles László, Komlóska polgármestere és a Zempléni Településszövetség. A korábban bezárt kisposták újranyitását célul tűző kezdeményezés indoklását jól mutatja, hogy összesen 911 település csatlakozott hozzá. A céljuk az volt, hogy ne a lakosságszámtól, hanem a lakossági igényektől függjön, hol üzemeltet postát a Magyar Posta Zrt. Az akkori mozgalom 2010-ben véget ért, létezésének sikereként könyvelhető el, hogy jó néhány helyen megmaradhatott a postahivatal. Két év szünet után azonban 2012-ben újraindult a mozgalom, ugyanis – 2010 után, az ígéretekkel szemben – mindössze öt településen nyitották újra a postákat.

Összefoglalás

Komlóska iskolapéldája annak, ahogyan az alacsony lakosságszámú települések küzdenek a fennmaradásukért, az intézményeik megtartásáért. A településvezetésnek és a szakembereknek köszönhetően mind az óvoda, mind az általános iskola működése visszaigazolja, hogy érdemes ezeket az intézményeket alacsony gyermeklétszámmal is működtetni, hiszen ezzel mind a község, mind a közösség nyer. Megállapítható emellett, hogy bár az intézmények működése, finanszírozása biztosított, a lakossági igény rájuk és az elégedettség velük egyértelmű, fennmaradásuk kiszolgáltatott az országos politikai döntéshozatalnak.

Irodalomjegyzék

- Doros J. – Ungár T.* (2018): Mégsem fontos a kisgyermekes munkaerő. Forrás: https://nepszava.hu/3004792_megsem-fontos-a-kisgyerekes-munkaero
- Köteles L.* (2016): A vidék fennmaradásának (jövőjének) stratégiai feltételei és lehetőségei az önkormányzatok nézőpontjából.
- Molnár M. – Zala V.* (2010): Komlóska problématérképe. In: Acta Regionis Rurum 4. kötet. Szent István Egyetem, Gödöllő. 62-71. pp.

Egyéb források

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
2012. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
- Komlóska település honlapja (www.komloska.hu)
- TeIR (KSH-TSTAR)

19.kép: A helyi iskola

20. kép: Játszótér gyermekeknek

FÖLDRAJZI ÉS MENTÁLIS TÉR-ÉRTÉKELEMZÉS KOMLÓSKÁN GEOGRAPHICAL AND MENTAL SPATIAL VALUE ANALYSIS IN KOMLÓSKA

Molnár Melinda, egyetemi docens, SZIE GTK

Melinda Molnár, associate professor, SZIU

Absztrakt

A ma már zsákfaluként élő Komlóska sajátos település- és társadalomföldrajzi karakterrel bír. Ebben a tanulmányban részben a települési tér elemzése során nyert eredmények bemutatása a cél; amely vizsgálat során értékleltár készül a falu házairól. A tér- értékelemzés során a kiindulópont az, hogy a települések utcákból, terekből, azok pedig házakból szerveződnek. A házak milyensége pedig meghatározza a településképet. A településkép azonban nemcsak látott utcaképként értelmezhető. Az úgynevezett mentális térkép készítésével a cél föltárni és bemutatni, hogy vajon milyennek látják a helyiek a saját falujukat.

Abstract

Komlóska, which today is a dead end village, has peculiar characteristics concerning settlement and social geography. This study in part aims to present the results of the spatial analysis of the settlement. In the course of the research we have made a value inventory of the houses of the village so that we can render visible the heterogeneity of the settlement's space based on the functions and values of the houses. The spatial value analysis was based on the idea that the settlements are organized from streets and squares, which in turn are organized from houses. The nature of the houses thus define the settlement image. With the creation of the mental map we aimed to explore and present how the locals view their own village.

Bevezetés

Komlóska, bár peremvidéken található, mégsem sorolható a hátrányos helyzetű települések közé. Komlóska értékhordozóként tekint önmagára. Noha sem a közlekedésföldrajzi, sem a munkaerőpiaci potenciálja nem túl kedvező, mégsem a hátrányaiból indul ki. A településmenedzsment lobbija nem egy megsegítendő, felzárkóztatandó térség lobbija. Részben hagyományaik, részben innovatív jelenkori gazdasági megoldásaik révén keresi azokat az eszközöket, melyekkel önmaga is irányítani képes a pozitív változásokhoz vezető folyamatokat. Vélhetően ebből a pozitív önazonosságból adódik, hogy a faluvezetés elkészítette saját településkép arculati kézikönyvét. Ennek a könyvnek a kiadása minden bizonnyal azt a célt szolgálta, hogy az itt élők, ide települni vágyók képet kapjanak a helyi értékekről, értsék, hogy mik a lényeges vonásai a települési összképnek. Nyilvánvalóan az a kiindulópont, hogy fontos láttatni az ide települni vágyóval, vagy az ideérkező befektetővel, hogy mitől egyedi a falu arculata, milyen értékei vannak, mik azok a különlegességek, amik védelemre is érdemesek. Fontos, hogy értse az ide érkező: Komlóska érték-őrző, érték-hordozó település. A kézikönyv

arra is rávezet, hogy minden, ami az épített környezet öröksége, az összefügg a település lakóinak erős identitástudatával, a természettel való együttélés hagyományával. Egy történeti keretbe ágyazva bemutatja a településképi és tájhasználat alakulásának folyamatát a kezdetektől napjainkig. A kézikönyv összefoglalja a falu természeti és épített örökségének értékeit, jellegzetességeit, és ajánlásokat fogalmaz meg a jövőre nézve is (Komlóska: Településképi arculati kézikönyv)

Tér-érték-elemzés a települési térben

A falu objektív földrajzi valóságának leírásához a kézikönyv kiváló alapot nyújtott. A benne levő információk kiegészítését szolgálta a Faluszemináriumi Kutatóműhely keretei között korábban kialakított Tér-érték-elemzés is. A Tér-érték-elemzés eredetileg területhasználati problematikák leírására született meg. A település beépítettségének felmérésével, az üres telkek, lakatlan ingatlanok számba vételével a cél az volt, hogy elősegítsük azt a tervezést, amely választ adhat arra, hogy milyen irányban bővüljön, hogyan tervezze a beépítési igények kielégítését a falu. Később már nem pusztán területhasználati kérdésekben alkalmaztuk a módszert, hanem olyan rejtett problémák, jelenségek leírására is, mint a vidéki gettósodás, vagy az átalakuló vidéki társadalmi tér (Molnár M 2018).

A Kutatóműhely keretein belül folyó kutatási előzmények tapasztalatai mellett építettem azokra a korábbi tudományelméleti alapokra, melyek a települési tér leírásának céljával különböző tudományági irányzat képviselőiben születtek. Így felhasználásra került az 1922-ben megjelent, Prinz Gyula által írt Magyarország településformái című mű (Prinz Gy. 1922), de ötletet adott Györffy I. 1943-as Magyar falu, magyar ház című műve is, mely alapvetően néprajzi megközelítésben végzett térhasználati vizsgálatot (Györffy I. 1943). Mendöl Tibor 1936-os munkája is előzménynek tekinthető, melyben az alföldi városaink morfológiai elemzését végezte el (Mendöl T. 1936). Ugyancsak tanulsággal szolgált a két évvel később Major Jenő által megjelentett tanulmány a magyar falvak morfológiai sajátosságairól (Major J. 1965). Az utóbbi évtizedekben is jelentek meg a terepi kutatásokban is hasznos, rendszerező leíró műfajú művek. Novák László 1986-ban közzétett Településnéprajz című műve ugyan az Alföldre fókuszál, mindenekelőtt az agráriummal összekapcsolódott település- és településrendszer formákra, de ebben a szűkebb földrajzi térben kiváló módszertanú tipizálási rendszert mutat be (Novák L. 1986).

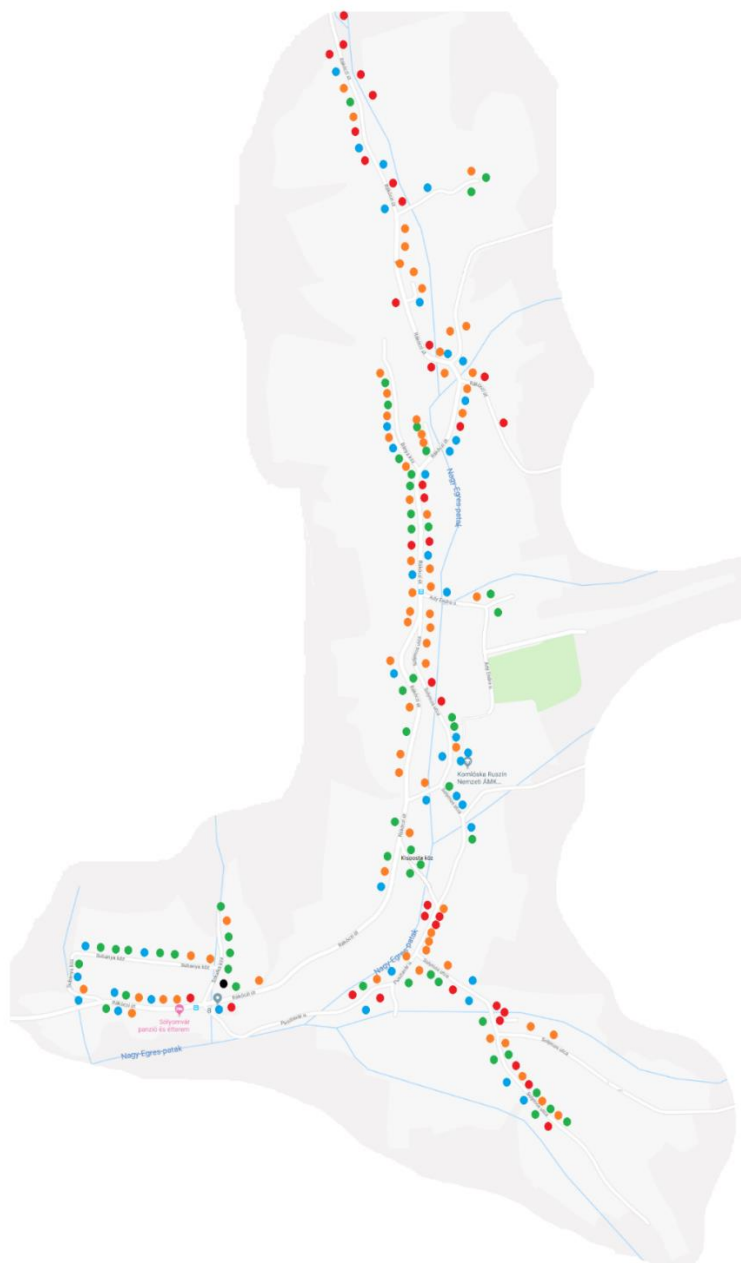
A települési térkutatás során arra voltam kíváncsi, hogy vajon a Zemplén „gyöngyszeme” (Komlóska), építészeti értelemben milyen stílusokat ötvöz. Kimondható-e, hogy egy-egy korszak a hagyományos parasztházaktól a Kádár-„kockák” át az új modern megoldásokig meghatározza a település egy-egy utcáját, egy-egy darabját. Különösen fontos szempont volt a hagyományos faluképi örökségének megjelenítése térképen.

A Tér-érték-elemzés eredménye Komlósán

Az 1. térkép alapján látható, hogy a hagyományos építészeti kultúra jelentős mértékben megmaradt a faluban. A pirossal jelölt házak eredeti formában őrzött parasztházakat, a narancssárga szín az átalakított, de felismerhetően a hagyományos parasztházakból továbbépített házakat jelöli. A terepbejárás alapján készült térkép azt mutatja, hogy sajnos nem őrződött meg tömbösen egyben a falu egyik szegletében sem az eredeti falukép, azaz mindenhol vannak kockaházak, modern beépítések, de számos utcarész, például a főutcának tekinthető hosszan elnyúló Rákóczi úton szakaszosan több helyen is megélhető az „időutazás” és a

kompakt, egységes tradicionális falukép. Ezeken a helyeken megfigyelhető az utcára merőleges hosszanti beépítés, ahol a déli oldalon tornác fut. Ezekről a kézikönyv is említést tesz (Komlóska: Településképi arculati kézikönyv). A kézikönyv továbbá azt is megjegyzi, hogy külön érték a díszes formájú vakolatlan téglarakású kémény, amely persze nincs minden házon, de jellegzetes helyi arculati elem. Néhol még megvan a díszes oromzat, és a tetőszerkezet is a régi (Komlóska: Településképi arculati kézikönyv). Mindenképpen kívánatos volna megőrizni, védeni a megmaradt eredeti parasztházakat, különösen ott, ahol több régi épület is megmaradt egymás közelében.

1. térkép: Komlóska Tér-érték-elemzése a házak stílusa alapján (2018)

Jelmagyarázat: piros: hagyományos parasztház, narancssárga: átalakított parasztház, kék: „Kádár-kocka” zöld: újkeletű

Megjegyzés: A térképen középületek értékelésére nem került sor, csak a lakóházakat vizsgáltuk.

Forrás: a 2019-es falubejárás alapján készítette a szerző

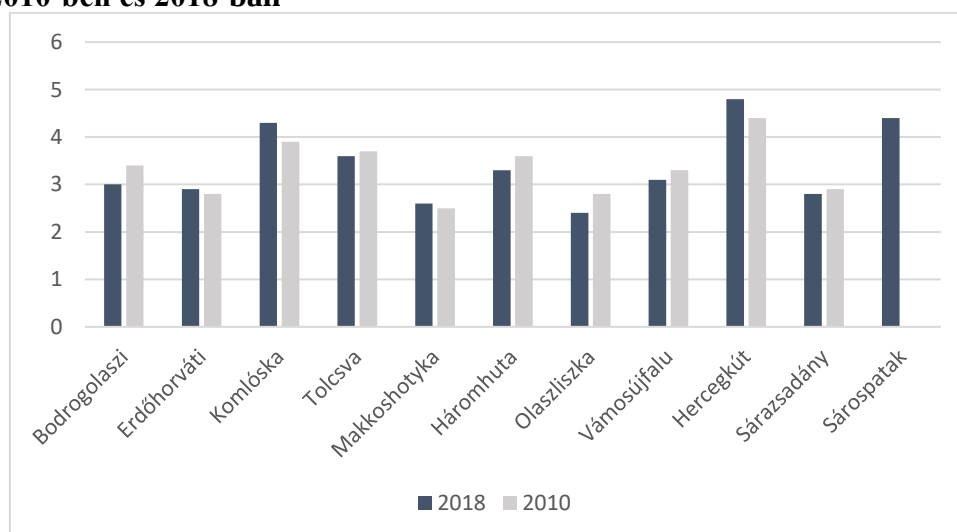
Mentális térképezés a települési térben

A mentális térképezés során a cél az volt, hogy megismerjük az ott élők fejében, lelkében hordozott faluképet. Cél volt megismerni, hogy miként gondolkodik a komlóscai ember a saját világáról és a települési környezetéről. Ennek vizsgálatára kérdőíves felmérést alkalmaztunk. Az alkalmazott kutatás ötvözte a társadalomföldrajzi és a szociológiai értelemben vett mentális kutatások technikáit. Társadalomföldrajzi jellegűnek tekinthető, amennyiben „a térképek térképezésével”, azaz a fejekben található „térképek” összegyűjtésével és interpretációjával is foglalkoztunk (Downs és Stea 1973). A megkérdezettek kötődés-vizsgálata szociológiai értelemben vett mentális térképezés, melynek során vizsgáltuk a településről az emberek tudatában őrzött benyomást is (Cséfalvay 1990). Szerettük volna megtudni, hogy Komlóska a környék településeire képest milyen helyzetűnek értékelik, valamint azt, hogy ha a helyieknek lehetősége volna rá, elköltöznének-e, és ha igen, hová. Ezt a kutatást úgy terveztem meg, hogy a 8 évvel korábban ebben a kérdéskörben nyert eredményekkel is összevethető legyen a tartalom.

Kötődés-vizsgálat

Megkérdezettjeinkkel 1-5-ig terjedő skálán értékeltettük a környék településeinek helyzetét 2010-ben és 2018-ban is. A válaszokból jól látható, hogy saját falujukat igen magasra értékelték a helyiek mindkét vizsgált évben (2018-ban átlagosan 4,3-re, 2010-ben 3,9-re). Az is igaz, hogy nyolc év alatt jelentősen jobb lett a falu megítélése az itt élők körében. 2018-ban csak Hercegkút (4,8), és a térségi központ, Sárospatak (4,4) kapott magasabb értékelést. Hercegkút 2010-ben is magasan értékelt falu volt: akkor 4,4-et ért el az átlag-megítélése, ami azt jelentette, hogy akkor 0,5 értékpontra ért el magasabb értékelést, mint akkor Komlóska. A megítélésbeli különbség mértéke nem változott 2018-ban sem, ma is 0,5 értékpontra lett magasabban értékelve Hercegkút. A lényeg: mindkét település javított a megítélésén. Lényegesnek tartom, hogy a megkérdezettek körében a vizsgált térség települései esetében a vizsgált 8 év távlatában jelentős változást csak pozitív irányban lehetett kimérni (1.ábra).

1. ábra: Komlóska és a környék településeinek megítélése (a válaszadók értékelésének átlaga) 2010-ben és 2018-ban

Megjegyzés: 1: a legrosszabb, 5: a legjobb értéket jelentette

Forrás: a kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon a véleményt adók szerint miben különbözik Komlóska a többi településtől. Az egyik fő okcsoport, ami megjelent a válaszokban az a ruszin identitás, a görög-katolikus közösség, általában a hagyományörzés és a „jó légkör”, azaz hogy itt közvetlenebbek az emberek egymással, és az idegenekkel is vendégszeretőek. Ugyanakkor többen megemlítették azt is, hogy régen azért nagyobb volt az összetartás. A válaszokból az derült ki, hogy másságként élik meg a megkérdezettek, hogy itt büszkéek az emberek a múltjukra és a jelenükre. A múlttal kapcsolatban volt olyan válaszadó, aki úgy fogalmazott, hogy a falu régen a legszegényebb volt a környéken, és most az egyik legjobb helyzetű. A válaszokban megjelent a helyi magas munkakultúra, hogy itt az „emberek megfogják a munka végét”, azaz szorgalmasak, dolgozók. Ezen kívül előkerült megkülönböztető jegyként a magas szintű biztonságérzet: „Itt még nem kell zárni a kaput”- ahogy ezt az egyik válaszadónk megfogalmazta. Társadalmi vonatkozásban fontosnak tartották kiemelni a többi környékbeli falusorshoz viszonyítva, hogy itt nem él problémás cigány-kisebbség. Volt, aki az önkormányzat szerepvállalásával kapcsolatban fogalmazta meg Komlóska egyedi helyzetét. Megemlítésre került, hogy itt a vállalkozások számára ösztönző befektetési politika van. Vagy szintén az önkormányzat munkájához kapcsolódóan volt, aki azt emelte ki, hogy itt sokkal fejlettebb intézményrendszer van (óvoda, iskola, jó szociális ellátórendszer). Megkülönböztető jegyként került elő, hogy a falunak van tudatos stratégiája, élhető jövőképe, és reményteljes fejlesztési lehetőségei (magas színvonalú termékek, szolgáltatások). Ugyancsak megkülönböztető jegyként értékelték az emberek a természeti értékeiket. A nyugalom, a szép táj, a tiszta levegő is előkerült a válaszokban, mint ahogyan a virágos falukép is. A magas turisztikai potenciál is megkülönbözteti a falut a többitől. Ez a pozitív kép tükröződik abban a válaszadásban is, amiben arra voltunk kíváncsiak, hogy mi az, ami Komlósikáról először eszébe jut a megkérdezettünknek (2. ábra).

2. ábra: Szófelhő „Az első három dolog, ami Komlósikáról eszébe jut” elnevezésű kérdésre adott válaszok alapján

Forrás: a 2018. évi falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Bogárdi T.

A 2. ábrán született szabad asszociáció pozitív képet fest: csend, nyugalom, szülőföldhöz kötődés. Sokféle lehetőség közül a megkérdezettek fejében tehát az első három dolog, ami Komlósikáról eszükbe jut, az nagyon is vonzó. Ugyanakkor az itt élők nyilvánvalóan tisztában

vannak a falu gyenge pontjaival is. Ezt mutatja, hogy a kedvező megítélés ellenére a megkérdezettek 22%-a az erre vonatkozó kérdésben azt válaszolta, hogy elköltözne a faluból, ha tehetné. Az okok azonban alapvetően személyes jellegűek. A fő motiváció a válaszokban az volt, hogy távol élnek a gyermekeik, és vágnak utánuk. A második legfontosabb érv a máshol remélt jobb megélhetés volt, abból kiindulva, hogy a falu és a környék munkaerőpiaci kínálata szerény.

Összefoglalás

A földrajzi és a mentális tér-érték-elemzés is pozitív képet festett a faluról. Annak ellenére, hogy nem őrződött meg nagyobb kiterjedésben az eredeti parasztházak kompakt egysége, ugyanakkor számos utcarész szakaszosan több helyen is megadja vizuálisan a tradicionális falukép élményét.

A tradicionalitás a mentális térképezésben is kulcsszó volt. Ebből vezethető le ugyanis az a külön helyi identitás, ami a környékbeli településektől megkülönbözteti a falut. Komlóskát a helyiek –a megkérdezettek véleménye alapján úgy tűnik- kedvező tulajdonságokkal jellemzik. A természeti, táji, társadalmi adottságokra visszavezethetően jóval jobb megítélés rögzült „a fejekben” a faluról, mint a környék többi települése esetében. Ez alól csak a svábok lakta Hercegkút és a térségi központ Sárospatak kivétel. Ezek szintén magasan értékelt települések. Kedvezőnek mondható az a tendencia, hogy a 2010-es kutatásunkkal történt összevetés alapján a falu megítélése 0,5 ponttal tovább emelkedett. Úgy vélem ez jó visszaigazolás a faluban zajló társadalmi, gazdasági folyamatokról, és mindazokról, akik döntéshozókként, befektetőkként hozzájárultak a pozitív énkép erősödéséhez.

Irodalomjegyzék

- Cséfalvai Z.* (1990): Térképek a fejünkben. Budapest, Akadémiai Kiadó 186.p.
- Downs, Roger M. és David Stea* (1973): Térképek az elmében. Robert M. Downs és David Stea: Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. In: Downs és Stea (szerk.): Image and Environments. Chicago: Aldine Publishing: (<http://mmap.integratio.ro/pdf/6mentmap.pdf>) - 149-150. oldal
- Györffy I.* (1943): Magyar falu, magyar ház 351.p
- Major J.* (1965): A magyar falvak morfológiai sajátosságainak néhány vonása Településtudományi Közlemények 17: 29-53
- Mendöl T.* (1936): Alföldi városaink morfológiája (Közlemények a Debreceni Egyetem Földrazi Intézetéből 1.) Tisia. Debrecen 145.p
- Molnár M- Zala V.* (2010): Komlóska problématerképe In: Acta Regionis Rurum 59-69 pp.
- Molnár M* (2018): tér-érték vizsgálatok a települési térben In: Fazekas, I.- Kiss E.- Lázás I. (szerk): Földrajzi tanulmányok Debrecen, Magyarország : MTA DAB Földtudományi Szakbizottság 295-300 pp.
- Novák L.* (1986): Településnéprajz Nagykőrös 245.p.
- Prinz Gy.* (1922): Magyarország településformái 456.p.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A KOMLÓSKAI KUTATÁSUNKRÓL

SUMMARIZING THOUGHTS ABOUT OUR VILLAGE RESEARCHES IN KOMLÓSKA

Molnár Melinda egyetemi docens, SZIE GTK
Melinda Molnár associate professor, SZIU

Absztrakt

Komlóska 2010-ben és 2018-ban is színhelye volt a kutatásainknak. Mintahelyként való kiválasztásában fontos érv volt, hogy miközben megtestesíti az aprófalvak sorsát, mégsem egy átlagos jövőképű falu. A ruszin gyökerekre építő innovatív falu-menedzsment sikeressé tette Komlóska. A hasonló méretű települések között, valamint a környező településekhez való viszonyítás alapján is látványosan fejlődik a falu. Ebben a tanulmányban összegzem a 2010-es és 2018-as kutatások tapasztalatát, de támaszkodom más, statisztikai és egyéb dokumentációs anyagra is, melyek segítségével igyekszem érzékeltetni a faluban tapasztalható változásokat.

Abstract

Komlóska was the scene of our research in 2010 and 2018. The reason to opt for Komlóska as a model place is that this settlement embodies the destiny of small villages while it does not face an ordinary future. It was the innovative village management- having „ruszin” roots- , which has made Komlóska successful. Comparing to the surrounding settlements and similar sized villages, the developmet of Komlóska is spectacular. In this study I summarize the experience of the 2010’s and 2018’s research. On the other hand, I also use other statistics and documents in order to emphasize the changes in Komlóska.

Komlóska, a „Rohamosan fogyó népességű, rossz munkaerőpiaci helyzetű” aprófalu

A Beluszky- Sikos T. 2001-es statisztikákra épülő tipizálásában Komlóska a *Rohamosan fogyó népességű, rossz munkaerőpiaci helyzetű aprófalvak* típusába került (Beluszky- Sikos T 2007). Az egyik legfontosabb típus-alkotó jegye a falunak tehát az apró méret. Amit a népszámlálási adatok világosan jeleznek az az, hogy a falu a története során sosem lépte át az 1000 fős küszöböt, és a negyvenes évek közepén elindult fogyás után, a hatvanas évek közepe óta a csökkenés folyamatos (Gugi et al. 2010, Kápolnai Zs.2018). A népesség intenzív fogyáshoz kezdetben egyértelműen az elvándorlás járult hozzá. A folyamatot nem csupán a jobb élet reményében való migráció mozgatta, hanem a negyvenes években a szégyenteljes szlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény is (Tamás E.1998). Később a természetes fogyás is beállt. A lakosság ma egyértelműen elöregedő, így a falu munkaerőpiaci értéke csekély. 2001 óta a 60 év felettiek részaránya a település lakói között már meghaladta, meghaladja a 30%-ot, és ez a részarány sajnos nem javult az utóbbi években sem.

Komlóska korlátai

Komlóska továbbfejlődésében az egyik legfőbb korlát a korábbiakban bemutatott demográfiai helyzetkép; az elöregedés. Nagy kérdés, hogy sikerül- e megtartani a fiataljait, ki tud-e épülni erős kötődés a féltve nevelgetett, nem túl népes komlóscai gyermekekben. Egy biztos: itt minden gyermeket személyesen is számon tartanak, és egyengetik az útjukat. Az, hogy ez mire

lesz elég; megmaradnak e szülőfalujukban később, hogy átveszik-e majd a stafétát egykor a mai idősebb generációtól, ez még kérdéses.

A falu másik korlátjaként a közlekedésföldrajzi helyzetét érdemes kiemelni. Komlóska zárványszerű létezése összefügg a közlekedésföldrajzi pozíciójával. A községet közigazgatásilag igaz, hogy hat település határolja, de csak egyetlen, délnyugati irányban van összeköttetés Erdőhorváti, Tolcsva, majd onnan Sárospatak felé. Közlekedési szempontból zsáktelepülésről beszélhetünk, ahonnan egy keskeny aszfaltos bekötőút mellett csak erdei utakon közelíthető meg a szomszédos Herceghút, Makkoshotyka vagy Háromhuta.

A település tömegközlekedési lehetőségei korlátozottak. A közlekedésföldrajzi, ill. vonzáskörzeti adottságok alapján egyértelműen az Erdőhorváti-Tolcsva-Sárospatak-Sátoraljaújhely közlekedési folyosó határozza meg a falu létét. A térkapcsolati fő partner Sárospatak, mint járásszékhely. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy bár Sárospatak fizikailag „szomszédos” település, ennek ellenére az ide közúton történő eljutás legalább két másik település belterületét is érinti. (Ebben a kapcsolatrendszerben értékelődik fel a közbeeső Tolcsva község szerepe, amely minden vizsgált térkapcsolati kategóriában megjelenik céltelepülésként a komlóskaiai életében). Sátoraljaújhely Sárospatak mellett másodlagos jelentőségű. Térkapcsolati szempontból további figyelemre méltó jelenség, hogy Komlóska nem ápol érdemleges gazdasági-társadalmi kapcsolatot Miskolccal, de az annál közelebb fekvő Szerencs vonzó hatása is rendkívül csekély. A 2018-as kérdőíves felmérés tanúsága szerint az előbbi két város vonzásával még Nyíregyháza is vetekszik (Nagy J. 2018).

A tömegközlekedés hiányosságainak ellensúlyozására, illetve a gépkocsival nem rendelkezők, mozgásukban akadályozottak segítésére a komlóskaiai Önkormányzat falubuszos szolgáltatást tart fenn, melynek igénybevétele – ha kis arányban is – de rendre visszaköszön a legtöbb vizsgált térkapcsolati kategóriában. Minden más alkalomra, illetve céltelepülésre a személygépkocsi jelent kizárólagos megoldást a község lakosai számára (Nagy J. 2018).

A komlóskaiai lakosság térbeli mobilitását vizsgálva a tapasztalatunk az, hogy a termékek és szolgáltatások igénybevételében a komlóskaiai választását a könnyű elérhetőség és általában az alacsony ár határozza meg (Molnár M. -Zala V. 2010). Némileg árnyalja ezt a kijelentést, hogy korcsoportonként is megvizsgálva a helyi fogyasztóbázist, mindazonáltal mutatkozik eltérés a fiatalabb, aktív, keresőkorú falubeliek és az idősebbek mobilitása között. A fiatalabbak mobilitása nagyobb, mint az egyedülálló időseké (Kápolnai Zs. 2018).

Komlóska különlegességei

A falu meghatározó ismérve a ruszin identitás. Ez semmit sem veszített a fontosságából. 2001-ben a falunak még csak a 35%-a vallotta magát ruszinnak, 2011-ben ez 41% volt (Gugi et al. 2010, Kápolnai Zs.2018). Ez nyilvánvalóan összefügg az identitásépítő, támogató önkormányzati működéssel, a helyi óvoda, iskola ruszin oktatási-nevelési programjával is. Fontos identitás-elem a görög-katolikus jelleg. Személyes megfigyeléseink is azt igazolták 2010-ben és 2018-ben is, hogy igen erős a vallásos alkalmak közösségi jellege, és a hitélet komlóskaiai öntudatot erősítő funkciója (Balázs D.2010). A falu lakói viszonylag jól mozgósíthatók egy-egy közösségi ügy érdekében. Ugyanakkor a 2018-as interjúkból az is kiderült, hogy régebben sokkal aktívabbak voltak a helyiek. Erősebb volt az összefogási hajlandóság. Egyesek szerint közömbösebbé, passzívabbá vált a közösség, és némi megosztottság is tapasztalható. A kedvezőtlen változások ellenére, még ma is elmondható, hogy

vannak kisebb csoportok, társadalmi szervezetek, amelyek változatlanul elkötelezettek a közösség felé (Kassai Zs. 2018).

A ruszin identitás, és az ehhez kapcsolódó görög katolikus hitélet a komlóscai társadalom legfőbb szervező ereje. A különleges identitás kialakulása, gyakorlata a település zártságával is összefügg, mely nyilván korábban sokkal hangsúlyosabb volt (Gerencsér I. 2018). A falu ezt a különleges értékét nem egyszerűen önmaga identifikálásra, elhatárolására használja. A falu erős identitás-öröksége, relatíve erős társadalmi aktivitása volt az alapja annak, hogy a falu hamar felismerte az ebben rejlő márkaértéket. Komlóskán már 2010-ben is élen járt a helyi termékek programszerű támogatásában, annak népszerűsítésében. Az önkormányzat termékmárkázási tevékenysége azonban 2010-et követően vált igazán tudatossá. A Kovács Cs. (2018) által végzett kutatási eredmények visszaigazolták a Komlósán tervezett tanúsító védjegy használatának sikerességét. Úgy tűnik, hogy a helyi termék-márkázás, a falu településmarketingjének gyakorlata jó mintaként szolgálhat más magyar vidéki kistelepülésnek is (Kovács Cs. 2018).

A helyi termékek tudatos kialakítása, termék-csomagba építése jelenleg is zajlik. A termékek egy része turisztikai szolgáltatás, egy része viszont a falu hagyományaihoz illeszkedve az agráriumhoz kapcsolódik. A továbblépéshez szükséges kooperációs készség, innovációs-potenciál egyelőre megvan, de a mostani középkorú generáció után nem látni (főként az agráriumban) a tevékenység generációs folytatását, ami egyébként nem helyi sajátosság, hanem általános trend ebben a szektorban (Demeter P.- Ritter K. 2018).

Ami a helyiek szerint a turizmus jövőbeli lehetőségét illeti, ebben a vonatkozásban jelentős elmozdulás mérhető a korábbi kutatáshoz képest. 2010-ben a Komlósán élőknek csak mintegy 30 %-a volt teljes mértékben meggyőződve arról, hogy a falusi turizmus egy jó megélhetési alternatívája lehet a falunak (Molnár M.- Zala V. 2010); addig 2018-ban már több mint a megkérdezettjeink 40%-a vélekedett így. Egy biztos; a falu hagyományos agrárkorszakát a rendszerváltással lezárta. A foglalkozási szerkezeti átalakulás, a terciarizálódás a rendszerváltás majd' harminc éve alatt a faluban végérvényesen lezajlott (Gugi et al. 2010).

Ahhoz, hogy a falu valóban érték-közvetítővé váljon, hogy eladható termékekre találjon saját lehetőségeit kutatva, ahhoz az kell, hogy ismerje az értékeit és ismerje a fejlesztés lehetőségeit. Azt, hogy a helyiek tisztában vannak az értékeikkel jól demonstrálja, hogy azzal a megállapítással, hogy Komlóskán egy *szép és kellemes hangulatú falu* 2010-ben és 2018-ban is több mint a megkérdezettek 80%-a értett egyet 100%-ig. A komlóscaiakkal való beszélgetésben büszkeséggel vegyült elégedettség figyelhető meg a falujuk kapcsán. Ez tükröződött az ún. „kötődés”-vizsgálatban is. 2010-ben a saját falujukat a komlóscaiak még csak 3,9-re értékelték átlagosan (5 fokozatú skálán), de 2018-ban már 4,3-re. A szabad asszociációban Komlósáról a megkérdezettek csupa pozitív értéktartalmú megfogalmazást tettek: csend, nyugalom, jó levegő, boldogság stb. (Molnár M 2018).

A több ízben a média fókuszába is bekerülő falu nem a szerencsájének köszönheti az eddig elért eredményeket. Számos olyan újítás fűződik a település menedzsmentjéhez, amely magyarázza a település sikerességét. Ilyen a kedvező adókönyezet, a faluban élők életpályamodelljének kialakítása, az alapvető szükségletek kielégítésének kimunkálása (Tóth A. 2018). Már 2010-ben is különösen színvonalasnak voltak tekinthetőek az önkormányzat által működtetett infrastrukturális rendszerek az óvodai ellátástól az iskolán át, az idősgondozásig, az alapfokú egészségügyi ellátásig (Molnár M- Zala V. 2010). Bogárdi T. (2018) tanulmányában rámutatott, hogy a helyi óvoda, és általános iskola működése visszaigazolja, hogy érdemes ezeket az

intézményeket alacsony gyermeklétszámmal is működtetni, hiszen ezzel mind a község, mind a közösség nyer. Bálint Cs. (2018) tanulmánya pedig azt hangsúlyozta ki, hogy bár a faluban nincs helyben háziorvosi rendelés, és a legközelebbi szakorvosi ellátás is több mint 20 kilométerre van, de a lakosság egészségi állapota mégis kiemelkedően jónak mondható, mert a közösségi összefogás, összetartás az egymásról való gondoskodás kollektív cselekvése megoldhatóvá teszi a helyben nem elérhető szolgáltatások hozzáférését.

Összefoglalás

A település igyekszik a lehetőségeihez mérten jól gazdálkodni a helyi és helyzeti energiáival. Ennek köszönhető, hogy annak ellenére, hogy a falunak a Beluszky P.-Sikos T. (2007) tipológiába való besorolása nem épp kedvező, mégsem egy elmaradott település képe rajzolódik ki a falu megismerése során. Nemcsak a tényeket kutató, vizsgáló falukutató, hanem az idetévedt turista is kézzel fogható bizonyítékait láthatja a tudatos településtervezésnek. És bár a falu intézményeinek, ellátórendszereinek a működtetése, finanszírozása Komlósán biztosított, a lakossági igény rájuk és az elégedettség velük is egyértelműen mérhető, de nem lehet elhallgatni, hogy a jelenlegi folyamatok fenntarthatósága nagyban függ az országos politikai trendektől, attól, hogy az önkormányzati hatáskörök kereteit miként engedik működtetni a jövőben a parlamenti döntéshozók.

Irodalomjegyzék

- Balázs D.* (2010): Egyén- család- közösség: a vallásosság szerepe a komlóscai társadalom három szintjén *Acta Regionis Rurum* 4. pp. 47-59.
- Bálint Cs.* (2018): Ökozsákfalú? Egészségügyi helyzet Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 102-116 p.
- Beluszky P.-Sikos T.T.* (2007): Változó falvaink Budapest MTA Társadalomkutató Központ
- Gugi B.- Buza B.- Molnár M* (2010): Népesedési és foglalkozásszerkezeti változások Komlósán *Acta Regionis Rurum* 4. pp. 23-30
- Bogárdi-T.* (2018): Szociális és oktatási közszolgáltatások szervezése és biztosítása Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 116-124 p.
- Demeter P.- Ritter K.* (2018): A mezőgazdaság jelentősége Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 52-68.p.
- Gerencsér I.* (2018): Komlóska társadalomszervező jellemzői *Acta Regionis Rurum* 12. 36-46 p.
- Kápolnai Zs.* (2018/A): Komlóska demográfiai helyzete *Acta Regionis Rurum* 12. 10-18.p.
- Kápolnai Zs.* (2018/B): Élelmiszervásárlási jellemzők Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 96-102 p
- Kassai Zs.* (2018): Társadalmi szervezetek Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 26-36 p.
- Kovács Cs* (2018): Termékmárkázás Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 68-78 p.
- Molnár M.* (2018): Földrajzi és mentális tér-értékelemzés Komlósán *Acta Regionis Rurum* 12. 124-130 p.
- Molnár M.- Zala V.* (2010): Komlóska problématerképe *Acta Regionis Rurum* 4. pp. 59-69
- Nagy J* (2018): Komlóska község mindennapjai közlekedésföldrajzi szempontból *Acta Regionis Rurum* 12. 78-96.p.
- Tamás E* (1998): Komlóska Örökségünk Kiadó Bt.
- Tóth A.* (2018): A komlóscai önkormányzati modell eredményei és értékelése *Acta Regionis Rurum* 12. 46-52.p.

21. Jellegzetes komlóskai parasztház

22. kép: Díszes homlokzat

23. kép: Rendezett utcakép

24. kép: Komlóska logója